

TALLINNA PEDAGOOGIKAÜLIKOOL
FILOLOOGIATEADUSKOND
Eesti filoloogia osakond

Natalia Vaiss

EESTI KEELE ASPEKTI VÄLJENDUSVÕIMALUSI
VENE KEELE TAUSTAL

Magistritöö

Juhendaja professor Helle Metslang

Tallinn 2004

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. Aspekt kui universaalsemantiline kategooria	6
1.1 Aspektikategooria käsitusi.....	6
1.2 Aspekt ja verbiaspekt.....	8
1.3 Aeg, aspekt ja kõneviis	9
1.4 Aspekti väljendamine läänemeresoome ja slaavi keeltes	10
2. Aspekti väljendusvõimalused eesti ja vene keeles	14
2.1 Leksikaalsed ja leksikaalgrammatilised väljendusviisid	14
2.1.1 Verbilekseemi semantika aspekti väljendajana	15
2.1.2 Lause aspektuaalne tähendus sõltuvalt erinevatest lausemoodustajatest	27
2.1.3 Tegevuslaadid	30
2.1.3.1 Imperfektiivse tegevusega kaasnevad tegevuslaadid	31
2.1.3.2 Perfektiivse tegevusega kaasnevad tegevuslaadid.....	32
2.2 Grammatilised väljendusviisid	33
2.2.1 Substantiivifraasi käändevaheldus.....	33
2.2.2 Eesti keele transitiivverbide tüübid objektikäände valiku ja aspektuaalse tähenduse väljendamise seisukohalt	40
2.2.2.1 Partitiivverbid	41
2.2.2.2 Aspektverbid.....	44
2.2.2.3 Perfektiivverbid	44
2.2.3 Eesti ja vene keele ajavormide vastavus	45
2.2.3.1 Olevik	45
2.2.3.2 Lihtminevik	52
2.2.3.3 Täisminevik	53
2.2.3.4 Enneminevik.....	57
3. Eesti keele transitiivverbide aspektuaalse tähenduse uurimine.....	60
3.1 Uurimiskäik ja -ülesanded	60
3.2 Aspektisõnastiku struktuur ja selle koostamise põhimõtted.....	62
3.3 Uurimuse käigus saadud tulemused, järeldused ja kokkuvõtted	65
KOKKUVÕTE	76
<i>Summary</i>	82

	3
KASUTATUD KIRJANDUS	84
Lisa 1. Eesti keele verbi ajavormid ja nende vasted vene keeles.....	87
Lisa 2. Vene keele verbi ajavormid ja nende vasted eesti keeles.....	93
Lisa 3. Objektikäänete kasutust kirjeldav skeem	99
Lisa 4. Eesti keele transitiivverbide aspektisõnastik (verbid A-O).....	Ошибка! Закладка не определена.

SISSEJUHATUS

Käesoleva magistritöö peaeesmärk on anda ülevaade eesti keele aspekti väljendusviisidest ning nende regulaarsetest vastavustest vene keeles. Töö tulemusena süstematiseeritakse ja täpsustatakse keeleteaduslikus kirjanduses eesti keele aspekti väljendusvõimaluste kohta leiduvat infot eesti ja vene keele aspekti kõrvutamise kaudu.

Põhiterminite määratlemisel lähtutakse funktsionaalgrammatika põhimõtetest. *Aspekti* ehk *aspektuaalsuse* all mõistetakse universaalsemantilist kategooriat, mis on omane kõikidele maailma keeltele ning mille tähendusi saab väljendada väga paljude ning väga erinevate keelevahenditega. *Verbiaspekti* vasteks on vene *вид*, mis on vene keele aspekti põhiliseks väljendusviisiks ning mis moodustab oma keele universaalse aspektikategooria leksikaalgrammatilise tuuma. Terminitele *perfektiivne* ja *imperfektiivne aspekt* vastavad venekeelsed terminid *совершенный* ja *несовершенный вид*. Eesti keele lausete aspektuaalse tähenduse määratlemiseks kasutatakse termineid *perfektiivne* ja *imperfektiivne tegevus* või *olukord*.

Käesolev töö on 2002. aastal kaitstud bakalaureusetöö loogiline jätk. Bakalaureusetöö raames uuris autor vene keele verbiaspekti ja eesti keele objekti käändevormi omavahelist vastavust eestikeelse ilukirjandusliku teksti ja selle venekeelse tõlke ning venekeelse ilukirjandusliku teksti ja selle eestikeelse tõlke põhjal. Uurimuse tulemused kinnitasid, et transitiivlause puhul on kõige regulaarsemaks eesti keele aspekti väljendusviisiks objekti käändevaheldus: eesti keele nominatiiv- või genitiivobjekt vastab reeglina vene keele perfektiivsele aspektile ning partitiivobjekt imperfektiivsele aspektile. Samuti kehtib vastupidine seos: vene keele transitiihverbi perfektiivne aspekt vastab reeglina eestikeelse lause nominatiiv- või genitiivobjektile ning imperfektiivne aspekt eesti partitiivobjektile. Samas oli uurimuse käigus avastatud mõningaid erandlikke juhtumeid, mida otsustati lähemalt vaadelda käesoleva töö raames. Seepärast pööratakse töös endiselt suurt tähelepanu objekti käändevormile, mis on eesti keele üks põhilisematest aspektuaalsuse väljendusviisidest. Samuti käsitletakse käesolevas töös põhjalikumalt eesti keele verbi semantikat, mille vaatlemine jäi bakalaureusetööst välja.

Töö teoreetiliseks aluseks on võetud A. Bondarko funktsionaalgrammatika põhimõtteid tutvustav töö “Вид и время русского глагола” (1971) ja Ö. Dahli aspekti tüpoloogilist tausta andev töö “Tense and Aspect Systems” (1985). Suurt abi on saanud H. Tommola (1986), P. Esloni ja A. Pihlaku (1993), H. Sulkala (1996) kontrastiivsetest uurimustest ning mitmetest eesti keele aega ja aspekti käsitlevatest töödest (Kerge 2001; Metslang 2001 jt). Eesti keele grammatika kohta on andmeid saanud põhiliselt “Eesti keele grammatikast” (EKG II 1995), vene keele grammatika kirjeldamisel toetus autor põhiliselt Belošapkova (1999) toimetatud vene keele filoloogidele mõeldud käsiraamatule.

Töö koosneb kolmest peatükist. Esimene ja teine peatükk moodustavad töö teoreetilise osa, kolmas peatükk tutvustab empiirilise uurimuse käiku ja tulemusi.

Esimeses peatükis käsitletakse aspekti kui äärmiselt keerulist keelenähtust ning vaadeldakse selle seost aja ja kõneviisiga. Teises peatükis jaotatakse kõik teadaolevad eesti keele aspekti väljendusviisid leksikaalseteks, grammatilisteks ja leksikaalgrammatilisteks ning vaadeldakse neid kontrastiivselt vastavate vene keele aspekti väljendusviisidega.

Kuna objekti käändevaheldus on üks põhilistest eesti keele aspekti väljendusviisidest ning samas ka üks keerulisematest valdkondadest eesti keele grammatikas eesti keelt teise keelena õppijatele, on autor võtnud endale ülesandeks koostada töö empiirilise uurimuse raames eesti keele transitiivverbide aspektisõnastiku esimene osa, jagades verbid või verbitähendused lähtuvalt nende objektikäände rektsioonist ja sellest sõltuvast aspektuaalsest tähendusest partitiivseteks, perfektivseteks või aspektilisteks. Säärane objektikäände rektsiooni tähistav sõnaraamat on autori arvates väga vajalik mitte ainult eesti keelt teise keelena õppijatele, vaid ka eesti keele kui võõrkeele õpetajatele.

Seega on käesolevale tööle püstitatud mitte ainuüksi üldteoreetilised, vaid ka praktilised eesmärgid ning autor loodab, et uurimistöö tulemused on rakendatavad eesti keele kui võõrkeele õpetamisel.

Töös on analüüsitud 509 lihtverbi ja 268 ühendverbi. Sõnaraamatu verbide loetelu on koostatud Eesti kirjakeele sagedussõnastiku (Kaalep, Muischnek 2002) põhjal, näitematerjal pärineb “Eesti kirjakeele seletussõnaraamatust”¹ (EKSS 1988-1994), “Eesti keele sõnaraamatust” (ÕS 1999) ja Eesti Keele Instituudi keelekorpusest.

Tööle on lisatud aspektisõnastiku esimene osa, eesti ja vene keele ajavormide omavahelist vastavust käsitlevad tabelid ning eesti keele objektikäänete kasutust kirjeldav skeem.

¹ Käesolevas töös on kasutatud “Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu” nelja esimest köidet.

1. Aspekt kui universaalsemantiline kategooria

1.1 Aspektikategooria käsitlusi

Aspekti käsitleti kaua aega kui slaavi keeltes leiduvat grammatiliselt väljendatud kategooriat ning seepärast väideti, et aspekt pole enamikule teistele keeltele, sealhulgas ka läänemeresoome keeltele omane.

Alates 1950-ndatest aastatest on keeleteaduslikus kirjanduses hakanud esinema oletusi, et ka eesti ja soome keele struktuuris on keelevahendeid vene keelele omase aspekti tähenduse väljendamiseks. Mõned autorid (Bubrich 1955; Päll 1955, 1956; Rätsep 1957 jt) on osutanud üksikutele aspekti väljendusviisidele, kuid enamik neist oli siiski arvamusel, et sellist nähtust nagu aspektikategooria eesti keeles ei ole, kuna tegevuse aspektuaalsete tähenduste väljendamiseks kasutatavaid vahendeid pole võimalik ühendada ühiseks grammatiliseks kategooriaks.

Esimesi aspektikategooria olemasolu konstateerijaid läänemeresoome keeltes oli D. Bubrich, kes nimetas oma teoses “Историческая морфология финского языка” aspektitunnusteks tegevuse kvantitatiivseid erinevusi märkivaid sufikseid *-i-*, *-le-* (*-ele-*), *-aise-* (*-äise-*), *-ahta-* (*-ähta-*). Ta on täheldanud, et läänemeresoome keelte verbid sufiksiga *-i-* ja *-ele-* vastavad vene keele imperfetiivse aspekti verbidele ning verbid sufiksiga *-aise-* (*-äise-*), *-ahta-* (*-ähta-*) vastavad vene keele perfektiiivse aspekti verbidele: sufiks *-i-* väljendab tegevuse kestust (nt soome *sotia* – eesti *sõdima* – vene *воевать*); *-ele-* tähistab kestva tegevuse väikeste intervallidega kulgemist (nt soome *hypellä* – eesti *hüplema* – vene *попрыгивать*); sufiks *-aise-* (*-äise-*) osutab hetkelisele tegevusele (nt soome *yskäistä* – eesti *kõhatama* – vene *кашлянуть*); *-ahta-* (*-ähta-*) tähistab tegevuse piiratust (nt soome *väsähtää* – eesti *väsima* – vene *устать*) (Bubrich 1955: 128-129).

E. Päll leiab, et lõpetatud tegevuse tähendust väljendatakse eesti keeles hoopis perfektiiivsusadverbidega (1955: 217) ning infinitiivide abil moodustatud fraseoloogiliste sõnaühenditega, nt *läks/jooksis/sibas minema*, *lõi rohetama* jms (1956: 139-140).

1957. aasta Emakeele Seltsi Aastaraamatus ilmub H. Rätsepa artikkel “Aspektikategooriast eesti keeles”, kus autor eitab aspektikategooria olemasolu eesti keeles, kuna vene keele eeskujul käsitleb aspektikategooriat kui puhtmorfoloogilist nähtust. Ta kirjutab: “Aspektikategooriat on keeleteaduslikus teoreetilises kirjanduses tänini peetud morfoloogiliseks kategooriaks. Paistab olevat õige, et ta ka edaspidi jääb morfoloogiliseks kategooriaks ... Kas on võimalik paigutada aspektikategooriat eesti keele morfoloogiasse? Juba pealiskaudselgi vaatlusel on selge, et see on võimatu. Kui näiteks vene keeles on võimalik konjugeerida verbi perfektiiivses ja imperfetiivses aspektis, siis katsutagu teha seda eesti keeles. ... On siis selge, et aspektikategooria sisseviimise

katse meie morfoloogiasse on vägivaldne ja selle tulemuseks võib olla ainult meie keele morfoloogilise süsteemi purustamine. Kuhugi mujale teda aga paigutada ei saa” (Rätsep 1957: 75).

Samal ajal ei eita Rätsep tegevuse perfektiiivsuse ja imperfektiivsuse väljendamise võimalust eesti keeles: “Ühtse grammatilise tähenduse ning morfoloogilise vormiga aspektikategooria puudumine ei tee aga võimatuks tegevuse lõpetatuse või lõpetamatuse väljendamist eesti keeles” (Rätsep 1957: 75).

Tegevuse lõpetatud või lõpetamata iseloomu väljendusvõimalusteks nimetab Rätsep verbi ajavorme ja objekti käändevaheldust (nt *ema õmbleb kleiti, ema õmbleb kleidi; poiss ostis raamatu, poiss ostis raamatut, poiss on juba ostnud raamatu, poiss on raamatut mitu korda ostnud, kuid ära pole ikkagi ostnud*), erinevaid ajamäärusi (nt *homme, praegu, kohe* jms) ning verbi semantilist tähendust (nt lõpetatusele viitavad *lõppema, surema, närtsima* ja duratiivsed *sööma, juoma, naerma, laulma*) (Rätsep 1957: 76-77).

Ka hiljem on osutatud erinevatele aspektuaalsete tähenduste väljendusvõimalustele ning püütud neid üksikasjalikumalt uurida, kuid siiski eitati seejuures aspekti olemasolu eesti keeles (Päll jt 1962; Kont 1963; Mölder 1967; Rätsep 1973, 1978 jt).

Alles seoses funktsionaalgrammatika tekkimisega 1970-ndatel aastatel hakati eelkõige venekeelses ja seejärel ka inglisekeelses keeleteaduses eristama *aspektuaalsuse* ehk *aspekti(kategooria)* ning *verbiaspekti* (vene *вид*) mõisteid.

Funktsionaalgrammatika põhimõtetest lähtuvalt on *aspektuaalsus, temporaalsus* ja *modaalsus* ehk *aspekt, aeg* ja *kõneviis* laiemas tähenduses universaalsed semantilised kategooriad, mille tähendusi saab väljendada igas maailma keeles. *Verbiaspekt, aeg* ja *kõneviis* kui grammatilised kategooriad on aga universaalse kategooria põhilisteks väljendusviisideks. Kui keeles on olemas grammatiliselt väljendatud aspekti-, aja- ja kõneviisikategooriad, siis moodustavad nad aspektuaalsuse, temporaalsuse ja modaalsuse kategooriate tuuma. Teised universaalsete kategooriate väljendusviisid jäävad perifeeriasse (Bondarko 1971: 3-5; Dahl 1985: 18-23).

Tänu eeltoodud arusaamale on aspekt muutunud küllaltki tähtsaks ja üsnagi populaarseks uurimisteenaks kogu maailma lingvistikas. 1980-ndatest aastatest alates on uuritud nii üksikute keelte aspekti väljendusviise (Heinämäki 1984; Brinton 1988; Metslang 2001, Tamm 2004 jt), kui ka tehtud erinevaid kontrastiivseid analüüse (Tommola 1986, Eslon, Pihlak 1993, Sulkala 1996, Miljan 2003 jt) ning kümneid maailma keeli hõlmavaid tüpoloogilisi aja- ja aspektiuringuid (Comrie 1976, Dahl 1985, Thieroff 2000 jt).

Tänapäeva eestikeelses lingvistikas kasutatakse enamasti nii universaalse aspektuaalsuse kategooria kui ka slaavi keeltele omase verbiaspekti tähistamiseks ühte ja sama terminit *aspekt*

(EKG II 1995: 24-26; Kerge 2001: 94-108 jt). Aspekti ja verbiaspekti termineid eristatakse vaid põhiliselt eesti ja vene keele või soome ja vene keele kontrastiivsetes uurimustes (Mürkhein 1979; Tommola 1986; Eslon, Pihlak 1993).

Kuna käesolevas töös kõrvutatakse eesti ja vene keele aspekti väljendusvõimalusi, peab autor samuti vajalikuks eristada *aspekti* ehk *aspektuaalsuse* ja *verbiaspekti* mõisteid.

1.2 Aspekt ja verbiaspekt

Mitmed autorid on osutanud, et keeleteaduslikus kirjanduses valitseb aspektuaalseid tähendusi tähistavates terminites üsna suur segadus (Brinton 1988: 4-5; Nemvalts 2000: 128; Sasse 2002: 199-200). Igal autoril kipub olema oma arusaam aspektist ja selle allkategoriatest. Aspekti mõiste üldtunnustatud definitsioon puudub.

Kui võtta aluseks klassikaliseks peetavaid aspektialaseid töid, siis võib aspekti defineerida järgmiselt.

Aspekt ehk *aspektuaalsus* on maailma keelte universaalsemantiline kategooria, mis väljendab tegevuse kulgemise iseloomu ja struktureeritust ajas. Aspekti põhifunktsiooniks on tegevuse lõpetatuse/ lõpetamatuse, piiritletuse/ piiritlematuse, resultatiivsuse/ irresultatiivsuse, kestvuse/ momentaansuse ning korduvuse/ ühekordsuse väljendamine (Bondarko 1971: 4-5; Dahl 1985: 27-28).

Aspektuaalsuse põhiopositsiooniks peetakse maailma lingvistikas *perfektiivset* ja *imperfektiivset aspekti* (Dahl 1985: 69), mida verbiaspekti tähistavate terminitega kokkulangevuse vältimiseks nimetatakse edaspidi *perfektiivseks* ja *imperfektiivseks tegevuseks* või *olukorraks*. Need terminid vastavad ka "Eesti keele grammatika" terminitele (EKG II 1995: 24).

Imperfektiivne tegevus osutab situatsiooni lõpetamatusele, piiritlematusele, protsessuaalsele kestvusele või korduvusele, *perfektiivne tegevus* situatsiooni lõpetatusele, piiritletusele, resultatiivsusele või ühekordsusele (Bondarko 1971: 8; Dahl 1985: 69-76).

Igas maailma keeles on reeglina mitu erinevat aspekti väljendusvõimalust: mõned neist on primaarsed, teised sekundaarsed.

Slaavi keeltes on aspekti põhiväljendusviisiks *verbiaspekt*, mis on nende keelte verbivormide süsteemi lahutamatu osa. Kuna iga verbivormi kohta (v.a kaheaspektilised verbid) saab slaavi keeltes öelda, kas see vorm on perfektiivset või imperfektiivset aspekti, on verbiaspekti traditsiooniliselt peetud morfoloogiliseks kategooriaks. Tänapäeva lingvistikas on jõutud seisukohale, et slaavi keeltele omane verbiaspekt jääb pigem leksikaalse ja grammatilise kategooria vahele (Dahl 1985: 27). Säärast seisukohta seletatakse sellega, et verbiaspekti väljendava verbivormi põhiliseks moodustamisviisiks on derivatsioon ning morfoloogiliselt

markeeritud aspektpaare on väga vähe, nt *делать – сделать, писать – написать, строить – построить, молчать – смолчать*: ülejäänud juhtumite puhul tuleb esiplaanile perfektiivse ja imperfektiivse verbivormi leksikaalse tähenduse erinevus, mitte ainult tegevuse perfektiivsuse/imperfektiivsuse vastandus, nt *писать – переписать* (kirjutama – ümber kirjutama), *строить – прустроить* (ehitama – juurde ehitama). Niisiis kujutavad varem aspektpaariks peetud perfektiivse ja imperfektiivse aspekti verbid endast tavaliselt eri lekseeme, mis on omavahel tuletusseoses (Belošapkova 1999: 540-545).

Leksikaalgrammatiliselt väljendatud slaavi keelte verbiaspekti analoogiaid on leitud ka gruusia, läti, leedu ja ungari keeles, kuid nendes keeltes ei ole aspektuaalne derivatsioon slaavi keeltega võrreldes niivõrd regulaarne (Dahl 1985: 86).

Aspektuaalsus ehk *aspekt* on seega palju keerulisem mõiste kui slaavi keelte *verbiaspekti* oma. *Aspektuaalsus* ehk *aspekt* on universaalsemantiline kategooria, mida väljendatakse ühel või teisel moel igas maailma keeles; *verbiaspekt* on vaid mõnede keelte (eeskätt slaavi keelte) põhiliseks aspektuaalsuse väljendusviisiks, mis kujutab endast nendes keeltes universaalsemantilise kategooria leksikaalgrammatilist tuuma.

Aspektuaalsuse mõiste on tihedalt seotud temporaalsuse ja modaalsuse mõistetega.

1.3 Aeg, aspekt ja kõneviis

Ö. Dahl (1985) on uurinud temporaalsuse, aspektuaalsuse ja modaalsuse ehk aja-, aspekti- ja kõneviisikategooria väljendusvõimalusi 64 maailma keeles. Ta on leidnud, et praktiliselt igas keeles leidub täielikult või osaliselt grammatikaliseerunud aja, aspekti ja kõneviisi väljendusviise, mis moodustavad temporaalsuse, aspektuaalsuse ja modaalsuse kategooriate tuuma. Lisaks grammatikaliseerunud väljendusviisidele on igas keeles palju muid aja, aspekti ja kõneviisi leksikaalseid väljendusvõimalusi (Dahl 1985: 2-4, 18-23).

Aeg, aspekt ja kõneviis on üksteisest lahutamatud kategooriad. Oma mõtte edasiandmiseks valib kõneleja iga lause moodustamisel kontekstile vastava kõneviisi, aspekti ja ajavormi. Just need “õigesti tehtud valikud” aitavad vastuvõtjal lause pragmaatikast aru saada. (Dahl 1985: 13). Niisiis sõltub lause tähendus paljuski verbivormi aspektuaalse, temporaalse ja modaalse tähenduste summast.

Aja, aspekti ja kõneviisi vormid on tihtipeale üksteisest tingitud. Nende omavaheline seotus varieerub erinevate keelte puhul.

Ajakategooria ei ole tavaliselt kõigis kõneviisides ühtviisi esindatud. Näiteks eesti keeles on kõigil kõneviisidel olemas oleviku vorm. Minevikulises paradigmas iseloomustab eesti keele kindlat kõneviisi kolmeastmeline minevikuaegade süsteem (imperfekt, perfekt ja

pluskvamperfekt); tingival ja kaudsel kõneviisil on regulaarne vaid preteeritum; möönval kõneviisil on olemas perfekti tähendusega mineviku vorm, käskival kõneviisil puudub minevikuvorm täielikult (EKG II 1995: 32-35).

Vene keele imperatiivi eitavas vormis ei saa kasutada perfektiivse aspekti verbivormi. Näiteks saab öelda *Прочитай эту книгу!* (*Loe see raamat läbi!*), kuid mitte **Не прочитай эту книгу!* (*Ära loe seda raamatut läbi!*), vaid peab kasutama imperfektiivse aspekti vormi *Не читай эту книгу!* (*Ära loe seda raamatut!*).

Diakroonilisest vaatenurgast lähtudes peetakse üldiseks seaduspärasuseks, et aspekti-kategooria eelnes ajakategooriale ning aspekti väljendamise vahendid reinterpreteeriti ajakategooria kujunemise käigus aja väljendamise vahenditeks. Kõigepealt hakati vormistama lõpetatud ja kestva tegevuse opositsiooni ning alles seejärel aja liigendamist. Arvatakse näiteks, et perfekt kujunes välja resultatiivsest tegevusest (Metslang 1993a: 207-208).

Ülaltoodud lähenemisviis seletab mõnevõrra, miks aeg ja aspekt on omavahel niivõrd tihedalt läbi põimunud ning miks ajavorme peetakse üheks põhiliseks aspekti väljendusviisiks paljudes maailma keeltes, sealhulgas ka läänemeresoome ja slaavi keeltes.

1.4 Aspekti väljendamine läänemeresoome ja slaavi keeltes

Läänemeresoome keeltes ei ole verbil aspektuaalsete tähenduste väljendamisel niivõrd suurt tähtsust nagu slaavi keeltes, kus juba ainuüksi verbivormi põhjal saab öelda, kas tegemist on perfektiivse või imperfektiivse olukorraga. Mitmed uurijad on täheldanud, et eesti ja soome keele aspekt on pigem terve lause omadus, kuna lisaks verbi grammatilisele vormile ja leksikaalsele tähendusele oleneb lause aspektuaalne tähendus samuti kontekstist ja teistest lausemoodustajatest (Seilenthal 1988: 53; Metslang 1994a: 18; Nemvalts 2000: 125 jt).

Viimase väite näitlikuks tõestuseks vaadeldakse järgnevalt, mil moel antakse eesti ja soome keeles edasi slaavi transitiivlause aspektuaalne sisu. Selleks võetakse näitena kaks vene keele verbifraasi (*читать эту книгу* ja *строить дачу*), mis esitatakse kõigis vene keele ajavormides ning millele antakse vasted soome, eesti ja teistes slaavi keeltes².

1) Imperfektiivse aspekti olevik:

- a) Я читаю эту книгу (vene). – Я читаю цю книгу (ukraina). – Я чытаю цу кнігу (valgevene). – Czytam tę książkę (poola). – Az чета тази книга (bulgaaria). – Luen tätä kirjaa (soome). – Ma loen seda raamatut (eesti).

² Kõik allpool esitatud näited on saadud emakeelekõnelejatelt

b) Я *строю* дачу (vene). – Я *будую* дачу (ukraina). – Я *будую* дом (valgevene). – *Buduję* daczę (poola). – Аз *строю* вила (bulgaaria). – Rakennan *kesämökkiä* (soome). – Ма ehitан *suvilat* (eesti).

2) Imperfektiivse aspekti tulevik:

a) Я *буду читать* эту книгу (vene). – Я *буду читати* цю книгу (ukraina). – Я *буду чытаць* цю книгу (valgevene). – *Będę czytać* tę książkę (poola). – Аз *ще чета* тази книга (bulgaaria). – (Huomenna) luen *tätä kirjaa* / Tulen lukemaan *tätä kirjaa* (soome). – Homme loen ma *sesta raamatut* / Homme hakkан *sesta raamatut* lugema (eesti).

b) Я *буду строить* дачу (vene). – Я *буду будувати* дачу (ukraina). – Я *буду будаваць* дом (valgevene). – *Będę budować* daczę (poola). – Аз *ще строя* вила (bulgaaria). – (Ensi kesänä) rakennan *kesämökkiä* / Tulen rakentamaan *kesämökkiä* (soome). – (Järgmisel suvel) ehitан *suvilat* / Hakkан *suvilat* ehitama (eesti).

3) Perfektiivse aspekti tulevik:

a) Я *прочитаю* эту книгу (vene). – Я *прочитаю* цю книгу (ukraina). – Я *прачытаю* цю книгу (valgevene). – *Przeczytam* tę książkę (poola). – Аз *ще прочита* тази книга (bulgaaria). – Luen *tämän kirjan* (soome). – Ма loen *selle raamatu läbi* (eesti).

b) Я *построю* дачу (vene). – Я *побудую* дачу (ukraina). – Я *набудую* дом (valgevene). – *Wybuduję* daczę (poola). – Аз *ще построю* вила (bulgaaria). – Rakennan *kesämökin* (soome). – Ма ehitан *suvila* (valmis) (eesti).

4) Imperfektiivse aspekti minevik:

a) Я *читал* эту книгу (vene). – Я *читав* цю книгу (ukraina). – Я *чытал* цю книгу (valgevene). – *Czytałem* tę książkę (poola). – Аз *четох* тази книга / Аз *четях* тази книга, когато влезе (imperfekt) (bulgaaria). – Luin *tätä kirjaa* / Olen lukenut *tätä kirjaa* / Olin lukenut *tätä kirjaa* (soome). – Ма lugesin *sesta raamatut* / Ма olen *sesta raamatut* lugenud / Ма olin *sesta raamatut* lugenud (eesti).

b) Я *строил* дачу (vene). – Я *будував* дачу (ukraina). – Я *будуваў* дом (valgevene). – *Budowałem* daczę (poola). – Аз *строих* вила/ Аз *строях* вила, когато... (bulgaaria). – Rakensin *kesämökkiä* / Olen rakentanut *kesämökkiä* / Olin rakentanut *kesämökkiä* (soome). – Ма ehitasin *suvilat* / Ма olen *suvilat* ehitanud / Ма olin *suvilat* ehitanud (eesti).

5) Perfektiivse aspekti minevik:

- a) Я *прочитал* эту книгу (vene). – Я *прочитав* цю книгу (ukraina). – Я *прачытаў* цу кнігу (valgevene). – *Przeczytałem* tę książkę (poola). – *Аз прочетох* тази книга / *Аз прочитам* тази книга, когато влезе (bulgaaria). – *Luin tämän kirjan* / *Olen lukenut tämän kirjan* / *Olin lukenut tämän kirjan* (soome). – *Ma lugesin selle raamatu läbi* / *Ma olen selle raamatu läbi lugenud* / *Ma olin selle raamatu läbi lugenud* (eesti).
- b) Я *построил* дачу (vene). – Я *побудував* дачу (ukraina). – Я *побудуваў* дом (valgevene). – *Zbudowałem* daczę (poola). – *Аз построих* вила / *Аз построях* вила, когато... (bulgaaria). – *Rakensin kesämökin* / *Olen rakentanut kesämökin* / *Olin rakentanut kesämökin* (soome). – *Ma ehitasin suvila* / *Ma olen suvila ehitanud* / *Ma olin suvila ehitanud* (eesti).

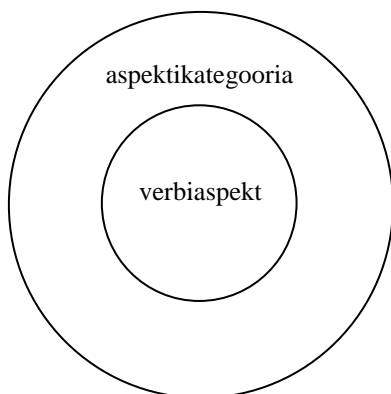
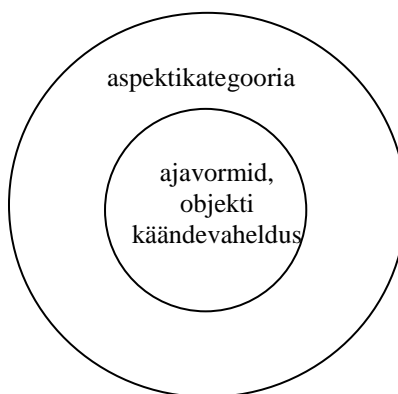
Esitatud näidetest selgub, et vene, ukraina, poola ja valgevene keeles on ühesugused ajasüsteemid. Bulgaaria keeles on erinevalt teistest slaavi keeltest kaks imperfektiivse aspekti ning kaks perfektiivse aspekti minevikku: vormid *аз четох* ja *аз прочетох* on tavalised imperfektiivse ja perfektiivse aspekti minevikuvormid, vorm *аз четях* viitab tegevuste üheaegsusele (1) ning vorm *аз прочитях* tegevuse lõpetatusele teise tegevuse suhtes (2), näiteks

(1) *Аз четях* тази книга, когато влезе (Ma olin seda raamatut lugemas, kui sa tulid).

(2) *Аз прочитам* тази книга, когато влезе (Ma olin selle raamatu läbi lugenud, kui sa tulid).

Eesti ja soome keele näitelausestest lähtuvalt võib järeldada, et 1) lause aspektuaalse tähenduse lahtimõtestamisel mängib olulist rolli verbi ajavorm, 2) eesti ja soome transitiivlause aspekti väljendab eelkõige objektikääne, 3) eesti keeles kasutatakse tegevuse piiritlemiseks või piititletuse toonitamiseks perfektiivsusadverbe, soome keeles neid aga tavaliselt ei kasutata, 4) tulevikulise tähenduse edasiandmiseks kasutatakse eesti ja soome keeles tihtipeale leksikaalseid vahendeid.

Niisiis on slaavi keelte aspektikategooria tuumaks ehk põhiväljendusviisiks verbiaspekt; soome keeles väljendatakse aspekti põhiliselt ajavormidega ning transitiivlause puhul ka objekti käändevaheldusega; eesti keeles on aspekti väljendamise seisukohalt kõige olulisemateks väljendusviisideks ajavormid, objekti käändevaheldus ja perfektiivsusadverbid (vt skeemi allpool):

Slaavi keeltes:**Eesti keeles:****Soome keeles:**

Joonis 1. Eesti, soome ja slaavi keelte aspekti põhilised väljendusviisid

Järgnevalt täpsustatakse saadud tulemusi, vaadeldes üksikasjalikumalt eesti ja vene keele aspekti väljendusviise.

2. Aspekti väljendusvõimalused eesti ja vene keeles

Eelmises peatükis esitatut kokku võttes saab järeldada, et aspekt on äärmiselt lai ja keeruline keelekategooria. Igas maailma keeles on reeglina mitu erinevat aspekti väljendusviisi: mõned neist on primaarsed, teised sekundaarsed.

Eesti ja vene keeles on samuti palju erinevaid aspekti väljendusviise. Kõik eesti ja vene keele aspekti väljendusvõimalused võib tinglikult jagada leksikaalseteks, grammatilisteks ja leksikaalgrammatilisteks.

Eesti keele aspekti leksikaalsete väljendusviiside hulka kuuluvad verbilekseemi semantiline tähendus (vrd nt *kõnelema/ rääkima – ütleva; lugema – läbi lugema; tegema – ära tegema*), momentaanset ja frekventatiivset tähendust lisavad verbisufiksud (*-ahata-, -ata-; -le-, -skle-, -i-, -tse-*), reduplikatsioon (nt *jookseb ja jookseb; päevad lähevad üha pikemaks ja pikemaks*), ajamäärused (nt *äkki, parajasti, kähku, kaua aega, kaks tundi, kahe tunniga* jpt) ning teised kontekstuaalsed võimalused. Leksikaalgrammatilisteks väljendusvõimalusteks võib pidada tegevuslaade (nt *duratiivsust, habituaalsust, progressiivsust, punktuaalsust* jt) ja perfektiivusadverbe (nt *ära, läbi, valmis, lõpuni, maha, minema* jt). Grammatilisteks väljendusviisideks on verbi ajavormid ning substantiivifraasi käändevaheldus.

Vene keele aspekti leksikaalsete väljendusvõimaluste hulka kuuluvad adverbid (nt *вдруг, внезапно, долго, мигом*), reduplikatsioon (nt *а он всё бежит и бежит*), verbi semantika (vrd nt *выталкивать – вывыталкивать*) ning lause kontekst. Leksikaalgrammatilisteks väljendusviisideks on vene keeles verbiaspekt ja selle moodustamisviisid (derivatsioon, supletiivsus, häälikuvaheldus, rõhk), tegevuslaadid ning verbi piiritletuse/ piiritlematuse kategooria. Grammatiliste väljendusvõimaluste hulka kuuluvad verbi ajavormid.

Järgnevalt vaadeldakse kõiki mainitud väljendusviise ning püütakse leida eesti ja vene keele aspekti väljendusviiside regulaarseid vastavusi.

2.1 Leksikaalsed ja leksikaalgrammatilised väljendusviisid

Enne erinevate aspekti väljendusvõimaluste üksikasjalikumat vaatlemist tuleb juhtida tähelepanu ühele väga tähtsale asjaolule. Nimelt sellele, et lause tasandil on kõik erinevat tüüpi aspekti väljendusviisid omavahel tihedalt põimunud ning lause aspektuaalne tähendus tuleneb kõikide lausemoodustajate aspektuaalsete tähenduste summast. Samas ei saa eitada, et lause aspektuaalse tähenduse määratlemisel mängivad väga suurt rolli verbi grammatiline vorm ja leksikaalne tähendus.

2.1.1 Verbilekseemi semantika aspekti väljendajana

Nagu väidab H. Rätsep oma töös “Eesti keele lihtlausete tüübid” (1978), on verbivorm peaaegu iga lause põhiliseks elemendiks, mis määrab ära kogu lausemalli struktuuri. Oma töö kokkuvõttes jõuab ta järgmise järelduseni: “Just verbi leksikaalne ja grammatiline tähendus määrab lihtlause ehituse põhijooned. Verbi leksikaalne tähendus tingib teatud lauseelementide olemasolu ja vormi. ... Niisiis on lause kindlate reeglite alusel loodud tervik, millel on oma kindel struktuur” (Rätsep 1978: 213).

Ülaltoodud tsitaadist lähtuvalt saab järeldada, et lause aspektuaalne tähendus sõltub paljuski nii predikaatverbi vormist kui ka verbilekseemi semantikast. Säärast oletust kinnitavad samuti mitmed aspekti käsitlevad uurimused, kus väidetakse, et verbi leksikaalne tähendus on üks maailma keelte universaalseid aspekti väljendusviise (Dahl 1985: 84; Kangasmaa-Minn 1978: 17-18).

Z. Vendleri verbiklasside mudel

Keeleteaduslikus kirjanduses on tehtud hulgaliselt katseid klassifitseerida verbe lähtuvalt nende semantikas peituvast aspektuaalsest tähendusest. Taolistest teooriatest on kõige tuntum Z. Vendleri loodud mudel, mille järgi eristatakse nelja verbi aspektuaalset klassi: seisundid (*states*), tegevused (*activities*), saavutused (*achievements*) ja sooritused (*accomplishments*) (Vendler 1967: 606-610; Metslang 1993b: 41).

Neid klasse eristatakse kolme binaarse tunnuse alusel: staatiline/ dünaamiline; teeline/ ateeline ja duratiivne/ punktuaalne.

Staatiline situatsioon on ajaliselt piiritlemata ja muutumatu. See on olukord, mille vältel midagi ei toimu ega muutu; miski on lihtsalt olemas (1). Dünaamiline situatsioon väljendab tegevuse toimumist, olukorra muutust (2).

(1) Ta on lahke inimene. Peeter armastab Marit.

(2) Laps mängib palli.

Punktuaalne situatsioon on momentaanne, mittekestev tegevus (3). Duratiivne on vastupidi ajaliselt piiritlemata, kestav tegevus (4).

(3) Oks murdus.

(4) Puu kasvab. Kala ujub.

Teelikus osutab tegevuse tegelikule või potentsiaalsele lõpp-punktile. Kui situatsioon on lõpule viidud või potentsiaalselt lõpule viidav, siis nimetatakse seda teeliseks (5). Situatsioon, milles ei ole võimalik saavutada lõpp-punkti, on ateeline (6) (Sulkala 1996: 172-173), nt

(5) Mees ehitas suvilat. Mees ehitas suvila. Poiss jooksis metsa.

(6) Ema hellitab poega.

Järgnevalt vaadeldakse, kuidas mainitud tunnused iseloomustavad Z. Vendleri välja pakutud verbiklasse.

1. **Seisundiverbid** väljendavad staatilist tegevust, mis on ühtlasi ka ateeiline ja duratiivne (Vendler 1967: 606), nt eesti *olema, magama, uskuma, armastama, tundma* – vene *быть, спать, верить, любить, чувствовать/ знать*. Eesti keele seisundiverbid ei saa reeglina esineda mas-vormis. Näiteks ei saa öelda **Nad on sind uskumas* (Vihman 2004: 98-101).

2. **Tegevused** väljendavad dünaamilisi sündmusi, mis ei ole ajaliselt ja resultatiivselt piiritletud (Vendler 1967: 607-608), nt eesti *jooksma, klaverit mängima* – vene *бежать, играть на фортепьяно*. Säärased verbid seostuvad viisimäärustega *hoogsalt, aktiivselt, kiiresti* ja duratiivsete ajamäärustega *tund aega, kuu aega* jne (Vihman 2004: 101), nt

(7) Poisid jooksid *kiiresti*. Poisid jooksid *tund aega*.

3. **Saavutused** väljendavad dünaamilist, lõpule viidud või lõpule viidavat, momentaanset tegevust (Vendler 1967: 609), nt eesti *saabuma, plahvatama, surema* – vene *прибыть/ прибывать, взорваться/ взрываться, умереть/ умереть*. Säärased eesti keele verbid ei seostu viisimäärustega *kiiresti, aeglaselt*. Tavaliselt ei seostu nad ka duratiivsete ja piiritlevate ajamäärustega *tund aega, tunni ajaga*. Näiteks ei saa öelda **Pomm plahvatas tund aega, tunni ajaga* (Vihman 2004: 102-103).

4. **Sooritused** väljendavad dünaamilist, lõpule viidud või lõpule viidavat, duratiivset tegevust (Vendler 1967: 610), nt eesti *paranema, kuivama, närtsima* – vene *поправляться/ поправиться, сохнуть/ высохнуть, вянуть/ увянуть, завянуть*. Lause tasandil lähevad tegevused sooritusteks nominatiiv-/ genitiivobjekti või lokaalmääruse lisandumisel, nt

(8) Kirjutas raamatut (tegevus). – Kirjutas *raamatu* (sooritus).

(9) Laps jookseb (tegevus). – Laps jookseb *parki* (sooritus).

Sooritusverbid seostuvad nii duratiivsete kui ka piiritlevate ajamäärsõnadega (Vihman 2004: 104-106), nt

(10) Riided kuivasid *tunni ajaga/ tund aega*. Lilled närtsisid *kuu ajaga/ kuu aega*.

Kõike ülalpool esitatut võetakse kokku alljärgnevas tabelis (Sasse 2002: 244).

Tabel 1. Verbi aspektuaalsete klasside tunnused

	SITUATSIOONI KULGEMISE ISELOOM		
SEISUNDID (<i>magama, olema, armastama</i>)	staatiline	ateeline	duratiivne
TEGEVUSED (<i>jooksma, klaverit, palli mängima</i>)	dünaamiline	ateeline	duratiivne
SAAVUTUSED (<i>saabuma, surema, plahvatama</i>)	dünaamiline	teeline	punktuaalne
SOORITUSED (<i>paranema, kuivama, närtsima</i>)	dünaamiline	teeline	duratiivne

Kui vaadelda Vendleri teooriat tegevuse perfektiivsest/ imperfektiivsest iseloomust lähtuvalt, võib teha järgmisi järeldusi:

1) Eesti keele seisundi- ja tegevusverbid väljendavad reeglina imperfektiivset tegevust. Vene keeles vastavad neile imperfektiivse aspekti verbid, näiteks *armastama* – *любить*, *jooksma* – *бежать*.

2) Eesti keele saavutusverbid väljendavad enamikul juhtudel perfektiivset tegevust. Neile võivad vastata vene keeles lähtuvalt lause kontekstist ja verbi ajavormist nii perfektiivse aspekti verbid (11) kui ka duratiivset, piirivõimalusega tegevust väljendavad imperfektiivse aspekti verbid (12), nt

(11) Rong *saabus* teisele platvormile. – Поезд *прибыл* на вторую платформу.

(12) Rong *saabub* teisele platvormile. – Поезд *прибывает* на вторую платформу.

3) Eesti keele sooritusverbid võivad vastavalt lause kontekstile väljendada nii perfektiivset kui ka imperfektiivset tegevust. Vene keeles vastavad neile kas perfektiivse aspekti verbid (13) või piirivõimalusega imperfektiivse aspekti verbid (14), nt

(13) Lilled *närtsisid* kahe päevaga. – Цветы *увяли* за два дня.

(14) Lilled *närtsisid* kuu aega. – Цветы *увядали* месяц.

Vendleri mudelit on nii kritiseeritud kui ka edasi arendatud. Mõned lingvistid (Smith 1997) on pakkunud verbiklasse juurde, teised (Bach 1981; Mourelatos 1981) on liitnud saavutused ja sooritused sündmusteks (events), kolmandad (Parsons 1990) on eristanud vaid kahte klassi: seisundeid ja sündmusi (Sasse 2002: 233, 253; Vihman 2004: 115).

Eesti keeleuurijate teooriatest on kõige tähelepanuväärsem A. Pihlaku (1985b) seisukoht.

A. Pihlak eesti keele verbide kursiivsusest ja terminatiivsusest

A. Pihlaku arvates baseeruvad kõik verbi aspektuaalsed tähendused alates aspektikategooria üldtähendusest (tegevuse piiritletus/ piiritlematus ajas) ja lõpetades konkreetsete aspektuaalsete tähendustega (tegevuse algus, katkestatus, lõpp, lühidus, pikaajalisus, intensiivsus, vähehaavalisus, mitmekordsus ja teised tegevuse ajas kulgemise seaduspärasused) *kursiivsusel* ja *terminatiivsusel* (st tegevuse suunitlematusel/ suunitletusel sisemise piiri saavutamiseks) (Pihlak 1985b: 62-63).

Kursiivsed verbid on ajaliselt piiritlemata (nt *elama, oskama, armastama, harrastama, istuma, jooksmata, sööma, jooma, laulma* jne), terminatiivsete verbide puhul on lõpp-punkt kas saavutatud või on seda võimalik saavutada (nt *alustama, avaldama, hävitama, lõppema, solvama, surema, vigastama, võtma, lõpetama* jne). Kursiivsed verbid võivad seejuures saada erinevate süntaktiliste laiendite lisamisel terminatiivse tähenduse, nt *ehitab suvilat* (kursiivne tegevus) – *ehitab suvila (valmis)* (terminatiivne tegevus) (Pihlak 1985a: 152-153).

Kui võrrelda kursiivsuse ja terminatiivsuse termineid teelisuse ja ateelisuse mõistetega, siis on terminatiivne tegevus alati teeline (15), kursiivne tegevus võib olla nii teeline (16) kui ateeliline (17), nt

(15) Isa ehitas suvila (valmis) (terminatiivne, teeline tegevus).

(16) Isa ehitas suvilat (kursiivne, teeline tegevus).

(17) Isa harrastas sporti (kursiivne, ateeliline tegevus).

Vene keeles on kursiivsuse/ terminatiivsuse ja teelisuse/ ateelisuse mõistetele üsna lähedane leksikaalgrammatiline piiritletuse/ piiritlematuse kategooria, mis on tihedasti seotud verbiaspektiga ning osutab 1) tegevuse suunitletusele/ suunitlematusele sisemise piiri saavutamiseks, 2) piiritletusele/ piiritlematusele ajas (Eslon, Pihlak 1993: 9).

Piiritlemata verbide hulka kuuluvad üheaspektilised imperfektiivsed verbid, mille lõpus on *-овать* (nt *безумствовать, господствовать, благодетельствовать, властвовать*) või *-ничать* (nt *бездельничать, важничать, разбойничать*); mõned verbid, mille lõpus on *-ать* (nt *отрицать, полагать, преобладать, состоять*); liikumis-, seisundi- ja olukorraverbid (nt *бежать, идти, ходить; болеть, спать, грустить; жить, сидеть, стоять, говорить*); oskusele ja emotsionaalsele seisundile viitavad verbid (nt *танцевать, петь; любить, ненавидеть*) ning teised imperfektiivsed verbid, mis ei ole ajaliselt piiritletud (Rozental 1994: 250). Vene keele piiritlemata verbid on alati ateelised ja kursiivsed.

Piiritletud verbide hulka kuuluvad kõik perfektiivse aspekti verbid ning samuti ka potentsiaalselt piiritletud, s.o lokaalse (18) või resultatiivse (19) piirivõimalusega imperfektiivse aspekti verbid (Eslon, Pihlak 1993: 10; Karolak 2001:4), nt

(18) Ребёнок бежит/ Laps jookseb (piiritlemata/ kursiivne, ateline tegevus). – Ребёнок бежит в школу/ Laps jookseb kooli (piiritletud/ kursiivne, teeline tegevus).

(19) Девочка пишет/ Tüdruk kirjutab (piiritlemata/ kursiivne, ateline tegevus). – Девочка пишет письмо/ Tüdruk kirjutab kirja (piiritletud/ kursiivne, teeline tegevus).

Vene keele piiritletud olukorrad on alati teelised, kuid võivad olla nii kursiivsed (vt näited 18, 19) kui ka terminatiivsed (20), nt

(20) а) Сын пришёл домой/ Laps tuli koju (piiritletud/ terminatiivne, teeline tegevus).

б) Девочка написала письмо/ Tüdruk kirjutas kirja valmis (piiritletud/ terminatiivne, teeline tegevus).

Mõned keeleteadlased kasutavad termineid *kursiivsus* ja *terminatiivsus* terminite *irresultatiivsus* ja *resultatiivsus* sünonüümidenä. Kuid Pihlak rõhutab, et terminatiivsus ja resultatiivsus ei ole siiski ekvivalentsed mõisted, sest mõned terminatiivsed verbid võivad olla irresultatiivsed, nt ühekordset tegevust väljendavad verbid *haugatama*, *karjatama* (Pihlak 1985a: 149).

Eesti terminatiivsed verbid võivad vastata vene keeles perfektiivse (21) ja imperfektiivse aspekti (22) verbidele. Eesti kursiivsed verbid vastavad vene imperfektiivse aspekti verbidele (23), nt

(21) Õpetaja lõpetas tunni. – Учитель закончил урок.

(22) Õpetaja lõpetas parajasti tundi, kui direktor klassi astus. – Когда в класс зашёл директор, учитель заканчивал урок.

(23) Poiss loeb raamatut. – Мальчик читает книгу.

Võrreldes Vendleri teooriat Pihlaku omaga võib järeldada, et Vendleri seisundid ja tegevused on A. Pihlaku arvates kursiivsed ning saavutused ja sooritused on terminatiivsed.

Vene verbiaspekti moodustusviisid. Derivatsioon ja supletiivsus eesti keeles

Nii eesti kui vene keeles saab eristada verbilekseemi aspektuaalset tähendust derivatsiooni ja supletiivsuse abil.

Vene keeles on sufiksitate ja prefiksitate lisamine regulaarne viis verbiaspekti eristamisel (Dahl 1985: 27). Lisades prefiksi vene keele imperfektiivsele verbile muudetakse see perfektiivseks (nt *толкать* – *вытолкать*) ning lisades saadud perfektiivsele verbile imperfektiivse sufiksi *-ива-/ -ыва-* muudetakse verb jälle imperfektiivseks (nt *вытолкать* – *выталкивать*), mõnede verbide puhul on võimalik saadud imperfektiivsele verbile lisada veel üks prefiks ning saada uus perfektiivne verb (nt *выталкивать* – *повыталкивать*). Sellist tuletusseost nimetatakse vene keeleteaduses aspektahelaks (Belošapkova 1999: 540).

Enamik vene keele perfektiveerivaid prefikseid modifitseerib verbi leksikaaltähendust, vrd nt *делать* – *переделать* (*tegema* – *ümber tegema*); *писать* – *принписать* (*kirjutama* – *juurde kirjutama*); *сыпать* – *высыпать* (*puistama* – *välja puistama*). Ainult üksikuid prefikseid saab nimetada puhtaspektilisteks, nt *делать* – *сделать* (*tegema* – *ära tegema*); *писать* – *написать* (*kirjutama* – *valmis kirjutama*). Seepärast peetakse kõiki tuletatud verbe eraldi lekseemideks (Dahl 1985 27-28; Belošarkova 1999: 543-545).

Eesti keeles ei ole verbisufiksiste lisamine regulaarne, kuid siiski saab siin tõmmata mõningaid paralleele vene keelega.

Nii eesti kui vene keeles on olemas frekventatiivverbid, need on kindlate sufiksiste abil põhitüvest tuletatud verbid, mis väljendavad korduvat või jätkuvat tegevust. Frekventatiivid väljendavad seega imperfektiivset tegevust ning vene keeles on nad alati imperfektiivse aspekti verbid.

Eesti keeles väljendatakse korduva tegevuse tähendust sufiksiste *-u-*, *-i-*, *-le-*, *-skle-* ja *-tse-* abil; vene keeles vastavad neile sufiksidsid *-ива-/ -ыва-* või *-а'-/ -я'* (Rätsep 1956: 76-77; Mölder 1967: 85), nt

hõikuma – звать

(vrd hõikama – позвать: ühekordne tegevus; perfektiiivse aspekti verb)

limpsima – лизать

(vrd limpsama – лизнуть: ühekordne tegevus; perfektiiivse aspekti verb)

torkima – укалывать

(vrd torkama – уколоть: ühekordne tegevus; perfektiiivse aspekti verb)

küsitama – спрашивать, опрашивать

mõtisklema – раздумывать

elutsema – проживать

lehitsema – перелистывать

Eesti keele momentaanverbide (s.o verbide, mis väljendavad hetkelist või ühekordset tegevust) tunnusteks on sufiksidsid *-ata-* ja *-ahta-* (Mölder 1967: 84). Säärased verbid väljendavad perfektiiivset tegevust, vrd nt

(24) Tuli *praksus* kaminas (imperfektiivne tegevus). – Oks *praksatas* (perfektiivne tegevus).

(25) Hobune *hirnub* (imperfektiivne tegevus). – Hobune *hirnahtas* (perfektiivne tegevus).

Vene keeles väljendab ühekordset, äkilist tegevust sufiks *-ну-*, mis on palju produktiivsem, kui eesti *-ata-* ja *-ahta-* sufiks. Nt *стукнуть* (*äkki kord lööma*), *крикнуть* (*karja(h)tama*). Kõik vene keele momentaanid on perfektivse aspekti verbid.

Supletiivsus aspekti väljendajana ei ole eriti regulaarne ei eesti ega vene keeles. Eritüvelised lekseemid eristavad siin aspektuaalset tähendust vaid üksikute verbide puhul. Näiteks eesti *kõnelema* – *ütleva*, *otsima* – *leidma*; vene *говорить* – *сказать* (*kõnelema* – *ütleva*); *брать* – *взять* (*võtma* – *ära võtma*); *класть* – *положить* (*panema* – *taha, ära panema*); *ловить* – *поймать* (*püüdma* – *kinni püüdma*) (Mölder 1967: 85).

Peale derivatsiooni ja supletiivsuse tähistatakse vene keeles verbiaspekti ka häälikuvahelduse ja rõhu abil (Mölder 1967: 87):

a) Häälikuvahelduse abil eristatakse verbiaspekti järgmiselt:

Imperfektiivne aspekt	Perfektivne aspekt		
а	о	выт а лживать	– вы о лкнуть
и	е	ум и рать	– умер е ть
и	каду	соб и рать	– соб р ать
ы	каду	вы р ывать	– вы р вать
г	ж	пред л агать	– пред л ожить
ж	д	погла ж ивать	– погла д ить
ш	с	изна ш ивать	– изна с ить
ч	т	отвеч а ть	– отвеч т ить

b) Osal verbidel määrab verbiaspekti rõhk: imperfektiivse aspekti verbil on rõhk infinitiivi lõppsilbil, perfektivse aspekti puhul on rõhk lõpueelsel silbil või prefiksil:

küljest lõikama	–	отреза'ть	küljest ära lõikama	–	отре'зять
puistama	–	высыпа'ть	välja puistama	–	вы'сыпать

Ühendverbide aspektuaalne tähendus

Eesti keele ühendverbide komponentidel on sageli sama funktsioon nagu vene keele prefiksitel. Adverbiaalsed komponendid võivad modifitseerida lihtverbi esialgse tähenduse ning muuta imperfektiivse lihtverbi perfektivseks ühendverbiks (Pihlak 1982: 70-71; Külmoja 1993: 82-89).

Ühendverbide all mõistetakse perifrastilisi verbe, mille sisuliseks tuumaks on verb ning komplitseerivaks komponendiks orientatsiooni, perfektivsust või seisundit, üksikjuhtudel ka modaalsust väljendav adverb (EKG II 1995: 20).

Orientatsiooniadverbid osutavad mingi objekti paiknemisele või liikumisele ruumis mingi teise objekti suhtes. Orientatsiooniadverbid jagunevad omakorda nelja allrühma (Rätsep 1978: 29-31):

1. Latiivsed ehk intralokaalsed orientatsiooniadverbid, mis tähistavad üldistatud kujul suhtelist suundumiskohta. Siia kuuluvad adverbid *alla, asemele, eemale, ette, juurde, kaasa, kohale, kätte, külge, maha, otsa, paigale, pärale, peale, sisse, taha, vastu, välja, üles* jms. Näiteks:

(26) Poiss kukkus trepist *alla*. Raamat kukkus laua pealt *maha*. Haige tõusis voodist *üles*.

2. Lokatiivsed ehk lokaalsed orientatsiooniadverbid, mis tähistavad üldistatud kujul suhtelist paiknemiskohta. Siia kuuluvad adverbid *all, asemel, eemal, ees, juures, kaasas, kohal, küljes, maas, otsas, peal, sees, väljas, taga* jms. Näiteks:

(27) Laps hoidis käed tulest *eemal*. Auto seisis vankril *ees*. Mehel oli nuga *kaasas*.

3. Separatiivsed ehk ekstralokaalsed orientatsiooniadverbid, mis tähistavad üldistatud kujul suhtelist eemaldumiskohta. Siia kuuluvad adverbid *alt, eemalt, kaugelt, kohalt, kõrvalt, küljest, lähedalt, maast, otsast, pealt, seest, väljast, tagant, ülevalt* jms. Näiteks:

(28) Auto liikus *kohalt*. Poiss võttis raamatu *maast*. Timukas raius röövlil pea *otsast*.

4. Translokaalsed orientatsiooniadverbid, mis tähistavad üldistatud kujul suhtelist kulgemiskohta. Siia kuuluvad adverbid *läbi, mööda, ringi, üle*. Näiteks:

(29) Rong sõitis tunnelist *läbi*. Koer hulkus õue mööda *ringi*.

Latiivsete ja separatiivsete orientatsiooniadverbidega ühendverbid väljendavad reeglina perfektivset tegevust (vt näited 26, 28). Vene keeles vastavad neile enamasti perfektivse aspekti verbid.

Lokatiivsete orientatsiooniadverbidega ühendverbid väljendavad enamikul juhtudel imperfektivset tegevust (27). Translokaalsete orientatsiooniadverbidega ühendverbid võivad olenevalt lause kontekstist väljendada nii imperfektivset kui ka perfektivset tegevust (29).

Seisundit väljendavad adverbid kuuluvad ühendverbide koosseisu vaid siis, kui nad moodustavad koos verbiga uue tähendusliku terviku ja määravad lausemalli, nt *kinni (nabima), lahti (saama), kokku (kukkuma), viltu (minema)*. Vastasel juhul on nad iseseisvad adverbid ja lauses seisundimäärusteks (EKG II 1995: 21-22).

Säärased adverbid muudavad olulisel määral lihtverbi esialgset tähendust ning neil on enamasti perfektiveeriv³ funktsioon, st nad võivad muuta kursiivse lihtverbi terminatiivseks.

³ Termineid *perfektiveeriv* ja *imperfektiveeriv* kasutatakse käesolevas töös erinevate leksikaalsete ja grammatiliste vahendite tähistamiseks, mis võivad muuta tegevuse aspektuaalse iseloomu vastupidiseks või mille olemasolu määrab olukorra perfektivse või imperfektivse iseloomu.

Modaalsust väljendavad adverbid *vaja* ja *tarvis* esinevad põhiliselt ühendverbides *vaja minema*, *vaja olema*, *tarvis minema*, *tarvis olema* (EKG II 1995: 22).

Ühendverbid *vaja olema* ja *tarvis olema* on kursiivsed ning väljendavad imperfektiivset tegevust. Ühendverbid *vaja minema* ja *tarvis minema* on terminatiivsed ning väljendavad perfektiivset tegevust.

Perfektiivsusadverbid osutavad eelkõige tegevuse lõpetatusele, millegi lõpule või ettenähtud piirini viimisele. Perfektiivsusadverbideks loetakse adverbe *läbi*, *maha*, *minema*, *otsa*, *tulema*, *täis*, *valmis*, *välja*, *ära* (Rätsep 1978: 31; EKG II 1995: 21). Perfektiivsusadverbidel on alati perfektiveeriv funktsioon. Näiteks:

(30) Ta *luges* raamatu *läbi*. Vanamees *müüs* raamatu *maha*. Auto *sõitis* *minema*. Kaup *lõppes* *otsa*. *Tulime* koosolekult *tulema*. Tüdruk *kirjutas* vihiku laule *täis*. Ta *tegi* töö *valmis*. Ta *kannatas* kõik *norimised* *välja*. Auto *sõitis* maja eest *ära*.

Peale perfektiveeriva tähenduse on perfektiivsusadverbidel *ära*, *minema* sageli samuti selgesti tajutav suunatähendus, nt *ära viskama*, *ära viima*, *ära sõitma*, *minema ajama* jne (EKG 1995: 21).

Adverbi *ära* peetakse kõige levinumaks perfektiivsusadverbiks, kuna viimane võib seostuda enamiku eesti keele intransitiivsete ja transitiivsete verbidega. Eesti keele transitiivsed verbid jagunevad vastavalt seostumisele perfektiivsusadverbiga *ära* viide rühma (Metslang 1997: 36-43):

1) Verbid, mis moodustavad paare "imperfektiivne lihtverb – perfektiivne ühendverb". See on küllaltki suur eestikeelsete verbide rühm, kus adverbi olemasolu on perfektiivse tegevuse korral obligatoorne, vrd nt *lugema* – *läbi lugema*, *raiskama* – *ära raiskama*, *ootama* – *ära ootama*, *nägema* – *ära nägema* jne. Perfektiivsusadverbil on siin reeglina perfektiveeriv funktsioon, kuid mõnikord modifitseerib see verbi leksikaalset tähendust, nt *tundma* – *ära tundma*, *arvama* – *ära arvama* jne.

2) Verbid, mille puhul on partikkel fakultatiivne ja sisult liiane: *ära* dubleerib nominatiiv- või genitiivobjektiga väljendatud perfektiivsust.

Selle rühma kuuluvad verbid jagunevad kahte ossa:

a) Objektile suunatud tegevust või protsessi väljendavad verbid: *koristama*, *keetma*, *kuivatama*, *koorima*, *sulatama*, *täitma*, *katma* jne. Näiteks:

(31) Ta *koristas* tuba. – Ta *koristas* toa (*ära*).

b) Tüüpiliselt perfektiivsed verbid, mille tulemusena objekt lakkab senisel moel eksisteerimast: *tapma*, *hukkama*, *hävitama*, *kaotama*, *kustutama*, *maksma*, *murdma*, *ostma*, *unustama*, *võtma* jne. Need verbid esinevad reeglina nominatiiv- või genitiivobjektiga. Näiteks:

(32) Ta *tappis* kaaslase (*ära*). Ta *ostis* auto (*ära*).

3) Verbid, mille puhul on perfektiivses, nominatiiv- või genitiivobjektiga lauses obligatoorne latiivne määrus või perfektiivsusadverb. Perfektiivsusadverbil on siin nii aspektitähendus kui ka suunatähendus. Imperfektiivses, partitiivobjektiga lauses võib latiivne määrus olla fakultatiivne.

See rühm jaguneb a) aspektivaheldusega rühmaks ja b) põhiliselt perfektiivse olukorraga esinevaks rühmaks:

a) Esimesse rühma kuuluvad siirdamist väljendavad imperfektiivsed verbid: *veeretama, ajama, lükkama, saatma, viima, viskama, tõmbama, juhtima* jne. Näiteks:

(33) Ta veeretab vaati. – Ta veeretab vaadi *õue/ ära*.

(34) Ta saatis külalist. – Ta saatis külalise *koju/ ära*.

b) Teise rühma moodustavad siirdamist väljendavad perfektiivsed verbid: *panema, kinkima, müüma, andma, jätma, hankima, peitma* jne. Näiteks:

(35) Ta pani raamatu *lauale/ ära*.

4) Verbid, millega perfektiivsusadverbi tavajuhul ei kasutata, kuid *ära* lisamine kas annab stiiliefekti (nt verbide *saavutama, loovutama, moodustama, püstitama* jms puhul) (36a) või toonitab lause reemat (nt verbide *tõdema, teatama, suudlema, küsima, paluma, hindama* jms puhul) (36b).

(36) a) Ta *saavutas* oma eesmärgi *ära*!

b) Tal õnnestus tüdruk *ära suudelda*!

5) Partitiivverbid, mis ei seostu ei nominatiiv-/ genitiivobjektiga ega perfektiivsusadverbiga *ära* (peamiselt staatilised verbid, mis väljendavad suhtumist, suhet, puudutamist jms): *vajama, tahtma, puudutama, tähendama, sisaldama, omama, ümbritsema, häirima, pooldama*, nt

(37) Ta *vajas* arvutit.

Väljendverbide aspektuaalne tähendus

Väljendverbid on perifrastilised verbid, mis kujutavad endast noomenist ja tegusõnast koosnevat ühendit. Kõik väljendverbid on ainukordsed ühendid, mis moodustavad idiomaatilise tähendusterviku (nt *plehku pistma, armu andma* jne) (EKG II 1995: 20).

Väljendverbi püsisõnaks on tavaliselt mingis käändes nimisõna. Kõige sagedasemad püsisõnade käänded on partitiiv (nt *aru saama, aset leidma, hammast ihuma, hinge heitma, hinge tõmbama, hoolt kandma, jagu saama, lugu pidama, nägu näitama, poppi tegema* jt), illatiiv (nt *ellu viima, kirja panema, korda minema, hukka mõistma, plehku pistma* jt), allatiiv (nt *jutule saama, lõpule viima, lavale tooma, mehele minema, närvidele käima* jt) ja translatiiv (nt *andeks andma, imeks panema, osaks saama, teoks saama, nõus võtma* jt) (Rätsep 1973: 29).

Vähem on väljendverbe muude käänete puhul, sealhulgas kolmekäändelise objektiga, s.o nominatiivi-genitiivi-partitiiviga (nt *elu võtma, kaardid avama, käed lööma* jt), inessiiviga (nt

aus pidama, joones olema, vaos hoidma jt), adessiiviga (nt kaalul olema, rahul olema, sõjajalal olema jt), terminatiiviga (nt kõrini olema) ja komitatiiviga (nt jalaga segama, jumalaga jätma, käega lööma jt) (Rätsep 1978: 24).

Väljendverbide koosseisus olevad adjektiivid on peamiselt translatiivis (nt pahaks panema, heaks arvama, heaks tegema, kindlaks tegema, paljaks riisuma, pehmeks kõnelema, sirgeks tegema, vedelaks lööma jt). Muid adjektiivide käändevorme leidub väljendverbide koosseisus väga vähe (nt hea seisma, libedale minema jt) (Rätsep 1978: 25).

Püsisõnadeks võivad olla ka üksikud pronoomenid (nt mikski panema, omaks võtma, paljuks pidama), sõnaühendid (nt läbi sõrmede vaatama, pea peale pöörama, üle jõu käima, keelt hammaste taga hoidma, aega surnuks lööma) ning verbi infinitiivi käändeline vorm (nt löi, pani, lükkas käima) (Rätsep 1973: 26; Rätsep 1978: 25).

Eraldi väljendverbide rühmana peetakse ka selliseid verbe, kus noomen seondub ühendverbiga (nt arust ära olema, puust ette tegema, tuult alla tegema, vedru välja viskama, tujust ära olema) (Rätsep 1978: 25).

A. Pihlaku seisukoha järgi jagunevad väljendverbid kursiivseteks ja terminatiivseteks samal põhimõttel nagu lihtverbidki, kuid suurem jagu väljendverbidest on siiski terminatiivsed. Kursiivsed on näiteks *hammast ihuma, hammast proovima, heaks arvama, hinge matma, hinge tõmbama, lugu pidama, maid jagama, närvidele käima, poppi tegema, seltsiks olema, suitsu ajama, vaos hoidma*. Terminatiivsete hulka kuuluvad näiteks *andeks andma, andeks paluma, armu andma, armu heitma, ellu viima, heaks kiitma, heaks tegema, hukka mõistma, jalga laskma, jalust rabama, jutuks tulema, jõusse jääma, kaarte avama, kaela jääma, kaela määrima, kindlaks tegema, kirja panema, korda saatma, korrale kutsuma, liiale minema, lõpule viima, meelde tuletama, mehele minema, nõuks võtma, pahaks panema, pehmeks kõnelema, pähe õppima* (Pihlak 1985a: 158).

Infinitiivsed väljendverbid grupeerib A. Pihlak (1985a: 155-158) aspektuaalsete tähenduste põhjal seitsmesse alarühma:

1. Kursiivsed väljendverbid aspektuaalse tähendusega “intensiivne kontinuatiivsus”.

Nendes ühendites on verbi positsioonis onomatopoeetilised ja deskriptiivsed verbid, mis on infinitiivile lähedase või koguni kokkulangeva tähendusega.

Siia kuuluvad: *hirmus (ilkus, itsitas, kihistas, kudrutas, kõmistas, mühatas, müristas, nahises, pugises, turtsus) naerda, huilgas (jorises, jorutas, jõrises, sumises) laulda, hõõgus (pahises) põleda, vihtus tantsida, sibas joosta, kihutas (ruttas) minema, klõbistas (nahistas) töötada, konutas istuda, krõmpsutas (matsutas, mugis) süüa, kõmistas vestelda, ladistas (kallas) sadada, lirtsutas sülitada, logistas (põrutas) sõita, luristas juua, lõhkus pühkida, möllas tuisata, müristas veereda, nahistas (niutsus, tihus) nutta, nokitses parandada, norskas magada, nõksutas*

tukastada, porises (vulises) keeda, porises (puristas) kõhida, põristas mängida, rabas (rühmas, vihtus) teha, sudis tööd murda, suskis kirjutada, sussitas kütta, veeris (vuristas) lugeda, vooris käia, vuristas kedrata, ühmas vastata jms.

Vene keeles vastavad nendele ühenditele põhiliselt imperfektiivse aspekti verbid, nt *kihistas naerda – хихикал, посмеивался; vihtus tantsida – плясал; veeris lugeda – читал по слогам.*

2. Terminatiivsed väljendverbid aspektuaalse tähendusega “seisundi algus”.

Siia kuuluvad: *jäi jõllitama (kuulama, kogeleva, lonkama, magama, pidama); jättis seisma, nõksatas seisma, uinus magama jms.*

Vene keeles vastavad säärasele ühenditele peamiselt perfektiivse aspekti verbid, nt *jäi istuma (laev karile) – сел (на мель), jäi kogeleva – зазаикался/ стал заикаться, jäi magama – заснул, jäi mõtlema – задумался.*

3. Terminatiivsed väljendverbid aspektuaalse tähendusega “tegevuse algus”.

Siia kuuluvad: *ajas (hõõgus, läks, pani, pistis, plahvatas, popsis, sussitas, süttis, süütas) põlema, asus hävitama, hakkas astuma, laskis käima, lõi lõkendama, läks keema, pani lainetama, puhus jooksuma, tõmbas käima jms.*

Nendele ühenditele vastavad vene keeles samuti põhiliselt perfektiivse aspekti verbid, nt *vesi läks keema – вода закипела, poiss puhus jooksuma – мальчик побежал.*

Ka ühendid *sai + infinitiiv* ja *võttis + infinitiiv* tähendavad algust, kuid erinevalt ülaltoodud väljendverbidest on algus siin ingressiivne (tegevus algab ja samas lõpeb), nt *sai nihkuma – сдвинулся, sai mõistma – понял, sai nägema – увидел, võttis kuulda – послушал.*

4. Terminatiivsed väljendverbid aspektuaalse tähendusega “intensiivne algus”.

Siia kuuluvad: *kargas jooksuma/ põlema; kukkus karjuma/ torisema; lõi kartma/ kihama/ klirisema/ kõhklema/ särama; pahvatas naerma; pistis haukuma/ jooksuma/ karjuma/ kokutama/ kurjustama/ lõugama/ punuma; pani ajama/ hirnuma/ jõurama/ kiljuma/ lippama/ töinama/ vadima; prahvatas käima; puhkes nutma/ õitsema; pühkis minema; rōkatas naerma; turtsatas naerma; välgatas põlema jms.*

Vene keeles vastavad säärasele ühenditele enamasti perfektiivse aspekti verbid tegevuse algust tähistavate prefiksitena *за-*, *рас-*, nt *puhkes õitsema – зацвёл, puhkes nutma – заплакал, расплакался.*

5. Terminatiivsed väljendverbid aspektuaalse tähendusega “tegevuse lakkamine”.

Säärast tähendust väljendatakse konstruktsiooniga *lakkama + mast-vorm*, nt *lakkab armastamast, funktsioneerimast, hingamast, jooksmast, laulmast jms.*

Vene keeles väljendatakse sama tähendust prefiksitega *om-*, *raz-* (nt *lakkas käratsemast – omuymel*, *lakkas armastamast – razlyubil*) või perfektiivse aspekti verbiühenditega (nt *lakkas hingamast – перестал дышать*).

6. Terminatiivsed väljendverbid aspektuaalse tähendusega “konatiivsus” (tendents tegevuse algamiseks; lähedane vahetu tuleviku tähendusele).

Siia kuuluvad väljendid nagu näiteks *hakkab vanaks saama; kipub lagunema/ vägivallatsema; kisub haigutama/ sadama; tikub hämarduma/ varastama; tõmbab tuiskama; tükib veerima* jms.

Vene keeles väljendavad säärast tähendust sagedamini imperfektiivse aspekti verbid, nt *Meeskond hakkas kaotama. – Команда проигрывала*.

7. Terminatiivsed väljendverbid aspektuaalse tähendusega “imminentsus” (tegevus oleks peaaegu toimunud, kuid jäi toimumata).

Säärast tähendust väljendavad konstruktsioonid *pidama + ma-infinitiiv* (nt *pidin peaaegu kukkuma/ uppuma/ ütleva*), *tahtma + da-infinitiiv* (nt *süda tahtis lõhkeda*) ja *olema + mas-vorm* (nt *süda oli lõhkemas*). Seejuures *pidama*-konstruktsiooni kasutatakse ainult minevikus.

Vene keeles väljendatakse seda tähendust leksikaalselt, peamiselt perfektiivse aspekti verbiühenditega, nt *pidin peaaegu kukkuma – чуть было не упал; süda on lõhkemas – сердце вот-вот разорвется*.

Eelnevast selgub, et igal verbilekseemil (olenemata sellest, kas see on liht-, ühend- või väljendverb) on oma potentsiaalne aspektuaalne tähendus, mis realiseerub lause tasandil sagedamini teiste lausemoodustajate poolt modifitseeritud kujul. Järgnevalt vaadeldaksegi, kuidas mõjutavad lause aspektuaalsust erinevad keelelised vahendid.

2.1.2 Lause aspektuaalne tähendus sõltuvalt erinevatest lausemoodustajatest

Verbiga väljendatud aspektuaalset tähendust võib lause tasandil piiritleda neljal erineval viisil: ajaliselt, ruumiliselt, kvantitatiivselt ning tulemuslikult ehk resultatiivselt (Sulkala 1996: 175-177; Sasse 2002: 251-254).

Tegevuse ajalist piiritletust täpsustatakse eelkõige duratiivsete ajamääruste abil (Sulkala 1996: 23), nt

(38) Vanaema kodus *ühe tunni/ kaks tundi*.

(39) Vanaema kodus *ühe tunni/ kaks tundi päevas*.

(40) Vanaema kodus *nädal aega ühe tunni/ kaks tundi päevas*.

Duratiivsed ajamäärused (nt eesti *kaks tundi, terve päeva, kuu aega, kogu suve; õhtuni, südaööni* – vene *два часа, целый день, (целый) месяц, всё лето; до вечера, до полуночи* jms) näitavad tegevuse ajalist kestust ning viitavad imperfektiivsele tegevusele. Vene keeles seostuvad nad ainult imperfektiivse aspekti verbidega. Eesti keele transitiiivsete verbide puhul saavad duratiivsed ajamäärused esineda vaid partitiivobjektiga lausetes (41) ning ei saa esineda nominatiiv-/ genitiivobjektiga lausetes (42).

(41) a) Vanaema kodus *sukka* kaks tundi.

b) Poiss kirjutas *kirjandit* südaööni.

(42) a) *Vanaema kodus *suka* kaks tundi.

b) *Poiss kirjutas *kirjandi* südaööni.

Perfektiivse tegevusega kaasnevad nn piiritlevad ajamäärused (nt eesti *tunni ajaga, kahe päevaga, aastaga; õhtuks, lõunaks, homseks* – vene *за час, за два дня, за год; к вечеру, к обеду, к завтрашнему дню/ до завтра* jms) (Sasse 2002: 253), nt

(43) Lilled närtsisid *kahe päevaga*. – Цветы увяли *за два дня*.

(44) Ta kirjutas artikli *iühe tunniga* (valmis). – Он написал статью *за час*.

(45) Töö sai *õhtuks* valmis. – Работа была сделана *к вечеру*.

(46) *Homseks* loen raamatu läbi. – Прочитаю книгу *к завтрашнему дню*.

Piiritlevad ajamäärused ei saa esineda imperfektiivsetes kontekstides. Vene keeles seostuvad nad ainult perfektiivse aspekti verbidega. Eesti keele transitiiivsete verbide puhul saavad piiritlevad ajaadverbid esineda vaid nominatiiv-/ genitiivobjektiga lausetes (47) ning ei saa esineda partitiivobjektiga lausetes (48).

(47) Loen *raamatu tunniga/ homseks* läbi,

(48) *Loen *raamatut tunniga/ homseks* läbi.

Ei duratiivsed ega piiritlevad ajamäärused ei muuda tavaliselt eesti keele transitiiivlause aspektuaalset tähendust, samas võivad aga duratiivsed ajamäärused muuta intransitiivlause perfektiivse tähenduse imperfektiivseks (EKG II 1995: 26), nt

(49) Ta suri. – Ta suri *kolm päeva*.

Tegevuse kulgemist aitavad iseloomustada ka sellised adverbid nagu *alati, aina, parajasti, aeglaselt, kähku, äkki, kohe, varsti* jne. Mõned neist seostuvad üldjuhul imperfektiivse olukorraga (nt *alati – всегда, aina – всё время, sageli – часто, harva – редко, iga päev – каждый день, parajasti – сейчас, в данный момент, aeglaselt – медленно, pidevalt – постоянно, katkestamatult – непрерывно* jt), teised perfektiivse olukorraga (nt *äkki – вдруг, ootamatult – внезапно, neожиданно, kohe – сейчас, скоро, varsti – скоро, just – только что* jms) (Sulkala 1981: 154-155; Eslon, Pihlak 1993: 13-14).

Tegevuse kulgemist iseloomustavad adverbid võivad mõnikord muuta lause aspektuaalset tähendust. Mittekestva tegevuse piiritlematuks muutmiseks kasutatakse näiteks viisimääruisi *aeglaselt*, *tasapisi*, *pikkamööda*, *järk-järgult* jne (50) ja kontinuatiivsust väljendavaid kestusmääruisi *aina*, *alati*, *pidevalt* jne (51) (EKG II 1995: 26), nt

(50) a) Tööpäev lõppes *tasapisi*.

b) Oks murdus *järk-järgult*.

(51) Ta kaotab *pidevalt* väärtasju.

Kohapiiri ehk ruumilist piiritletust väljendatakse latiivsete (52) ja terminatiivsete (53) kohamääruste abil (Sasse 2002: 254), nt

(52) a) Laps läheb *kooli*. – Ребёнок идёт/ пойдёт в школу.

b) Maris viis taburetti/ tabureti *kööki*. – Марис несла/ отнесла табурет на кухню.

(53) Auto sõitis *ristmikuni* ja pööras paremale. – Машина доехала до перекрёстка и свернула направо.

Kohamäärused võivad muuta imperfektiivse tegevuse perfektiivseks (Rätsep 1978: 221), nt

(54) Mehed veeretasiid vaati (imperfektiivne tegevus). – Mehed veeretasiid vaati/ vaadi õue (imperfektiivne/ perfektiivne tegevus).

Määradverbid (nt eesti *kaks korda*, *mitu korda*; *kaks kilomeetrit*, *viis lehekülge*, *viienda leheküljeni*; *natuke*, *veidi*; *küllalt* jms – vene *два раза*, *несколько раз*; *два километра*, *пять страниц*, *до пятой страницы*; *немного*, *вдоволь* jms) väljendavad kvantitatiivset piiri (Külmoja 1993: 88-89; Sasse 2002: 254), nt

(55) Ta luges selle raamatu *kaks korda* läbi. – Он прочитал эту книгу *два раза*.

(56) Ta on seda raamatut juba *kaks korda* lugenud. – Он уже *два раза* читал эту книгу.

(57) Lapsed jooksiid *kaks kilomeetrit*. – Дети пробежали *два километра*.

(58) Lapsed jooksiid *kaht kilomeetrit*. – Дети бежали *два километра*.

(59) Lugesin *viis lehekülge* läbi. – Я прочитал(а) *пять страниц*.

(60) Lugesin *viit lehekülge* tund aega! – Я читал(а) *пять страниц* целый час!

Korduvust näitavad adverbid *kaks korda*, *mitu korda* jms ei muuda tavaliselt lause aspektuaalset tähendust (vt näited 55, 56). Adverbide *kaks kilomeetrit*, *viis lehekülge* jms puhul mängib lause aspektuaalse tähenduse määratlemisel otsustavat rolli määradverbi käändevorm: nominatiivne vorm osutab perfektiivsele tegevusele (vt näited 57, 59) ja võib muuta imperfektiivse olukorra perfektiivseks (57), partitiivne vorm osutab imperfektiivsele tegevusele ja ei muuda lause aspektuaalset tähendust (vt näited 58, 60).

Tulemuslikku ehk resultatiivset piiritletust väljendatakse põhiliselt grammatiliselt või leksikaalgrammatiliselt, s.o ajavormide (61), mõnede konstruktsioonide (62) ja nominatiiv-/genitiivobjekti (63) abil, nt

(61) Ta *on läinud*.

(62) Töö *sai tehtud*.

(63) Vanaema kodus *sokid* (valmis).

Samuti võivad tegevust piiritleda koha- (54), seisundi- (64) ja otstarbemäärused (65) (EKG II 1995: 51; Vihman 2004: 137), nt

(64) a) Mees luges raamatut (imperfektiivne tegevus). – Mees *luges raamatu ribadeks* (perfektiivne tegevus).

b) Ta kõhis rasket kõha (imperfektiivne tegevus). – Ta *kõhis oma hääle kähedaks* (perfektiivne tegevus).

(65) Ema *saatis poega/ poja pesema*.

Mõnikord täpsustavad tegevuse kulgemise iseloomu ka mõned süntaktilised vahendid. Näiteks peetakse üheks aspekti väljendusviisiks sidesõnata või sidesõnalist rinnastavat reduplikatsiooni, mis väljendab jätkuvat ja korduvat tegevust (Erelt, Punttila 1999: 4-8), nt

(66) a) *Ootasime ja ootasime* teda, kuid ta ei tulnudki. – *Ждали его, ждали*, а он так и не пришёл.

b) Tema aga muudkui *jookseb ja jookseb*. – А он всё *бежит и бежит*.

c) Päevad lähevad üha *pikemaks ja pikemaks*. – Дни становятся всё *длиннее и длиннее*.

d) Auto sõitis üha *kiiremini ja kiiremini*. – Машина ехала всё *быстрее и быстрее*.

Kõik ülalmainitud aspekti väljendusvõimalused eristavad nii tegevuse perfektiivset või imperfektiivset iseloomu kui ka kitsama aspektuaalse tähendusega tegevuslaade.

2.1.3 Tegevuslaadid

Tegevuslaadi ehk *aktionsart*'i käsitletakse keeleteaduslikus kirjanduses aspekti allkategoriana, mis kirjeldab täpsemal viisil tegevuse kulgemise iseloomu ja struktureeritust ajas (Sasse 2002: 207-209).

Tegevuslaadi põhiopositsioonid on dünaamiline/ staatiline ning duratiivne/ punktuaalne. Kitsamalt eristatakse veel järgmiseid tegevuslaade: iteratiivne (korduv), kontinuatiivne (pidev), semelfaktiivne (ühekordne), progressiivne (jätkuv), habituaalne (kogemuspärane, pikemat perioodi kestev) ja ingressiivne (algav) (Dahl 1985: 69; Sulkala 1996: 189-205).

Habituaalsus, kontinuatiivsus, progressiivsus ja iteratiivsus kaasnevad põhiliselt imperfektiivse situatsiooniga. Punktuaalsus, semelfaktiivsus, ingressiivsus ja terminatiivsus seostuvad perfektiivse tegevusega.

2.1.3.1 Imperfektiivse tegevusega kaasnevad tegevuslaadid

Duratiivsus

Duratiivset ehk kestvat situatsiooni väljendatakse põhiliselt verbi leksikaalse tähendusega ja ajaadverbiaalide *tund aega, pikka aega, terve päeva* jms abil.

Habituaalsus

Habituaalne on situatsioon, mis kestab suhteliselt pika perioodi vältel ning väljendab kogemuspärast, regulaarselt korduvat tegevust. Ei eesti ega vene keeles pole spetsiaalset vahendit habituaalsuse väljendamiseks. Praktiliselt igat imperfektiivset situatsiooni võib olenevalt kontekstist pidada habituaalseks, nt

(67) a) Ta mängib tennist (= oskab mängida). – Он играет в теннис.

b) Lapsena mängisin ma klaverit (= oli kombeks, oskasin mängida). – Ребёнком я играл на фортепьяно.

Habituaalsust toonitavad mõned adverbid (68) ning teatud konstruktsioonid (69) (Sulkala 1996: 189-191), nt

(68) Koristan korterit *igal esmaspäeval/ esmaspäeviti*. – *Каждый понедельник/ по понедельникам* я убираю квартиру.

(69) a) Tal on *kombeks* küüsi närida. – Он *привык* грызть ногти.

b) Talle *meeldib* laulda. – Ему *нравится* петь.

c) Ta *armastab* televiisorit vaadata. – Он *любит* смотреть телевизор.

d) Käin kooli aulas korvpalli *mängimas*. – Я *хожу* в школьный спортивный зал *играть* в баскетбол.

Kontinuatiivsus

Kontinuatiivsus on omane kestvale dünaamilisele situatsioonile, mis ei ole habituaalne ehk kogemuspärane. Kontinuatiivsust väljendatakse põhiliselt verbi leksikaalse tähendusega. Kontinuatiivsed on näiteks verbid *tühjenema, tegutsema, näägutama, ihaldama, vihkama, kohisema, kasvama, sumbuma*. Samuti väljendatakse kontinuatiivsust väljendverbide konstruktsioonidega (70) ning kestusadverbiaalidega (71) (Sulkala 1996: 192-194). Vene keeles väljendavad säärast tähendust imperfektiivse aspekti verbid, nt

(70) Ta *kihistas naerda*. – Он *хихикал/ посмеивался*.

(71) Olukord *aina* paraneb. – Ситуация *всё* улучшается

Progressiivsus

Ö. Dahl (1985: 90-95) vaatles progressiivsust kuuekümnel neljas maailma keeles ja leidis, et progressiivseks saab nimetada kestvat tegevust, mis toimub kas kõnehetkel või mõne teise

tegevuse toimumise hetkel. Progressiivsust saab eesti keeles väljendada verbi ajavormiga (72), *mas*-tarindiga (73) ja ajamäärustega, mis osutavad kõnelemishetkele (74) (Sulkala 1996: 194-197; Metslang 1993b: 326). Vene keeles väljendatakse progressiivsust põhiliselt ajavormidega (72, 74) ja süntaktiliste vahenditega (73).

(72) Poiss jookseb. – Мальчик бежит.

(73) Ma olin koju minemas, kui vihm algas. – Когда я шёл домой, начался дождь.

(74) Rong saabub parajasti teisele teele. – Поезд прибывает на вторую платформу.

Iteratiivsus

Iteratiivne on korduv situatsioon. Iteratiivsust väljendatakse põhiliselt frekventatiivsete verbidega (nt eesti *mõtisklema*, *maadlema*, *loetlema* – vene *раздумывать*, *бороться*, *перечислять* jms) ning sagedusadverbidega *sageli*, *tihti* – *часто*, *aeg-ajalt* – *время от времени*, *õhtuti* – *по вечерам* (Sulkala 1996: 197-200).

2.1.3.2 Perfektiivse tegevusega kaasnevad tegevuslaadid

Punktuaalsus

Punktuaalne situatsioon on loomu poolest piiritletud, see on momentaanne, dünaamiline ja viitab olukorra muutusele (Sulkala 1996: 201-203). Punktuaalsust väljendatakse põhiliselt verbi leksikaalse tähendusega, nt

(75) a) Rong peatus. – Поезд остановился.

b) Ta suri. – Он умер.

c) Mees langetas puu. – Мужчина повалил дерево.

Semelfaktiivsus

Semelfaktiivne on situatsioon, mis toimub vaid ühekordselt (Sulkala 1996: 203). Semelfaktiivsust väljendatakse adverbidega *ühe korra*, *korraks* (vene *один раз*) (76) ning momentaanverbidega (eesti keeles on tuletusliited *-ata-*, *-ahta-*; vene keeles on *-ну-*) (77), nt

(76) Ta koputas ühe korra. – Он постучался один раз.

(77) Vanaisa köhatas. – Дедушка кашлянул.

Ingressiivsus

Ingressiivsus viitab tegevuse või olukorra algusele. Ingressiivsust väljendatakse eesti keeles põhiliselt algamist tähistavate verbidega (nt *hakkama*, *algama*, *asuma*, *kukkuma*, *panema*, *pistma*, *tahtma*, *kalduma* jne) (78), saavutusverbide *mas*-tarindiga (79) ning kõnehetkele järgnevat aega väljendavate adverbide abil (80) (Sulkala 1996: 203-205). Vene keeles kasutatakse ingressiivsuse väljendamiseks erinevaid leksikaalseid vahendeid. Seejuures võib

olenevalt konstruktsioonist esineda nii perfektiiivse (78a, 78b, 79, 80) kui imperfektiivse aspekti (78c) verb, nt

- (78) a) Poisid *hakkasid kaklema*. – Мальчики *начали драться* (perfektiivse aspekti peaverb + imperfektiivse aspekti infinitiiv).
 b) Tüdruk *pistis naerma*. – Девочка *рассмеялась* (perfektiivse aspekti verb)
 c) *Jään su vastust ootama*. – Буду *ждать* твоего ответа (imperfektiivse aspekti verbiühend).
- (79) a) *Olin peaaegu uppumas*. – Я *чуть было не утонул* (perfektiivse aspekti verb).
 b) Pomm *on plahvatamas*. – Бомба *вот-вот взорвётся* (perfektiivse aspekti verb).
 c) Mu soovid *on täitumas*. – Мои желания *стали/ начали исполняться* (perfektiivse aspekti peaverb + imperfektiivse aspekti infinitiiv).
- (80) a) *Kohe hakkab sadama*. – *Сейчас* пойдёт дождь (perfektiivse aspekti verb).
 b) Ta jäi *kohe* mu juttu uskuma. – Он *сразу* поверил моим словам (perfektiivse aspekti verb).

Terminatiivsus

Terminatiivsust ehk lõpule viidud või viidavat tegevust väljendatakse põhiliselt verbi leksikaalse tähendusega (Sulkala 1996: 206-207), nt

- (81) a) Vihm *läheb üle*. – Дождь *прекращается* (imperfektiivse aspekti verb).
 b) Film *lõppes*. – Фильм *закончился* (perfektiivse aspekti verb).
 c) Kaup *sai otsa*. – Товар *закончился* (perfektiivse aspekti verb).

Eelnevast järeldub, et nii eesti kui vene keeles leidub üsnagi palju erinevaid leksikaalseid ja leksikaalgrammatilisi aspekti väljendusvõimalusi, mis määravad, toonitavad või muudavad lause aspektuaalset tähendust. Samad funktsioonid on ka aspekti grammatilistel väljendusviisidel, mis on lause tasandil tihedasti kokku põimunud leksikaalsete ja leksikaalgrammatiliste vahenditega.

2.2 Grammatilised väljendusviisid

2.2.1 Substantiivifraasi käändevaheldus

Kõige regulaarsemaks eesti keele ja samuti ka teiste läänemeresoome keelte aspekti väljendusviisiks peetakse transitiivlause puhul objekti totaalset (genitiivset ja nominatiivset) või partsiaalset (partitiivset) vormi vastandust: nominatiiv-/ genitiivobjekt markeerib tegevuse piiritletuse, jaatava lause kvantitatiivselt piiritletud partitiivobjekt osutab enamikul juhtudel imperfektiivsele tegevusele (Kont 1963: 53; Dahl 1985: 181; EKG II 1995: 25).

Kolmest eesti keele grammatilisest käändest (s.o nominatiiv, genitiiv, partitiiv) on partitiiv kõige tavalisemaks objektikäändeks. Seda peetakse markeerimata vormiks. Nominatiiv või genitiiv on objektikäändena alati markeeritud (Erelt jt 2000: 377; Vihman 2004: 45).

Eesti keele objektivariandi valiku määrab 2 tingimust (EKG II 1995: 51):

- 1) tegevuse piiritletus või piiritlematus;
- 2) objekti kvantitatiivne piiritletus või piiritlematus.

Objekti nominatiivne või genitiivne vorm osutab olukorrale, mille puhul on piiritletud nii tegevus kui ka objekt, st tegevus on lõpule viidud või tulevikus lõpule viidav ning objektiks on konkreetne, loendatav ese. (EKG II 1995: 51), nt

- (82) a) Ma loen need raamatud läbi.
b) Ta kirjutas artikli (valmis)

Jaatava lause partitiivne objekt võib osutada järgmistele olukordadele (EKG II 1995: 52):

1) nii tegevus kui objekt on piiritlemata, st tegevus on kestva imperfektiivse iseloomuga ning objektiks on kas ainesõna või ebamäärane hulk, nt

- (83) a) Ma loen *erinevaid raamatuid*.
b) Ta korjab *õunu*.
c) Ta puistab soola minu haavadele.

2) tegevus on imperfektiivse ehk piiritlemata iseloomuga, objektiks on konkreetne ese või asi, nt

- (84) a) Ma loen *raamatut*.
b) Ta kirjutab *artiklit*.

3) tegevus on perfektiivse ehk piiritletud iseloomuga, objekt on kvantitatiivselt piiritlemata, nt

- (85) a) Ta tõi *värskeid uudiseid*.
b) Olen supi sisse juba *soola* pannud.

Seega võib jaatava lause partitiivne objektivorm osutada nii tegevuse kui ka objekti piiritlematusele. Seepärast tundub aspekti puudutavas töös terminoloogiliselt vale nimetada imperfektiivsele olukorrale viitavat partitiivobjekti osasihitiseks või partsiaalobjektiks, kuna need terminid osutavad eelkõige objekti piiritlematusele (Nemvalts 2000: 19-20). Sel põhjusel kasutatakse käesolevas töös traditsiooniliste terminite *osa-* ja *täissihitis* ehk *partsiaal-* ja *totaalobjekt* asemel neutraalsemaid termineid *partitiivne*, *nominatiivne* ja *genitiivne objekt*.

Eitavas lauses on objekt alati partitiivis ning aspektuaalne käändevaheldus on seega neutraliseeritud (Miljan 2003: 5). Eitava transitivlause aspektuaalse tähenduse määravad erinevad leksikaalsed vahendid ja kontekstuaalne tähendus. Imperfektiivse olukorra puhul eitatakse tegevuse olemasolu (86), perfektiivse olukorra puhul tulemise olemasolu (87), nt

(86) *Ma ei ole veel seda raamatut lugenud.*

(87) *Ma ei ole veel seda raamatut lõpuni/ läbi lugenud.*

Perfektiivsele olukorrale viitava ainsusliku objekti põhikujuks on genitiiv (88), vormilt või sisult totaalne mitmuslik objekt on aga alati nominatiivis (89) (Erelt jt 2000: 379).

(88) *Isa viis lapse lasteaeda. Ta ostis endale uue palitu.*

(89) *Isa viis lapsed lasteaeda. Isa viis kaks last lasteaeda.*

Kvantitatiivselt piiritletud objekti tavapärasest kasutusest võib kirjeldada alloleva tabeli abil.

Tabel 2. Kvantitatiivselt piiritletud objekti tavapärane kasutus

	imperfektiivne olukord	perfektiivne olukord
ainsuslik objekt	PARTITIIV	GENITIIV
mitmuslik objekt	PARTITIIV	NOMINATIIV

Ainsuslik nominatiivne objekt esineb ainult a) 2. isiku imperatiivis või kui käsku väljendatakse infinitiiviga, b) jussiiivis, c) umbisikulises tegumoes, d) kui umbisikulise lause objekt sõltub öeldisena esinevast *da*-infinitiivist (Erelt jt 2000: 377-381), nt

(90) a) *Vii(ge) laps lasteaeda! Laps lasteaeda viia!*

b) *Ta viigu laps lasteaeda!*

c) *Laps viiakse lasteaeda. Laps viidi lasteaeda;*

d) *Isa ülesandeks jäi laps lasteaeda viia. Mul tuleb enne laps lasteaeda viia.*

Objektikäänete valik ei allu reeglitele enesekohaste (*enese ~ enda, iseenese ~ iseenda*) ja mõnede isikuliste (*mina ~ ma, sina ~ sa, meie ~ me, teie ~ te*) asesõnade puhul. Nende puhul kasutatakse partitiivi ka siis, kui nii tegevus kui ka objekt on piiritletud (EKG II 1995: 53; Erelt jt 2000: 383; Vihman 2004: 47).

Personaalconoomeneid *meie ~ me* ja *teie ~ te* kasutatakse ainult partitiivis, vrd nt

(91) *Vanemad jätsid lapsed koju. – Vanemad jätsid meid/ teid koju.*

Enesekohaste asesõnade ja personaalconoomenite *mina ~ ma* ja *sina ~ sa* puhul kasutatakse partitiivi obligatoorselt nominatiivi asemel (92) ning fakultatiivselt genitiivi asemel (93), vrd nt

(92) a) *Peeter jäeti maha. – Mind/ sind jäeti maha.*

b) *Pese käed puhtaks! – Pese end ~ ennast puhtaks!*

(93) a) *Nad jätsid mind ~ mu maha.*

b) *Ta võttis end ~ enda kokku.*

See ei kehti kolmanda isiku pronoomenite (*tema ~ ta, nemad ~ nad*) kohta, nt

(94) *Tema jäeti maha.*

Siduva asesõna *mis* puhul võib soovi korral kasutada nominatiivi genitiivi asemel (95), küsiva asesõna *mis* puhul aga partitiivi asemel (96) (Erelt jt 2000: 383), nt

(95) Siin ongi see raamat, *mis* ~ *mille* ma eile ostsin.

(96) *Mis* ~ *mida* sa sellest arvad? *Mis* ~ *mida* teha?

Põhiarvsõnad alates *kahest*, murdarvsõna *poolteist*, hulgasõnad *paar*, *paarsada*, *kümmekond*, *sadakond*, *mitu* jms on oma sisult mitmuslikud ning perfektiivse olukorra puhul on nad alati nominatiivis, nt

(97) Tegin täna *kaks heategu*. Ta ostis *paarsada grammi juustu*. Kokku kutsuti *mitu helget pead*.

Samuti on perfektiivse olukorra puhul alati nominatiivne asesõna *kõik*, nt

(98) Ta rääkis meile *kõik* ära.

Erandlikult käituvad murdarvsõnad *veerand*, *kolmveerand* ja *pool* võivad olla nii nominatiivis kui ka genitiivis (EKG II 1995: 53), nt

(99) Tüdruk sõi ära *veerand* ~ *veerandi*/ *pool* ~ *poole* jäätist.

Kui tegevuse tulemus on ajutine, võib tegevust pidada nii tulemuslikuks kui ka mittetulemuslikuks ning kasutada nii nominatiivset/ genitiivset kui ka partitiivset objekti (EKG II 1995: 52; Erelt jt 2000: 378), nt

(100) a) Anna mulle *pliiatsit* ~ *pliiats!* Anna *käsi* ~ *kätt!* Laena talle *lips* ~ *lipsu!*

b) Keerasin *lehe* ~ *lehte* ja lugesin edasi.

Vene keeles on objekt üldjuhul *винительный* käändes ning ei mängi rolli aspektuaalsete tähenduste edasiandmisel, vrd nt

(101) Мальчик читал *книгу* (Poiss luges *raamatut*). – Мальчик прочитал *книгу* (Poiss luges *raamatu läbi*).

Eituse (a), mõnede verbireksioonide (b) ning objekti kvantitatiivse piiritlematuse puhul (c) võib vene keeles kasutada objekti funktsioonis *родительный* käänat, kuid see ei mõjuta samuti lause aspektuaalset tähendust, kuna vene keeles on põhiliseks aspekti väljendusviisiks verbiaspekt (Belošarkova 1999: 493-494; Коптевская-Тамм, Wächli 2001: 647-650), nt

(102) a) Ученик не сделал *ни одной ошибки/ ошибок* в упражнении (Õpilane ei teinud harjutuses ühtegi viga/ vigu).

b) Мальчик боится *собаки/ собак* (Poiss kardab koera/ koeri).

c) Я дам тебе *денег/ яблок* (Ma annan sulle raha/ õunu).

Mitmed uurijad on täheldanud, et transitiivlause puhul valitseb eesti keele objektikäände variandi ja vene keele verbiaspekti vormi vahel kindel seos (Mürkhein 1979: 109; Tommola 1986: 25; Kerge 2001: 102). Eesti keele jaatava lause terviklik partitiivobjekt vastab reeglina

vene keele imperfektiivsele aspektile (vene *несовершенный вид*) ning eesti keele nominatiiv- või genitiivobjekt vastab vene keele perfektiivsele aspektile (vene *совершенный вид*).

Nagu selgub autori bakalaureusetöö raames tehtud uurimusest, võib eesti keele nominatiiv- või genitiivobjekt vastata erandjuhul ka imperfektiivsele aspektile, kui tegemist on ajaloolise olevikuga (103) või resultaadile suunatud kestva olukorraga (104). Sellistel juhtudel on eesti keele lausega väljendatud situatsioon perfektiivne, venekeelses lauses esineb imperfektiivse aspekti piiritletud verb (Vaiss 2002: 61-62, 88).

(103) a) Vastu õhtut kerkib taevaskõrgemale ja võtab *oma tõelise kuju*. – К вечеру небо становится выше и *обретает* свои привычные очертания (ILU 1) [ajalooline olevik].⁴

b) Lion teeb *aseme* ära ja keerab näo seina poole. – Лион *стелет* постель и ложится спать к стенке (ILU 923) [ajalooline olevik];

(104) Hommikul... võtab kokk laagri suurest köögist *tangud* välja. – С утра... *получает* повар на большой лагерной кухне крупу (IVAN 1224) [habituaalsus, piiritletud situatsiooni korduvus].

Jaatava lause kvantitatiivselt piiritletud partitiivobjekt saab vastata perfektiivsele aspektile, kui piiritletud tegevust väljendab partitiivverb (105) või kui objekt on infinitiivi laiendiks (106) (Vaiss 2002: 67, 89), nt

(105) "Tule, ma näitan sulle *ühte salakohta!*" – «Пошли, я *покажу* тебе одно тайное место!» (ILU 534).

(106) Et *seda pilti* purustada, võtab Lion teise käed ja surub nende luud ning liha omale nii kõvasti vastu silmi, et jääb vaid must pimedus, kus tantsib punane tulesäde. – Чтобы *стереть* эту картину, Лион берёт её руки и так крепко прижимает их к своим глазам, что перед ним теперь лишь кромешная тьма, в которой пляшут огненные искры (ILU 352).

Infinitiivi laiendava objekti vorm võib sõltuda nii infiniitset verbist endast kui ka konstruktsiooni finiitset peaverbist (Rätsep 1963: 119, 131-137; EKG II 1995: 248, 260).

Kui *da*-infinitiiv laiendab tundumust väljendavaid verbe (nt *armastama, häbenema, kartma* jms), siis on objekt alati partitiivis (EKG II 1995: 248), nt

(107) Ta kartis kaotada *oma naist* (vrd Ta kaotas *oma naise*).

Soovi, tahtmist, võimist ja suutmist väljendavates konstruktsioonides sõltub objekt enamasti finiitse verbi semantikast, kuid samas võib siiski olla nii nominatiivis/ genitiivis kui ka partitiivis (Rätsep 1963: 137), nt

⁴ Näitematerjal pärineb Turu ülikooli soome keele ja üldkeeleteaduse instituudi korpuse SCLOMB (Studia comparativa linguarum orbis maris Baltici) allkorpustest ILU ja IVAN, mis sisaldavad Viivi Luige romaani "Ajaloole ilu" ja Aleksandr Solženitsõni jutustust "Üks päev Ivan Denissovitsi elust" ning nende teoste tõlkeid Balti areaali keeltesse.

(108) Kas ta tahab *uut hobust* osta?

(109) Kas ta tahab *uue hobuse* osta?

Lause 108 väljendab ainult soovi, tahtmist ja seepärast on partitiivobjekt võimalik, lause 109 väljendab kindlat kavatsust hobune osta.

Kui lause väljendab käsku (110) või on vaegisikuline (111), siis on perfektivsele olukorrale viitav terviklik objekt alati nominatiivis (EKG II 1995: 248), nt

(110) Palume teha *kümneminutiline vaheaeg!*

(111) a) Otsustati muretseda *uus auto*.

b) Mul tuleb homseks ajalehele *artikkel* kirjutada.

Kui *ma*-infinitiivi põhisõnaks on kohustamist, sundimist, lubamist jms märkiv verb, siis sõltub objekt finitiivse verbi semantikast (EKG II 1995: 260), nt

(112) Ta sundis mind *putru* sööma. – Ta sundis mind *pudru* ära sööma.

(113) Sulane pidi *hobust* rakendama. – Sulane pidi *hobuse* ette rakendama.

Liikumist (114) ja algamist, alustamist (115) tähistavates konstruktsioonides on *ma*-infinitiivi objekt alati partitiivis (Rätsep 1963: 119), nt

(114) Poiss saadeti *raamatut* ostma.

(115) Poiss asus/ hakkas *raamatut* lugema.

Alati partitiivne on samuti *mas*- (116) ja *mast*-vormi (117) objekt ning ka vaba laiendina esineva *maks*- (118) ja *mata*-vormi (119) objekt, alati genitiivne/ nominatiivne on aga seotud *mata*-vormi objekt (120) (EKG II 1995: 260), nt

(116) Ta oli käinud *külalist* saatmas.

(117) Ta tuleb *tööd* otsimast.

(118) Näitamaks *oma erudeeritust*, kasutas ta sageli ladinakeelseid fraase.

(119) Ta on kogu aeg vastu pidanud, kaotamata kordagi *meelemärkust*.

(120) Unustasin *leiva* ostmata. Jäeti *artikkel* avaldamata.

Lisaks objekti käändevaheldusele saab eesti keeles väljendada perfektivse ja imperfektivse tegevuse vastandust määradverbiaali ja mõnel määral ka subjekti käändevaheldusega (Sulkala 1996: 219).

Määradverbiaali mõistetakse reeglina mitmusliku objekti taolisena: selle nominatiivne vorm osutab perfektivsele tegevusele (121) ning partitiivne vorm imperfektivsele tegevusele (122) (Sulkala 1996: 171), nt

(121) Poisid suusatasid *kaks kilomeetrit* (perfektivne olukord).

(122) Poisid jooksid *kaht kilomeetrit* (imperfektivne olukord).

Aspektuaalset tähendust eristav subjekti käände vaheldus on võimalik vaid mõnede verbide puhul. Aspekti erinevus ei saa avalduda staatilise verbiga eksistentsiaallauseis (123), vaid ainult dünaamilise verbiga eksistentsiaallauseis (124), (125) (Nemvalts 2000: 126), nt

(123) Laual *on lilled/ lilli.*

(124) Tantsijanna ümbert *pudenesid loorid/ pudenes loore.*

(125) Puudelt *langesid lehed/ langes lehti.*

Samuti ei ilmne mingit aspekti erinevust mittekestvate verbidega lauseis (126) (Nemvalts 2000: 127), nt

(126) a) Akvaariumis *välgatasid kuldkalad/ Akvaariumis välgatas kuldkalu.*

b) Tänavail *süttisid lambid/ Tänavail süttis lampe.*

Partitiivsubjekt väljendab imperfektiivset tegevust ja nominatiivsubjekt perfektiivset tegevust ainult siis, kui verb on duratiivne ja situatsioon on mittekontinuaatiivne, nagu lauseis (124). Kui verb on duratiivne, kuid situatsioon on kontinuaatiivne (127), aspekti positsiooni ei ole (Nemvalts 2000: 127):

(127) Tantsijana ümbert *lehvisid/ ilutsesid loorid.* – Tantsijana ümbert *lehvis/ ilutses loore.*

Ühtlasi kannab nominatiivne subjektifraas lauseis (124) ja (125) koguhulga tähendust, partitiivne subjektifraas ebamäärase hulga tähendust. Lauseis (126) ja (127) jääb nii nominatiivse kui ka partitiivse subjektifraasi korral kvantitatiivne piiritletus määramatuks (Nemvalts 2000: 127).

Kõige puhtamal kujul eristuvad aspekti lihtminevikuliste eksistentsiaallauseis (124), (125) nominatiiv- ja partitiivsubjektid. Olevikuvormi korral väljendab partitiivsubjektiga lause (128b) küll imperfektiivset olukorda, nominatiivsubjektiga variant (128a) on aga kontekstivabalt aspekti suhtes määramata (Nemvalts 2000: 128-129), nt

(128) a) Puudelt *langevad lehed.*

b) Puudelt *langeb lehti.*

Olevikulises kontekstis saab lause (128a) imperfektiivse olukorra tähenduse, nt *Vaatan aknast välja. Puudelt langevad lehed.* Tulevikulises kontekstis on lausega (128a) tähistatav olukord perfektiivne, nt *Praegu on suur suvi, aga peagi saabub sügis ja puudelt langevad lehed.*

Progressiivset ehk jätkuvat protsessi märkivais lauseis (129) on kontekst igal juhul olevikuline ja mõlemad variandid on imperfektiivsed (Nemvalts 2000: 128).

(129) Puudelt *on langemas lehed/ Puudelt on langemas lehti.*

Üldminevikulise progressiivse situatsiooni korral (130) on mõlemad variandid samuti imperfektiivsed ning väljendavad minevikulises kontekstis protsessi või tegevuse samaaegsust

mõne teise protsessi või tegevusega, subjekti kvantitatiivne piiritletus jääb seejuures määramatuks (Nemvalts 2000: 130), nt

(130) Puudelt *olid langemas lehed*/ Puudelt *oli langemas lehti*.

Mineviku liitaegade puhul, nagu lauseis (131) ja (132), on aja ja tegevuse või protsessi suhted teistsugused. Siin on aspekt enamasti perfektiiivne ning nominatiivsubjektiliste variantide korral võib kaasneda subjekti koguhulga tähendus (Nemvalts 2000: 129), nt

(131) Puudelt *on langenud lehed*/ Puudelt *on langenud lehti*.

(132) Puudelt *olid langenud lehed*/ Puudelt *oli langenud lehti*.

Vene keeles on jaatava lause subjekt enamasti nominatiivis ehk vene *именительный* käändes. Jaatava lause genitiivne subjekt esineb vaid murdekeeles ning tähistab subjekti kvantitatiivset piiritletust. Vene keele subjekti kääne ei mõjuta lause aspektuaalset tähendust (Koptevskaja-Tamm, Wälchli 2001: 650-653).

2.2.2 Eesti keele transitiivverbide tüübid objektikäände valiku ja aspektuaalse tähenduse väljendamise seisukohalt

Eesti keeles, nagu paljudes teistes maailma keeltest ei erine transitiivsed ehk sihilised ja intransitiivsed ehk sihitud verbid teineteisest ei derivatsiooniliselt ega morfoloogiliselt. Verbide jaotamine transitiivseteks ja intransitiivseteks toimub järgmistel kaalutustel: 1) kui verb väljendab väljapoole suunatud tegevust ning saab seostuda objektiga, siis on ta transitiivne (nt *ehitama, värvima, viima* jms), 2) kui verb ei saa seostuda objektiga, siis on ta intransitiivne (nt *aeguma, kasvama, langema* jms) (Kont 1963: 7; EKG II 1995: 46-47).

Objektiga seostuvad eelkõige need verbid, mille tähendussisuks on mingi aktiivne tegevus, mis eeldab tagajärjena uue tekkimist või millegi juba olemasoleva muutmist või ümberpaigutamist, nt *süütasin tule; värvisin põrandat; kannab vett* jms. Intransitiivseteks peetakse tavaliselt olukorda, seisundit ja liikumist tähistavaid verbe (Kont 1963: 7-8).

Ülaltoodud definitsiooni probleemiks on see, et 1) transitiivne verb võib esineda lauses ka ilma objektita (133) ning 2) intransitiivseks peetud verb võib mõnikord seostuda objektiga (134) (Kont 1963: 8; EKG II 1995: 47), nt

(133) Nad söövad ja joovad. Laps juba loeb ja kirjutab. Isa kündis õhtuni.

(134) Laps nuttis enda hingetuks. Istusin jala päris tundetuks. Ta astus pinna jalga. Koer haukus oravat.

Intransitiivverbe laiendav objekt on sisult ebatüüpiline. Samasugune ebatüüpiline sihtis võib esineda ka transitiivverbide juures (135), tüüpilised on objektid nagu näites (136) (EKG II 1995: 47), nt

(135) Tüdruk õppis *enda* hulluks. Vanem õde manitses endale koolipreilna *kombed* külge.

(136) Tüdruk õppis *keemiat*. Vanem õde manitses *nooremat*.

Tüüpilisi objekte liigitatakse kahte põhirühma: 1) suuna- ehk välisobjektideks ja 2) tulemusobjektideks.

Suunaobjekt tähistab eset, olendit või nähtust, mille olemasolu ei sõltu öeldisega väljendatud tegevusest, nt *küitan ahju, loen raamatuid*. Tulemusobjekt tähistab eset, olendit või nähtust, mis võib tekkida alles tegevuse tulemusena, nt *ehitan maja, kirjutan artiklit* jms (Kont 1963: 10; EKG II 1995: 48).

Lisaks nendele kui kõige enam käibel olevaile objektiliikidele on eristatud veel nn sisaldusobjekti, mis väljendab reduplikatiivselt sama või sünonüümset tegevust nagu ka põhisõnaks olev verb, nt *teeb tegemist, elab oma elu, ootab ootamist, magab sügavat und, laulab laulu, tantsib kükktantsu, sööb sööki* jms. Sisaldusobjekt võib laiendada nii transitiiv- kui ka intransitiivverbe, olla nii suuna- kui ka tulemusobjektiks (Kont 1963: 11; EKG II 1995: 49).

Aega, kohta ja määra väljendavaid objektivormilisi laiendeid peetakse grammatika-käsitlustes adverbideks, nt *töötas terve päeva, käib teed, sõidab traavi* (Kont 1963: 11-13).

Objektikäänete valiku ja aspektuaalse tähenduse alusel liigitatakse eesti keele transitiivsed verbid partitiivseteks, perfektivseteks ja aspektilisteks verbideks ehk partitiiv-, perfektiv- ja aspektverbideks.

2.2.2.1 Partitiivverbid

Partitiivobjekti nõudvaid verbe nimetatakse *partitiivverbideks*. EKG järgi väljendavad säärased verbid imperfektiivset ehk piirivõimaluseta tegevust (EKG II 1995: 49). Vene keeles võib partitiivverbiga väljendatud tegevusele vastata nii imperfektiivse kui ka perfektivse aspekti verb.

Partitiivverbid jaotatakse järgmistesse tähendusrühmadesse (EKG II 1995: 49-50):

1. Vaimset ja meelelist tunnetust ning selle väljendamist märkivad verbid: *aimama, alahindama, armastama, austama, arutlema, eeldama, haistma, himustama, häbenema, ihaldama, imetlema, jälgima, kahetsema, kartma, kogema, kujutlema, kuulama, kuulma, käsitlema, käsitama, laitma, leinama, maitsma, meenutama, mõtlema, mäletama, märkama, nuusutama, nautima, nägema, oskama, pilkama, sihtima, solvama, soovima, tahtma, tajuma, teadma, tundma, tänama, usaldama, uskuma, uurima, vaatama, vajama, vihkama, ülistama, ette heitma, ette kujutama, imeks panema, järele aimama, pealt kuulama, pealt kuulma, pealt nägema, pealt vaatama, silmas pidama, taga nutma, tähele panema, üle hindama* jne. Näiteks:

(137) a) Peremees *silmitseb* tulijat. – Хозяин *смотрит* на пришедшего (imperfektiivse aspekti verb).

b) Lapsed *nautisid* päikest. – Дети *наслаждались* солнцем (imperfektiivse aspekti verb).

c) Ta *tänas* sõpra abi eest. – Он *поблагодарил* друга за помощь (perfektiivse aspekti verb).

2. Liigutamist ja puudutamist väljendavad verbid: *embama, hammustama, kallistama, keerutama, kehitama, kibrutama, kraapima, kratsima, laksutama, lappama, lehvitama, liigutama, limpsima, lööma, müksama, noogutama, nõelama, näpistama, peksma, piitsutama, pilgutama, puudutama, riivama, silitama, suudlema, sügama, taguma, vangutama, õõtsutama* jne. Näiteks:

(138) a) Ema *embab* poega. – Мама *обнимает* сына (imperfektiivse aspekti verb).

b) Ta *noogutas* pead. – Он *покачал* головой (perfektiivse aspekti verb).

3. Sisult eksistentsiaalse normaal- ja kogejalause sihitisega seostuvad verbid: *huvitama, iseloomustama, ootama, valdama, valitsema, varjutama, ähvardama, üllatama* jne. Näiteks:

(139) a) See teema *huvitab* minu poega väga. – Это тема очень *интересует* моего сына (imperfektiivse aspekti verb).

b) Ta *üllatas* õpetajat oma käitumisega. – Он *удивлял* (всё время)/ *удивил* учителя своим поведением (imperfektiivse/ perfektiivse aspekti verb).

4. Tegevuse kulgemist, väärtustamist jne väljendavad verbid: *aitama, alustama, harrastama, jätkama, katkestama, kavatsema, nõudma, püüdma, takistama, taotlema, väärима, üritama* jne. Näiteks:

(140) a) Ta *harrastab* sporti. – Он *занимается* спортом (imperfektiivse aspekti verb).

b) Ta *jätkab* väitekirja kirjutamist. – Он *продолжает* писать диссертацию (imperfektiivse aspekti verb).

c) Ta *alustas* väitekirja kirjutamist. – Он *начал* писать диссертацию (perfektiivse aspekti verb).

5. Mitmed muud, kitsamate ühistunnusteta verbid, mis väljendavad kestvaid kontrollitavaid tegevusi ning esinevad suunaobjektidega: *juhtima, kahjustama, karistama, kasutama, kohtama, näitama, parandama, premeerima, ründama, segama, soosima, tarvitama, teenima, toetama, trahvima, tähendama, õnnitlema, taga ajama, ülal pidama* jne. Näiteks:

(141) a) Ta *segab* juttu. – Он *мешает* разговаривать (imperfektiivse aspekti verb).

b) Direktorit *premeeriti*. – Директора *премировали* (kaheaspektiline verb).

Toodud näidete põhjal saab järeldada, et mõned eesti partitiivverbid võivad olenevalt oma tähendusest, ajavormist ja lause kontekstist väljendada ka perfektiivset tegevust. Keeleteaduslikus kirjanduses leidub samuti andmeid selle kohta, et mõnede partitiivverbide

puhul tundub partitiivne käändereksioon põhjendamatu, nt verbi *alustama* puhul lauses *Alustasin täna loengut varakult* (Kerge 2001: 96).

Niisiis saab oletada, et partitiivverbid väljendavad enamasti imperfektiivset tegevust ning neile vastavad vene keeles sagedamini imperfektiivse aspekti verbid, kuid oma tähenduse poolest aktiivset tegevust võimaldavad partitiivverbid võivad partitiivobjektile vaatamata väljendada perfektiivset tegevust ning vastavad vene keeles juba kontekstist sõltuvalt kas imperfektiivse või perfektiivse aspekti verbidele.

Mõned partitiivverbid saavad seostuda perfektiivsusadverbiga *ära*. Perfektiivsusadverbi lisamine piiritleb partitiivverbidega väljendatud tegevust ning mõnikord ka modifitseerib partitiivverbi tähenduse (Metslang 1997: 36). Vene keeles vastavad säärastele ühendverbidele perfektiivse aspekti verbid. Võrreldagu näiteks laused (142a), (143a) ning (142b), (143b) ja nende venekeelsed vasted:

(142) a) Ma *tunnen* meie presidenti. – Я *знаю* нашего президента (imperfektiivse aspekti verb).

b) Ma *tunnen* meie presidendi kohe *ära*. – Я сразу же *узнаю* нашего президента (perfektiivse aspekti verb).

(143) a) Ema *hellitab* lapsi. – Мама *балует* детей (imperfektiivse aspekti verb).

b) Ema *hellitab* lapsed *ära*. – Мама *избалует* детей (perfektiivse aspekti verb).

Enamikule partitiivverbidest (põhiliselt emotsioone ja psüühilisi seisundeid väljendavaile verbidele) ei saa lisada ei nominatiiv- või genitiivobjekti ega perfektiivsusadverbi (144). Tegevuse piiritlemiseks kasutatakse eesti keeles sel puhul teist verbilekseemi (145), nt

(144) Ma *armastan* teda. – Я *люблю* его (imperfektiivse aspekti verb).

(145) Ma *armun* temasse. – Я *влюблюсь* в него (perfektiivse aspekti verb).

Vene keeles saab ka emotsioone ja seisundit tähistavale verbile lisada perfektiveerivat prefiksit, nt

(146) Я *полюблю* его (perfektiivse aspekti verb).

Peale perfektiivsusadverbide võivad partitiivverbiga väljendatud tegevust piiritleda seisundimäärused (a), otstarbemäärused (b) ja kohamäärused (c) (EKG II 1995: 51), nt

(147) a) Õmbleja hammustas *niiti/ niidi katki/ puruks*.

b) Sõbrad meelitasid *meest/ mehe kaasa minema*.

c) Poiss aitas *vanakest/ vanakese tuppa* (vt täpsemalt punkt 2.1.2).

Säärased määrused muudavad partitiivverbe enamasti aspektverbideks.

2.2.2.2 Aspektverbid

Lisaks partitiivverbidele moodustavad teise suure transitiivverbide rühma nn *aspektverbid*, mis võimaldavad nii partitiiv- kui ka nominatiiv-/ genitiivobjekti kasutust ning saavad olenevalt objektikäandest väljendada nii imperfektiivset kui ka perfektiivset tegevust. EKG järgi kuuluvad aspektverbide hulka (EKG II 1995: 50): *avastama, jätma, looma, parandama, saavutama, kujundama, tekitama, äratama, sooritama, koostama, leotama, moodustama, keetma, võtma, saama, haarama, voltima, laenama, tooma, viima, kutsuma, teatama, varuma* jne. Näiteks:

- (148) a) Isa parandab *jalgratast*. – Папа *чинит* велосипед (imperfektiivne aspekt).
 b) Isa parandab *jalgratta* (ära). – Папа *починит* велосипед (perfektiivne aspekt).
- (149) a) Ema keetis *suppi*. – Мама *варила* суп (imperfektiivne aspekt).
 b) Ema keetis *supi* (valmis). – Мама *сварила* суп (perfektiivne aspekt).

Mõned aspektilisteks peetavatest verbidest seostuvad siiski enamasti genitiiv- või nominatiivobjektiga ja on seetõttu sarnased pigem perfektiivsete verbidega, nt *avastama, jätma, saavutama, võtma* jms. Erinevalt teistest aspektverbideks seostuvad nad harva kestva olukorraga ning väljendavad enamasti resultatiivset tegevust, nt

- (150) Isa *saavutab* alati oma eesmärgid. – Папа всегда *добивается* своих целей (perfektiivne aspekt).

Perfektiivsusadverbide lisamine on aspektverbide puhul reeglina fakultatiivne: tegevuse perfektiivsus/ imperfektiivsus eristab siin objektikääne. Ainult nimisõna homonüümsete nominatiivi/ genitiivi ja partitiivi vormide puhul on perfektiivsusadverbil otsustav roll tegevuse perfektiivsuse/ imperfektiivsuse väljendamisel (Metslang 2001: 444), nt

- (151) a) Ema *keedab kala*. – Мама *варит* рыбу (imperfektiivne aspekt).
 b) Ema *keedab kala valmis*. – Мама *сварит* рыбу (perfektiivne aspekt).

2.2.2.3 Perfektiivverbid

Kolmanda, kõige väiksema transitiivverbide rühma moodustavad verbid, mis nõuavad enda reeglina ainult nominatiiv- või genitiivobjekti. Üksikverbidest kuuluvad siia: *tapma, kaotama, leidma, lõpetama, ammendama, andestama, murdma* jt (EKG 1995: 51; Vihman 2004: 46).

Need verbid väljendavad tavaliselt perfektiivset tegevust ning neile vastavad vene keeles perfektiivse aspekti verbid.

Perfektiivverbid võivad seostuda perfektiivsusadverbidega, mis kas toonitavad tegevuse piiritletust või lisavad modaalsust (Metslang 2001: 450), nt

- (152) Ma *tapan* selle poisi (kavatsus/ ähvardus). – Я *убью* этого мальчишку.
 (153) Ma *tapan* selle poisi *ära!* (ähvardus) – Я *убью* этого мальчишку!

Partitiiv- ja aspektverbid muutuvad perfektivsusadverbide lisamisel perfektivseteks verbideks, nt *lugema – läbi lugema, kirjutama – valmis kirjutama, vaatama – läbi vaatama*.

Mõned uurijad on märganud, et teatud juhtudel saavad mõned perfektivverbid seostuda partitiivobjektiga ning väljendada imperfektiivset tegevust (Kerge 2001: 96; Vihman 2004: 46).

Näiteks saab perfektivverbiga väljendatud tegevust n-ö imperfektiveerida: 1) *mas*-tarindiga (154a); 2) erinevate leksikaalsete vahenditega (154b), (154c); 3) mitmusliku partitiivobjekti lisamisega (154d):

(154) a) Tiit *oli* parasjagu artiklit *lõpetamas*.

b) Mida ema teeb? – Ta *lõpetab* pesu pesemist.

c) *Kui isa tuli koju*, lõpetas ema parajasti pesu pesemist.

d) Ta andestas mulle *igasuguseid asju* (habituaalsuse ja korduvuse tähendus).

Niisiis ei sõltu lause tähendus alati ainuüksi objektivormist, vaid mõnikord ka öeldise grammatilisest vormist ja lause kontekstist. Järgnevalt vaadeldakse eesti keele ajavormide tähendust ning nende vastavusi vene keeles.

2.2.3 Eesti ja vene keele ajavormide vastavus

Eesti keeles on 5 morfoloogilist aega (Erelt jt 2000: 212-215):

- 1) olevik ehk preesens,
- 2) lihtminevik ehk imperfekt,
- 3) täisminevik ehk perfekt,
- 4) enneminevik ehk pluskvamperfekt,
- 5) üldminevik ehk preteeritum.

Vene keeles on samuti viis morfoloogilist ajavormi, kuid nad ei lange alati eestikeelsete ajavormidega kokku (Päll jt 1962: 151):

- 1) imperfektiivse aspekti olevik (делаю);
- 2) imperfektiivse aspekti tulevik (буду делать);
- 3) perfektivse aspekti tulevik (сделаю);
- 4) imperfektiivse aspekti minevik (делал);
- 5) perfektivse aspekti minevik (сделал).

2.2.3.1 Olevik

Eesti keele oleviku ehk preesensi ajavorm märgib sündmuse toimumist kõnehetke suhtes mitteminevikulisel vaatlushetkel (Erelt jt 2000: 366).

Eesti keeles kasutatakse olevikuvormi:

- 1) kui sündmushetk on kõnehetkega samaaegne, nt *Mari joob kohvi*;
- 2) kui sündmushetk järgneb kõnehetkele, s.o kui sündmuse toimumist väljendatakse tulevikus, nt *Sel aastal lõpetab Helen ülikooli*.

1. Kui sündmushetk on kõnehetkega samaaegne, vastab eesti keele olevikuvormile alati vene keele olevikuvorm (Päll jt 1962:154; Mürkhein 1979: 106-108), nt

(155) a) *Ma loen raamatut.* – Я читаю книгу (aktuaalne olevik).

b) *Villu ruttab sinna talle järele ja otsib järve liivasel perval... kuni ta leiab tuttavad jäljed...* (Tammsaare, “Kõrboja peremees”; edaspidi: Tms) – Виллу спешит туда и на песчаном берегу находит знакомые следы (ajalooline olevik ehk *praesens historicum*).

c) *Me tõuseme kell üheksa, kell kolm sööme lõunat, kell kümme õhtust, kell kaksteist heidame magama.* – В девять мы встаём, в три обедаем, в десять ужинаем, в двенадцать ложимся спать (üldistatud, habituaalne tähendus).

Ajaloolist olevikku (155b) kasutatakse mõlemas keeles stiilivõttena jutustavas ehk narratiivses tekstis. Narratiivse teksti puhul on tavaliseks markeerimata ajavormiks lihtminevik, olevikuvorm on aga jutustamise ajavormina alati markeeritud (Fleischman 1991: 77).

Kuna vene keeles kasutatakse *praesens historicum*'is olevikuaega, mis on olemas ainult imperfektiivse aspekti verbidel, siis kasutatakse vene keele ajaloolises olevikus olenemata eesti keele verbi aspektuaalsest tähendusest alati imperfektiivset aspekti.

2. Kui sündmushetk järgneb kõnehetkele, vastab eesti keele olevikuvormile vene keeles tuleviku perfektiivne (156) või imperfektiivne verbivorm (157) (Päll jt 1962: 155), nt

(156) a) *Mida sa kavatsed teha, kui lõpetad ülikooli?* – Что ты собираешься делать, когда закончишь университет? (lõpetatuse või resultatiivsuse tähendus).

b) *Ajad veel meie lapsed magamast üles!* (Tms) – Ещё детей наших разбудешь! (võimalikkuse tähendus).

(157) a) *Tulevad uued töölised, kes töötavad siin mitu aastat.* – Приедут новые рабочие, которые будут работать здесь несколько лет (kestev tegevus).

b) *Anna tuleb koju tagasi ja õpib eesti keelt.* – Анна придёт домой и будет учить эстонский язык (algav või korduv tegevus).

Peale verbi olevikuvormi antakse eesti keeles tuleviku tähendust edasi ka futuurumkonstruktsioonidega *hakkama + ma-infinitiiv* (158), *saab + ma-infinitiiv* (159), *saab + tud-partitsiip* (160) ning verbilekseemidega *saama, tulema* (161) (Metslang 1994b: 605-609). Vene keeles vastavad konstruktsioonile *hakkama + ma-infinitiiv* transitiivverbi puhul alati

imperfektiivse aspekti liittulevik (158a, 158b) ning intransitiivverbi puhul kas imperfektiivse või perfektiivse aspekti tulevik (158c, 158d). Teistele konstruktsioonidele vastavad vene keeles enamasti imperfektiivse aspekti koopulaverbi ja perfektiivse aspekti partitsiibi konstruktsioonid (vt näited 159, 160, 161), nt

(158) a) Homme *hakkan* ma seda raamatut *lugema*. – Завтра я *буду читать* эту книгу (imperfektiivse aspekti tulevik)

b) Poiss *hakkab* midagi *tairama*. – Мальчонка *начинает* что-то *понимать* (imperfektiivse aspekti tulevik)

c) Varsti *hakkab sadama*. – Скоро *пойдёт* дождь (perfektiivse aspekti tulevik).

d) Masin *hakkab käima*. – Машина *будет работать/ заработает* (imperfektiivse/ perfektiivse aspekti tulevik).

(159) Siin *saab olema* uhke loss. – Здесь *будет (построен)* красивый дворец (perfektiivse aspekti partitsiibi konstruktsioon).

(160) Töö *saab* paari tunniga *tehtud*. – Работа *будет сделана* за два часа (perfektiivse aspekti partitsiibi konstruktsioon).

(161) a) Töö *saab* õhtuks *valmis*. – Работа *будет готова* вечеру (perfektiivse aspekti partitsiibi konstruktsioon).

b) Siia *tuleb* uhke loss. – Здесь *построят* красивый дворец (perfektiivse aspekti tulevik).

Transitiivse verbi puhul osutab nominatiiv-/ genitiivobjekt tulevikulisele tähendusele ning partitiivobjekt olevikulisele kontekstile.

Järgnevalt vaadeldakse lähemalt ainsusliku objekti kasutust eesti keele kõikides olevikuvormides aspektverbi fraasi *artiklit kirjutama* näitel ning antakse näitelausetele venekeelsed lausevasted.

Kindla kõneviisi isikulised olevikuvormid:

(162) a) Ma kirjutan *artiklit*. – Я *пишу* статью (imperfektiivse aspekti olevik).

b) Ma *ei kirjuta* artiklit. – Я *не пишу* статью (imperfektiivse aspekti olevik).

(163) a) Ma kirjutan *artikli* (valmis). – Я *напишу* статью (perfektiivse aspekti tulevik).

b) Ma *ei kirjuta* artiklit *valmis*. – Я *не напишу* статью (perfektiivse aspekti tulevik).

Eesti keele kindla kõneviisi jaatavale isikulisele olevikuvormile vastab vene keeles: 1) partitiivobjekti puhul vene keele imperfektiivse aspekti olevik (162a) ning 2) genitiivobjekti puhul perfektiivse aspekti tulevik (163a). Eitavas lauses, kus objekt on alati partitiivis, ei osuta

tegevuse perfektiiivsusele mitte objektkääne, vaid perfektiiivsusedverbi olemasolu (162b), (163b). Viimane tähelepanek kehtib ka kõikide teiste allpool analüüsitud ajavormide puhul.

Kindla kõneviisi umbisikulised olevikuvormid:

(164) a) *Artiklit kirjutatakse.* – *Статью пишу́т* (imperfektiivse aspekti olevik).

b) *Artiklit ei kirjutata.* – *Статью не пишу́т* (imperfektiivse aspekti olevik).

(165) a) *Artikkel kirjutatakse (valmis).* – *Статью напи́шут* (perfektiivse aspekti tulevik).

b) *Artiklit ei kirjutata valmis.* – *Статью не напи́шут* (perfektiivse aspekti tulevik).

Eesti keele kindla kõneviisi jaatavale umbisikulisele olevikuvormile vastab vene keeles:

- 1) partitiivobjekti puhul vene keele imperfektiivse aspekti olevik (164a) ning
- 2) nominatiivobjekti puhul perfektiiivse aspekti tulevik (165a).

Käskiva kõneviisi olevikuvormid:

(166) a) *Kirjuta artiklit!* – *Пиши́ статью!* (imperfektiivse aspekti ainsuse 2. isiku imperatiivi olevik).

b) *Ära kirjuta artiklit!* – *Не пиши́ статью!* (imperfektiivse aspekti ainsuse 2. isiku imperatiivi olevik).

(167) a) *Kirjuta artikkel (valmis)!* – *Напи́ши статью!* (perfektiivse aspekti ainsuse 2. isiku imperatiivi tulevik).

b) *Ära kirjuta artikkel valmis!* – \emptyset [*Не пиши́ / не дописывай статью до конца!* (imperfektiivne aspekt)].

(168) a) *Kirjutage artiklit!* – *Пишите́ статью!* (imperfektiivse aspekti mitmuse 2. isiku imperatiivi olevik).

b) *Ärge kirjutage artiklit!* – *Не пишите́ статью!* (imperfektiivse aspekti mitmuse 2. isiku imperatiivi olevik).

(169) a) *Kirjutage artikkel (valmis)!* – *Напи́шите статью!* (perfektiivse aspekti mitmuse 2. isiku imperatiivi tulevik).

b) *Ärge kirjutage artikkel valmis!* – \emptyset [*Не пишите́ / не дописывайте статью до конца* (imperfektiivne aspekt)].

(170) a) *Kirjutagem artiklit! Kirjutame artiklit!* – *Давайте́ будем писать статью!* (imperfektiivse aspekti tulevikuvorm).

b) *Ärgem kirjutagem artiklit! Ärme kirjutame artiklit!* – *Давайте́ не будем писать статью!* (imperfektiivse aspekti tulevikuvorm).

(171) a) Kirjutagem *artikkel* (valmis)!/ Kirjutame *artikli* (valmis)! – *Давайте напишем статью!* (perfektiivse aspekti tuleviku vorm).

b) Ärgem kirjutagem artiklit *valmis!* – Ø [*Давайте не будем дописывать/писать статью до конца!* (imperfektiivne aspekt)].

Erinevalt eesti keelest esinevad vene keele imperatiivvormid ainult 2. isiku puhul (vt näited 166-169). Esimese isiku puhul esineb konstruktsioon *давайте* + *perfektiivse/ imperfektiivse aspekti tuleviku vorm* (vt näited 170, 171). Samas ei ole vene keeles imperatiivi perfektiivse aspekti vormi eitavas kõnes: piiritletuse tähendust väljendatakse vajaduse korral põhiliselt leksikaalselt (vt näited 167b, 169b, 171b).

Jaatava lause partitiivobjekti puhul vastavad eesti imperatiivi vormidele vene keeles 2. isiku korral imperfektiivse aspekti imperatiivi (vt näited 166a, 168a) ning mitmuse 1. isiku korral konstruktsioon *давайте* + *imperfektiivse aspekti tuleviku vorm* (170a).

Nominatiivobjekti puhul vastab eesti keele käskiva kõneviisi vormile ainsuse ja mitmuse 2. isiku korral perfektiivse aspekti imperatiivi tulevik (vt näited 167a, 169a).

Mitmuse 1. isiku korral vastab eesti keele imperatiivi grammatilisele või leksikaalsele vormile nominatiiv-/ genitiivobjekti puhul konstruktsioon *давайте* + *perfektiivse aspekti tuleviku vorm* (171a).

Möönva kõneviisi isikulised olevikuvormid:

(172) a) Ta kirjutagu *artiklit!*/ Las ta kirjutab *artiklit*. – *Пусть он(а) пишет статью!* (imperfektiivse aspekti oleviku vorm).

b) Ärgu ta kirjutagu artiklit! – *Пусть он(а) не пишет статью!* (imperfektiivse aspekti olevik).

(173) a) Ta kirjutagu *artikkel* (valmis)!/ Las ta kirjutab *artikli* (valmis). – *Пусть он(а) напишет статью!* (perfektiivse aspekti tulevik).

b) Ärgu ta kirjutagu artiklit *valmis!* – Ø [*Пусть он(а) не дописывает статью/ не пишет статью до конца* (imperfektiivne aspekt)].

(174) a) Nad kirjutagu *artiklit!*/ Las nad kirjutavad *artiklit*. – *Пусть они пишут статью!* (imperfektiivse aspekti olevik).

b) Ärgu nad kirjutagu artiklit! – *Пусть они не пишут статью!* (imperfektiivse aspekti olevik).

(175) a) Nad kirjutagu *artikkel* (valmis)!/ Las nad kirjutavad *artikli* (valmis). – *Пусть они напишут статью!* (perfektiivse aspekti tulevik).

b) Ärgu nad kirjutagu artiklit *valmis!* – Ø [*Пусть они не дописывают статью/ не пишут статью до конца* (imperfektiivne aspekt)].

Erinevalt eesti keelest pole vene keeles ei grammatiliselt väljendatud möönvat kõneviisi ega eesti keele perfektiiivsele verbivormile vastavat perfektiiivse aspekti vormi eitavas kõnes (vt näited 173b, 175b).

Jaatava lause partitiivobjekti puhul vastab eesti keele möönva kõneviisi isikulisele vormile vene keele konstruktsioon *нужь + imperfektiivse aspekti verb olevikus* (vt näited 172a, 174a). Nominatiivse või genitiivse objekti puhul vastab eesti keele möönva kõneviisi grammatilisele või leksikaalsele isikulisele vormile vene keele konstruktsioon *нужь + perfektiiivse aspekti verb olevikuvormis* (vt näited 167a, 169a).

Möönva kõneviisi umbisikulised olevikuvormid:

(176) a) Kirjutatagu *artiklit!* – Пусть *пишут* статью! (imperfektiivse aspekti olevikuvorm).

b) Ärgu kirjutatagu artiklit! – Пусть *не пишут* статью! (imperfektiivse aspekti olevikuvorm).

(177) a) Kirjutatagu *artikkel (valmis)!* – Пусть *напишут* статью! (perfektiivse aspekti tuleviku vorm).

b) Ärgu kirjutatagu artiklit *valmis!* – Ø [Пусть *не пишут/ не дописывают* статью *до конца* (imperfektiivne aspekt)].

Eesti keele jaatava lause möönva kõneviisi umbisikulisele vormile vastab vene keeles: 1) partitiivobjekti puhul konstruktsioon *нужь + imperfektiivse aspekti verbi mitmuse 3. isiku olevikuvorm* (176a) ning 2) nominatiivobjekti puhul konstruktsioon *нужь + perfektiiivse aspekti verbi mitmuse 3. isiku olevikuvorm* (177a). Eitava lause puhul ei ole vene keeles võimalik perfektiiivse aspekti konstruktsioon (177b).

Tingiva kõneviisi isikulised olevikuvormid:

(178) a) Ma kirjutaksin *artiklit.* – Я *писал(а) бы* статью (imperfektiivse aspekti minevikuvorm).

b) Ma *ei kirjutaks* artiklit. – Я *не писал(а) бы* статью (imperfektiivse aspekti minevikuvorm).

(179) a) Ma kirjutaksin *artikli (valmis).* – Я *написал(а) бы* статью (perfektiivse aspekti minevikuvorm).

b) Ma *ei kirjutaks* artiklit *valmis.* – Я *не написал(а) бы* статью (imperfektiivse aspekti minevikuvorm).

Eesti keele tingiva kõneviisi jaatavale isikulisele olevikuvormile vastab vene keeles: 1) partitiivobjekti puhul imperfektiivse aspekti verbi minevikuvorm + abisõna *бы* (178a); 2) genitiivobjekti puhul perfektiiivse aspekti verbi minevikuvorm + abisõna *бы* (179a).

Tingiva kõneviisi umbisikulised olevikuvormid:

(180) a) *Artiklit kirjutatakse.* – *Писали бы статью* (imperfektiivse aspekti minevikuvorm).

b) *Artiklit ei kirjutatakse.* – *Не писали бы статью* (imperfektiivse aspekti minevikuvorm).

(181) a) Kirjutatakse *artikkel* (valmis). – *Написали бы статью* (perfektiivse aspekti minevikuvorm).

b) *Ei kirjutatakse artiklit valmis.* – *Не написали бы статью* (perfektiivse aspekti minevikuvorm).

Eesti keele tingiva kõneviisi jaatavale umbisikulisele olevikuvormile vastab vene keeles:

1) partitiivobjekti puhul mitmuse 3. isiku imperfektiivse aspekti verbi minevikuvorm + abisõna *бы* (180a); 2) nominatiivobjekti puhul mitmuse 3. isiku perfektiivse aspekti minevikuvorm + abisõna *бы* (181a).

Kaudse kõneviisi isikulised olevikuvormid:

(182) a) Ma kirjutavat *artiklit*. – *Я будто бы/ якобы пишу/ буду писать* статью (imperfektiivse aspekti olevikuvorm/ imperfektiivse aspekti tulevikuvorm).

b) Ma *ei kirjutavat artiklit*. – *Я будто бы/ якобы не пишу/ не буду писать* статью (imperfektiivse aspekti olevikuvorm/ imperfektiivse aspekti tulevikuvorm).

(183) a) Ma kirjutavat *artikli* (valmis). – *Я будто бы/ якобы напишу* статью (perfektiivse aspekti tulevikuvorm).

b) Ma *ei kirjutavat artiklit valmis*. – *Я будто бы/ якобы не напишу* статью (perfektiivse aspekti tulevikuvorm).

Vene keeles grammatiliselt väljendatud kaudset kõneviisi ei ole. Eesti keele kaudse kõneviisi jaatavale isikulisele olevikuvormile vastab vene keeles: 1) partitiivobjekti puhul konstruktsioon *будто бы/ якобы* + *imperfektiivse aspekti olevikuvorm / imperfektiivse aspekti tulevikuvorm* (182a) ning 2) genitiivobjekti puhul konstruktsioon *будто бы/ якобы* + *perfektiivse aspekti tulevikuvorm* (183a).

Kaudse kõneviisi umbisikulised olevikuvormid:

(184) a) *Artiklit kirjutatavat.* – *Статью будто бы/ якобы пишут/ будут писать* (imperfektiivse aspekti olevikuvorm/ imperfektiivse aspekti tulevikuvorm).

b) *Artiklit ei kirjutatavat.* – *Статью будто бы/ якобы не пишут/ не будут писать* (imperfektiivse aspekti olevikuvorm/ imperfektiivse aspekti tulevikuvorm).

(185) a) *Artikkel kirjutatavat (valmis).* – Статью *будто бы/ якобы напишут* (perfektiivse aspekti tuleviku vorm).

b) *Artiklit ei kirjutatavat valmis.* – Статью *будто бы/ якобы не напишут* (perfektiivse aspekti tuleviku vorm).

Eesti keele kaudse kõneviisi jaatavale umbisikulisele oleviku vormile vastab vene keeles: 1) partitiivobjekti puhul konstruktsioon *будто бы/ якобы* + *mitmuse 3. isiku imperfektiivse aspekti oleviku vorm/ imperfektiivse aspekti tuleviku vorm* (184a) ning b) nominatiivobjekti puhul konstruktsioon *будто бы/ якобы* + *mitmuse 3. isiku perfektiivse aspekti tuleviku vorm* (185a).

Kõik ülalpool toodud näited kehtisid aktuaalse oleviku puhul. Ajaloolisele oleviku vormile vastab vene keeles objektikäändest sõltumata alati imperfektiivse aspekti olevik, nt

(186) a) *Isa vaid noogutab pead ja läheb toast välja.* – Отец лишь *качает* головой и *выходит* из комнаты.

b) *Ta paneb silmad kinni ja püüab keskenduda.* – Она *закрывает* глаза и *пытается* сосредоточиться.

2.2.3.2 Lihtminevik

Lihtminevik ehk imperfekt on verbi ajavorm, mis märgib sündmuse toimumist kõnehetkele eelneval vaatlushetkel (EKG 1995: 77).

Eesti lihtminevikule võib vene keeles vastata 1) imperfektiivse aspekti minevik (187) või 2) perfektiivse aspekti minevik (188) (Päll jt 1962: 159), nt

(187) a) *Järvelt kostsid aerude löögid...* (Tms). – С озера *доносились* удары вёсел... (kestuse tähendus).

b) *Heinamaal mustendasid haovirnad ja mättahunnikud* (Tms). – На лугу *чернели* кучи хвороста и дёрна (fakti või olukorra kirjeldus).

c) *Nagu ennegi lipsid tüdrukud vana Madli valvel lehma ja kurnasid piima...* (Tms). – По-прежнему *доили* коров и *процеживали* молоко под наблюдением старой Мадли... (korduse tähendus).

(188) a) *Роега nähes jäi ema palava leivaga seisma...* (Tms). – Увидев сына, мать *замерла* с горячим хлебом в руках... (ühekordsuse tähendus).

b) *Kui Kõrboja rahvas järve äärde jõudis, ...* (Tms). – Когда все кырбояские *подошли* к озеру, ... (lõpetatuse tähendus).

Transitiivse verbi puhul mängib lause aspektuaalse tähenduse määratlemisel olulist rolli objektikääne.

Järgnevalt vaadeldakse lähemalt aspektiverbi fraasi *artiklit kirjutama* kõikides lihtminevikuvormides.

Kindla kõneviisi isikulised lihtminevikuvormid:

(189) a) Ma kirjutasin *artiklit*. – Я *писал(а)* статью (imperfektiivse aspekti minevik).

b) Ma *ei kirjutanud* artiklit. – Я *не писал(а)* статью (imperfektiivse aspekti minevik).

(190) a) Ma kirjutasin *artikli* (valmis). – Я *написал(а)* статью (perfektiivse aspekti minevik).

b) Ma *ei kirjutanud artiklit valmis*. – Я *не написал(а)* статью (perfektiivse aspekti minevik).

Eesti keele jaatava lause isikulisele lihtminevikuvormile vastab vene keeles: 1) partitiivobjekti puhul imperfektiivse aspekti minevik (189a) ning 2) genitiivobjekti puhul perfektiivse aspekti minevik (190a).

Kindla kõneviisi umbisikulised lihtminevikuvormid:

(191) a) *Artiklit* kirjutati. – Статью *писали* (imperfektiivse aspekti minevik).

b) Artiklit *ei kirjutatud*. – Статью *не писали* (imperfektiivse aspekti minevik).

(192) a) *Artikkel* kirjutatakse (valmis). – Статью *написали* (perfektiivse aspekti minevik).

b) Artiklit *ei kirjutatud valmis*. – Статью *не написали* (perfektiivse aspekti minevik).

Eesti keele jaatava lause umbisikulisele lihtminevikuvormile vastab vene keeles: 1) partitiivobjekti puhul mitmuse 3. isiku imperfektiivse aspekti minevikuvorm (191a) ning 2) nominatiivobjekti puhul mitmuse 3. isiku perfektiivse aspekti minevikuvorm (192a).

2.2.3.3 Täisminevik

Erinevalt lihtminevikust on täisminevik ehk perfekt nii vormilt kui sisult kaheplaaniline. Eesti keele perfekt väljendab minevikulist tegevust, mis on seotud olevikulise vaatlushetkega (Erelt jt 2000: 367).

B. Comrie (1976: 52-60) eristab nelja perfekt tüüpi: kogemus-, tulemusperfekti, kestva olukorra ja kuuma uudise perfekt.

Kogemusperfektiks peetakse olukorda, mis võtab kokku pikema aja jooksul toimunu, nt

(193) Ma *olen* arstina *töötanud*.

Tulemusperfektiks nimetatakse olukorda, mis väljendab minevikusündmust selle olevikus ilmneva tulemuse kaudu, nt

(194) Jüri *on* õpetajaks *saanud*.

Kestva olukorra perfekt väljendab minevikulist olukorda, mis kestab edasi olevikus. Säärast kestva olukorra perfekti tähendust aitavad väljendada kestust märkivad ajamäärused (*ammu, korduvalt, alati, kunagi* jms), nt

(195) Ma olen juba viis aastat arstina *töötanud*.

Kuuma uudise perfekt väljendab äsja juhtunut, oleviku plaanis uudislikku sündmust, nt

(196) Prantsusmaa on *tulnud* maailmameistriks!

Vene keeles perfekti morfoloogilised vormid puuduvad ning perfekti tähendust väljendatakse leksikaalselt.

Tulemusperfektile vastab vene keeles reeglina perfektiiitse aspekti minevik, nt

(197) Ma olen oma uue olukorraga lõpuks *kohanenud*. – Я наконец-то окончательно *приспособился* к своей новой ситуации.

Kogemusperfektile vastab vene keeles tavaliselt imperfektiiitse aspekti minevik, nt

(198) Ma olen juba mitu korda *püüdnud* ülikooli sisse astuda. – Я уже несколько раз *пытался* поступить в университет.

Kestva olukorra perfektile vastab vene keeles imperfektiiitse aspekti olevik, nt

(199) Ma olen juba viis aastat arstina *töötanud*. – Я *работаю* врачом уже пять лет.

Transitiivse verbi puhul võivad kogemus- (200) ja kestva olukorra perfektis (201) esineda vaid kursiivsele tegevusele osutavad partitiiv- ja aspektverbid, mida laiendab partitiivobjekt, nt

(200) Ma olen *seada* korduvalt *teinud/ näinud*. – Я неоднократно это *делал/ видел* (imperfektiiitse aspekti minevik).

(201) Ma olen *teda* juba ammu *armastanud* (partitiivverb) – Я давно уже его/ её *люблю* (imperfektiiitse aspekti olevik).

Tulemusperfektis võivad esineda vaid aspekt- ja perfektiiitsed verbid, mida laiendab nominatiiv-/ genitiivobjekt, nt

(202) Ma olen *kirjandi kirjutamise* lõpetanud. – Я *закончил писать* сочинение (perfektiiitse aspekti minevik).

Järgnevalt vaadeldakse lähemalt aspektverbi fraasi *artiklit kirjutama* eesti keele perfektivormides.

Kindla kõneviisi isikulised täisminevikuvormid:

(203) a) Ma olen *artiklit* kirjutanud. – Я *писал(а)* статью (imperfektiiitse aspekti minevik).

b) Ma *ei ole* artiklit kirjutanud. – Я *не писал(а)* статью (imperfektiiitse aspekti minevik).

(204) a) Ma olen *artikli* (valmis) kirjutanud. – Я *написал(а)* статью (perfektiiitse aspekti minevik).

b) *Ma ei ole artiklit valmis kirjutatud.* – Я не написал(а) статью (perfektiivse aspekti minevik).

Partitiivobjekti puhul vastab eesti keele jaatava lause isikulisele täisminevikuvormile vene keele imperfektiivse aspekti minevik (203a) ning genitiivobjekti puhul perfektiivse aspekti minevik (204a).

Kindla kõneviisi umbisikulised täisminevikuvormid:

(205) a) *Artiklit on kirjutatud.* – Статью писали (imperfektiivse aspekti minevik).

b) *Artiklit ei ole kirjutatud.* – Статью не писали (perfektiivse aspekti minevik).

(206) a) Ø [*Artikkel on (valmis) kirjutatud.*] – Статью написали (perfektiivse aspekti minevik).

b) Ø [*Artikkel ei ole valmis kirjutatud.*] – Статью не написали (perfektiivse aspekti minevik).

Eesti keele jaatava lause täismineviku umbisikulisele vormile vastab vene keeles: 1) partitiivobjekti puhul imperfektiivse aspekti minevik (205a) ning 2) nominatiivobjekti taolise subjekti puhul perfektiivse aspekti minevik (206a).

Tingiva, kaudse ja möönva kõneviisi täisminevikuaega nimetatakse üldminevikuks. Vaatamata vormi keerulisusele on üldminevik sisult üheplaaniline: see minevikuvorm väljendab enamasti seda sama, mis kindla kõneviisi puhul lihtminevik (Erelt jt 2000: 368).

Tingiva kõneviisi isikulised üldminevikuvormid:

(207) a) *Ma oleksin artiklit kirjutatud.* – Я писал(а) бы статью (imperfektiivse aspekti minevikuvorm).

b) *Ma ei oleks artiklit kirjutatud.* – Я не писал(а) бы статью (imperfektiivse aspekti minevikuvorm).

(208) a) *Ma oleksin artiklit (valmis) kirjutatud.* – Я написал(а) бы статью (perfektiivse aspekti minevikuvorm).

b) *Ma ei oleks artiklit valmis kirjutatud.* – Я не написал(а) бы статью (perfektiivse aspekti minevikuvorm).

Partitiivobjekti puhul vastab eesti keele tingiva kõneviisi jaatavale isikulisele üldminevikuvormile vene keele konditsionaalikonstruktsioon *imperfektiivse aspekti minevikuvorm + abisõna бы* (207a); genitiivobjekti puhul konditsionaalikonstruktsioon *perfektiivse aspekti minevikuvorm + abisõna бы* (208a).

Tingiva kõneviisi umbisikulised üldminevikuvormid:

(209) a) *Artiklit* oleks kirjutatud. – Статью *писали бы* (imperfektiivse aspekti minevikuvorm).

b) *Artiklit ei oleks kirjutatud.* – Статью *не писали бы* (imperfektiivse aspekti minevikuvorm).

(210) a) Ø [*Artikkel* oleks (valmis) kirjutatud.] – Статью *написали бы* (perfektiivse aspekti minevikuvorm).

b) Ø [*Artikkel* (grammatiline subjekt) *ei oleks valmis kirjutatud.*] – Статью *не написали бы* (perfektiivse aspekti minevikuvorm).

Eesti keele tingiva kõneviisi jaatavale umbisikulisele üldminevikuvormile vastab vene keeles: 1) partitiivobjekti puhul konditsionaalikonstruktsioon *imperfektiivse aspekti mitmuse 3. isiku minevikuvorm + abisõna бы* (209a) ning 2) nominatiivobjekti taolise subjekti puhul konstruktsioon *perfektiivse aspekti mitmuse 3. isiku minevikuvorm + abisõna бы* (210a).

Kaudse kõneviisi isikulised üldminevikuvormid:

(211) a) Ma olevat *artiklit* kirjutanud. – Я *якобы/ будто бы писал(а)* статью (imperfektiivse aspekti minevikuvorm).

b) Ma *ei olevat artiklit kirjutanud.* – Я *якобы/ будто бы не писал(а)* статью (imperfektiivse aspekti minevikuvorm).

(212) a) Ma olevat *artikli* (valmis) kirjutanud. – Я *якобы/ будто бы написал(а)* статью (perfektiivse aspekti minevikuvorm).

b) Ma *ei olevat artiklit valmis kirjutanud.* – Я *якобы/ будто бы не написал(а)* статью (perfektiivse aspekti minevikuvorm).

Eesti keele kaudse kõneviisi jaatavale isikulisele üldminevikuvormile vastab vene keeles: 1) partitiivobjekti puhul konstruktsioon *imperfektiivse aspekti minevikuvorm + määrsõna якобы/ будто бы* (211a) ning 2) genitiivobjekti puhul konstruktsioon *perfektiivse aspekti minevikuvorm + määrsõna якобы/ будто бы* (212a).

Kaudse kõneviisi umbisikulised üldminevikuvormid:

(213) a) *Artiklit* olevat kirjutatud. – Статью *якобы/ будто бы писали* (imperfektiivse aspekti minevikuvorm).

b) *Artiklit ei olevat kirjutatud.* – Статью *якобы/ будто бы не писали* (imperfektiivse aspekti minevikuvorm).

(214) a) Ø [*Artikkel* olevat (valmis) kirjutatud.] – Статью *якобы/ будто бы написали* (perfektiivse aspekti minevikuvorm).

b) Ø [Artikkel *ei olevat valmis kirjutatud.*] – Статью *якобы/ будто бы не написали* (perfektiivse aspekti mineviku vorm).

Eesti keele kaudse kõneviisi jaatavale umbisikulisele üldminevikuvormile vastab vene keeles: 1) partitiivobjekti puhul konstruktsioon *imperfektiivse aspekti mitmuse 3. isiku verbi mineviku vorm + määrsõna якобы/ будто бы* (213a) ning 2) nominatiivobjekti taolise subjekti puhul konstruktsioon *perfektiivse aspekti mitmuse 3. isiku verbi mineviku vorm + määrsõna якобы/ будто бы* (214a).

2.2.3.4 Enneminevik

Enneminevik ehk pluskvamperfekt on kõige vähem levinud minevikuvorm. Pluskvamperfekt teeb kokkuvõtte mineviku hetkele eelnevast tegevusest, st näitab kahest lõppenud tegevusest või olukorras olemisest eelmist, mis lõppes enne, kui teine algas (Mölder 1967: 90; Erelt jt 2000: 368), nt

(215) a) Eilseks *oli* ta oma töö juba *lõpetanud*.

b) Ма *olin* just magama *heitnud*, kui keegi koputas.

Enneminevikku kasutatakse ka kaudse kõneviisi mineviku tähenduses (Erelt jt 2000: 368), nt

(216) Selle mäe peal *oli* vanasti kirik *olnud* (= Selle mäe peal *olevat* vanasti kirik *olnud*).

Pluskvamperfekti vorm võib väljendada nii perfektiivset (217) kui ka imperfektiivset tegevust (218), nt

(217) Kui perekond tuli uut korterit vaatama, *olid* endised elanikud juba *välja kolinud* (perfektiivne tegevus). – Когда семья пришла смотреть новую квартиру, прежние жильцы уже *съехали* (perfektiivne aspekt).

(218) Paljud *olid* teda asjatult *uskunud* (imperfektiivne tegevus). – Многие напрасно ему *верили* (imperfektiivne aspekt).

P. Eslon, A. Pihlak on märkinud (Eslon, Pihlak 1993: 99), et kahe või enama tegevuse vastastikuse seose korral esineb perfektiivset tegevust väljendav pluskvamperfekt, kui järgnev tegevus toimub pärast eelneva tegevuse lõpetamist (219) ning kui on kaks või enam üheaegselt minevikus toimunud tegevust (220). Nendel juhtudel vastab eesti keele enneminevikule vene keeles perfektiivse aspekti minevik, nt

(219) Talle tuli meelde, et ka Katku Villu enda kohta seda sama sõna eile *oli tarvitanud* (Tms). – Она вспомнила, что Виллу Катку вчера вечером *обронил* это слово применительно к себе.

(220) Ta ise *oli* jäljetult *kadunud* ja põõsastest *oli saanud* lõpmata rägu (Tms). – Но теперь дорожка бесследно *исчезла*, а кусты *превратились* в густые заросли.

Vene keele imperfektiivse aspekti minevik vastab eesti keele enneminevikule siis, kui tähistatakse enne teist tegevust toimuva tegevuse korduvust või kestust (221) ning kui kirjeldatakse kaugel minevikus toimuvat tegevust tema kestuses ja pidevas korduvuses (222) (Päll jt 1962: 160), nt

(221) Ligi kolmkümmend aastat *oli* ta kraavi *kaevanud*... (Tms). – Без малого тридцать лет *рыл* он канавы.

(222) Nõnda *oli* Villu tänini *arvanud* (Tms). – Так *думал* до сих пор Виллу.

Eituse korral osutuvad vene keele mineviku perfektiivse aspekti verbid tegevuse või selle tulemuse puudumisele pika aja jooksul kaugel minevikus (Eslon, Pihlak 1993: 99), nt

(223) Nõnda *polnud* vana Katku Jüriga veel keegi *rääkinud* (Tms). – Никто ещё *не говорил* так со старым Юри о его усадьбе.

Järgnevalt vaadeldakse objektikäänete kasutust eesti keele enneminevikuvormides aspektiverbi fraasi *artiklit kirjutama* näitel.

Kindla kõneviisi isikulised enneminevikuvormid:

(224) a) Ma olin *artiklit kirjutanud*. – Я *писал(a)* статью (imperfektiivse aspekti minevik).

b) Ma *ei olnud artiklit kirjutanud*. – Я *не писал(a)* статью (imperfektiivse aspekti minevik).

(225) a) Ma olin *artikli (valmis) kirjutanud*. – Я *написал(a)* статью (perfektiivse aspekti minevik).

b) Ma *ei olnud artiklit valmis kirjutanud*. – Я *не написал(a)* статью (perfektiivse aspekti minevik).

Eesti keele jaatava lause isikulisele enneminevikuvormile vastab vene keeles: 1) partitiivobjekti puhul imperfektiivse aspekti minevik (224a) ning 2) genitiivobjekti puhul perfektiivse aspekti minevik (225a).

Kindla kõneviisi umbisikulised enneminevikuvormid:

(226) a) *Artiklit oli kirjutatud*. – Статью *писали* (imperfektiivse aspekti minevik).

b) *Artiklit ei olnud kirjutatud*. – Статью *не писали* (imperfektiivse aspekti minevik).

(227) a) Ø [*Artikkel oli (valmis) kirjutatud*.] – Статью *написали* (perfektiivse aspekti minevik).

b) Ø [*Artikkel ei olnud valmis kirjutatud*.] – Статью *не написали* (perfektiivse aspekti minevik).

Eesti keele jaatava lause umbisikulisele enneminevikuvormile vastab vene keeles: 1) partitiivobjekti puhul imperfektiivse aspekti minevik (226a) ning 2) nominatiivobjekti puhul perfektiivse aspekti minevik (227a).

Mitmusliku objekti puhul vastab ainsusliku objekti nominatiivsele ja genitiivsele vormile mitmuse nominatiivi vorm ning partitiivsele ainsuslikule vormile mitmuse partitiivi vorm.

Eesti ja vene keele ajavormide vastavust on kajastatud lisas 1, tabelites 4-7 verbide *lugema* ja *läbi lugema* näitel. Vene ja eesti keele ajavormide vastavust olenevalt vene keele verbi imperfektiivsest või perfektiivsest aspektist ja eesti keele verbi objektivormist on näidatud lisas 2, tabelites 8 ja 9 aspektiverbi *kirjutama* näitel. Eesti keele objektikäänete kasutust on võetud lühidalt kokku lisas 3 esitatud skeemis.

Kõike ülalpool esitatut kokku võttes, võib järeldada, et eesti keele transitiivlause puhul on kõige regulaarsemaks aspekti väljendusviisiks objekti käändevaheldus. Intransitiivlause puhul mängivad aspekti eristamisel olulisemat rolli predikaatverbi leksikaalne tähendus ja ajavormid. Samuti võivad lause aspektuaalset tähendust täpsustada või isegi vastupidiseks muuta erinevad määrused. Seega on eesti keele aspekt pigem terve lause kategooria. Vene keeles on aspekti põhiväljendusviisiks verbiaspekt. Erinevalt eesti keelest võivad mõned venekeelse lause moodustajad vaid täpsustada verbilekseemiga väljendatud aspektuaalset tähendust, kuid ei saa seda muuta.

Käesolevas peatükis esitatud teoreetiline ülevaade eesti keele aspekti väljendusviisidest ja nende vastavustest vene keeles põhineb keeleteaduslikul kirjandusel ja töö autori keeletundel. Esitatud teoreetilisele materjalile toetudes on kindlaks määratud töö empiirilise osa uurimisteema, püstitatud tööhüpoteesid ja uurimisülesanded, mida tutvustatakse alljärgnevas peatükis.

3. Eesti keele transitiiivverbide aspektuaalse tähenduse uurimine

Eelmises peatükis esitatud ülevaatele toetudes võib väita, et objekti käändevaheldus on üks põhilisematest eesti keele aspekti väljendusviisidest. Samas peetakse seda üheks keerulisemaks teemaks eesti keele grammatikas üldse.

Eesti keelt teise keelena õppijatel on üsna raske valida lausesse õiget objektikäände vormi (Kerge 2001: 102; Miljan 2003: 20-21). Vene keelt emakeelena kõnelejaid aitab siin mõnevõrra vene imperfektiivse verbiaspekti ja eesti partitiivobjekti ning vene perfektiivse verbiaspekti ja eesti nominatiiv- või genitiivobjekti üsna reeglipärane vastavus, kuid see on abiks põhiliselt vaid aspektverbide puhul ning siingi leidub hulk erandjuhtumeid, mida tuleb objektikäände vormi valimisel meeles pidada.

Kahjuks on Raili Pooli koostatud "Eesti keele verbirektsioone" (2001) tänaseks ainuke eesti keele verbide rektsioonisõnaraamat. See on väga hea õppevahend kõikidele eesti keele õppijatele, kuid hõlmab siiski vaid üsna piiratud hulka eesti keele verbidest. Seepärast pole liiast öelda, et akadeemiline sõnaraamat, kus oleks ära toodud eesti keele verbide rektsioonid, sealhulgas ka objektikäände rektsioonid, oleks hädavajalik mitte ainult eesti keelt teise keelena õppijatele, vaid ka eesti keele kui võõrkeele õpetajatele ja kõigile eesti keelest huvitatuile.

Sellest praktilisest vajadusest lähtudes on autor võtnud endale ülesandeks koostada eesti keele transitiiivverbide aspektisõnastik, milles oleks olenevalt objektikäände rektsioonist määratletud verbide aspektuaalne tähendus ning ära toodud erinevad kasutusjuhud. Selleks oli esmalt vaja koostada eesti keele tavalisemate transitiiivverbide loetelu ning seejärel jagada kõik seal olevad verbid objektikäände rektsioonist lähtuvalt kolme rühma: partitiiv-, perfektiiv- ja aspektverbideks. Niisiis on sõnaraamatu verbide liigitamise aluseks võetud objektikäände vorm ehk erinevate objektikäänete esinemise võimalikkus antud verbiga, millest sõltuvalt määratletakse verbilekseemi potentsiaalset aspektuaalset tähendust.

Järgnevalt kirjeldatakse uurimistöö käiku, tuuakse ära püstitatud hüpoteesid ja uurimisülesanded ning tutvustatakse sõnaraamatu koostamise põhimõtteid. Koostatud sõnastiku esimese osaga saab tutvuda lisa 4.

3.1 Uurimiskäik ja -ülesanded

Kavandatava aspektisõnastiku jaoks vajaliku materjali saamiseks palus käesoleva töö autor Eesti Keele Instituudilt ÕS-i (1999) põhjal koostatud eesti verbide loetelu. Saadud loetelus oli 8213 verbilekseemi. Kuna oli üsna tõenäoline, et umbes pool ÕS-is olevatest verbidest on kasvõi ühes oma tähendustest transitiiivsed, tekkis vajadus materjali mahtu kuidagi piiritleda. Seepärast

otsustas autor koostada vajalike verbide loetelu “Eesti kirjakeele sagedussõnastiku” (Kaalep, Muischnek 2002) põhjal. Sel moel on saadud 1560 verbilekseemi.

Lähtuvalt ÕS-is (1999) ja “Eesti kirjakeele seletussõnaraamatus” (EKSS 1988-1994) antud verbide tähendustest on loetelust välja valitud kõik verbid, mis on transitiivsed mõnes või kõigis oma tähendustest. Transitiivseteks on peetud verbe või verbitähendusi, mis saavad seostuda välis-, tulemus- või sisaldusobjektiga, nt *loeb raamatut; kirjutab artikli (valmis); laulab laulu, magab sügavat und* (vt lähemalt punkt 2.2.2). Aega, kohta ja määra tähistavaid objektikäandelisi verbilaiendeid ei loetud antud töös objektide hulka, nt *töötas terve päeva; käib (oma) teed; jooksis kilomeetri kahe ja poole minutiga; hobune jookseb sõrki; läheb galoppi* jms. Vananenud verbid ja liiga spetsiifilised oskusverbid on jäetud loetelust välja. Sel moel on saadud 920 verbilekseemi.

Kuna töös on arvestatud verbide kõiki erinevaid transitiivseid tähendusi ning iga tähenduse kohta pakutud vähemalt üks näitelause, oli töö mahu piiritlemiseks otsustatud analüüsida kõiki loetellu valitud verbilekseeme kuni p-tähega algavate verbideni, st on püütud koostada vaid sõnaraamatu esimene osa.

Toetudes teises peatükis esitatud teoreetilisele materjalile püstitas autor enne sõnastiku koostamisele asumist järgmised tööhüpoteesid, millest on lähtunud järgneva analüüsi käigus:

1. Kuna partitiivi peetakse kõige tavalisemaks, markeerimata objektikäändeks (Erelt jt 2000: 377; Vihman 2004: 45), siis peaks analüüsitud lihtverbide hulgas olema kõige rohkem partitiivverbe.

2. Kuna eesti keeles esineb mõnede verbide puhul põhjendamatu partitiivne käändereksioon (Kerge 2001: 96) ning mõned eesti keele partitiivsed verbid võivad olenevalt oma tähendusest, grammatilisest vormist ja lause kontekstist vastata vene keeles nii imperfektiivse kui ka perfektiivse aspekti verbidele, siis peaksid olema mingid ühised semantilised tunnused, mille olemasolu võimaldab mõnedel partitiivverbidel väljendada perfektiivset tegevust olenemata partitiivobjektist ning mille puudumine seda teha ei võimalda.

3. Mõned partitiivverbid võivad perfektiiveerivate keelendite lisamisel muutuda aspektilisteks või isegi perfektiivseteks (Rätsep 1978: 221; Metslang 1997: 37-38; EKG II 1995: 51 jt). Seega peab aspektisõnastiku koostamisel eristuma rühm partitiivverbe, mida saaks nimetada potentsiaalselt aspektilisteks partitiivverbideks.

4. Mõned keeleteaduslikus kirjanduses (EKG II 1995: 50) aspektilisteks peetavad verbid seostuvad enamasti genitiiv- või nominatiivobjektiga ja on seetõttu sarnased pigem perfektiivsete verbidega. Erinevalt teistest aspektverbidest seostuvad nad harva kestva olukorraga ning väljendavad enamasti resultatiivset tegevust. Seega võib oletada, et eesti keeles on olemas rühm potentsiaalselt aspektilisi perfektiivverbe.

5. Laia semantikaga verbid nagu nt *ajama, andma, hoidma, tegema* jt võivad olenevalt oma erinevatest tähendusvarjunditest ja kasutusjuhtumitest omada erinevat aspektuaalset tähendust.

6. Mitmed autorid on märganud (Rätsep 1978, EKG II 1995; Kerge 2001, Vihman 2004 jpt), et eesti keeles on olemas erinevaid keelelisi vahendeid, mis võivad muuta lause aspektuaalse tähenduse vastupidiseks. Käesolevas töös nimetatakse neid perfektiveerivateks või imperfektiveerivateks keelelisteks vahenditeks. Aspektisõnastiku materjali analüüs võib kas täpsustada juba täheldatud perfektiveerivaid ja imperfektiveerivaid keelelisi vahendeid või esile tuua uusi keelelisi võimalusi tegevuse perfektiveerimiseks või imperfektiveerimiseks.

Vastavalt püstitatud hüpoteesidele sai töö empiirilisele osale seatud järgmised ülesanded:

1. koostada aspektisõnastiku esimene osa jaotades verbid või verbitähendused objektikäände reksioonist sõltuvalt partitiiv-, aspekt- ja perfektiiivverbideks;
2. kontrollida püstitatud hüpoteeside paikapidavust;
3. selgitada välja, millised semantilised tunnused võimaldavad mõnedel partitiivverbidel väljendada perfektiiivset tegevust ja millised mitte;
4. süstematiseerida juba teadaolevaid perfektiveerivaid ja imperfektiveerivaid keelelisi vahendeid ja võimaluse korral täiendada nende loetelu.

3.2 Aspektisõnastiku struktuur ja selle koostamise põhimõtted

Kuna eesmärgiks oli määratleda verbide aspektuaalset tähendust olenevalt nende objektikäände reksioonist, on sõnaraamatu artiklitesse valitud vaid transitiivsed verbitähendused. Nende hulgast on sõnaraamatust välja jäetud vananenud, murdelised ja harva kasutatavad transitiivtähendused. Verbitähenduste valimisel on lähtutud “Eesti keele sõnaraamatu” (ÕS 1999) ja “Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu” (EKSS 1988-1994) sõnaartiklitest. Iga verbitähendust on valitud illustreerima reeglina mitu näitelauseid ning seejärel on määratletud, kas antud verbitähendus on partitiivne, perfektiiivne või aspektiline. Juhul, kui kõik verbitähendused nõudsid ühesugust objektikäände reksiooni, siis on määratletud kogu verbilekseemi aspektuaalne tähendus. Kui erinevad verbitähendused nõudsid erinevat reksiooni, siis on aspektuaalne tähendus määratletud iga verbitähenduse kohta. Samaaspektilised verbitähendused on kokku liidetud ning on märgitud tähtedega **a**, **b**, **c** jne.

Suurem osa sõnastiku näitelausestest on pärit (kohati pisut muudetud kujul) “Eesti kirjakeele seletussõnaraamatust” (EKSS 1988-1994) ja/ või “Eesti keele sõnaraamatust” (ÕS 1999). Vajaduse korral on otsitud näiteid juurde ka Eesti Keele Instituudi keelekorpusest. Näidetena on eelistatud jaatavaid finiiitseid lauseid, kus objektiks on konkreetne, terviklik ese või nähtus. Eitavaid lauseid näitematerjaliks ei loetud. Näitelauseid, kus partitiivseks objektiks on isikuline või vastastikune asesõna (nt *mind, sind, üksteist, teineteist* jne), ebamäärane hulk, ainesõna või

abstraktne loendamatu mõiste (nt *õunu, suhkrut, liiva, õhku, tunnustust* jms), on kasutatud vaid partitiivverbide puhul või siis, kui lausega väljendatud tegevus on oma iseloomult selgelt imperfektiivne. Infinitiivsetest lausetest valiti näideteks üldjuhul vaid nominatiivse või genitiivse objektiga laused. Partitiivse objektiga infinitiivseid lauseid on kasutatud näidetena vaid partitiivverbide puhul.

Töö mahu piiritlemisvajaduse tõttu on analüüsi käigus pööratud peatähelepanu lihtverbide aspektuaalsele tähendusele. Sõnaraamatus on eraldi sõnaartiklitenäitena esitatud eeskätt perfektiivse tähendusega ühendverbe, mille komponendiks on perfektiivsusadverbid (nt *valmis kirjutama; läbi lugema* jne) ning samuti ka selliseid ühendverbe, mille adverbiaalne komponent muudab olulisel määral lihtverbi tähendust (vrd nt *kuulama – pealt kuulama*). Perfektiivsete ühendverbidega näited, mille komponendiks on suuna- või viisitähendusega orientatsiooni- või seisundiadverbid (nt *pani maha, alla; andis üle, tagasi; tegi kinni, lahti; ajas püsti, laiali*; vt lähemalt punkt 2.1.1) on lisatud põhiverbi artikli koosseisu. Kui näitelause oli võimalik nii liht- kui ühendverbi puhul, on ühendverbi perfektiivsust toonitav komponent pandud sulgudesse, nt *Kleepisin laua osad omavahel (kokku)*. Samuti pole eraldi vaadeldud väljendverbe: need on esitatud eri kasutusjuhtudena peaverbi artiklis. Töö käigus on analüüsitud ühtekokku 509 lihtverbi ning 268 ühendverbi.

Sõnaraamatu artiklid on esitatud alfabeetilises järjekorras. Ühendverbide artiklid on antud peaverbi artikli all.

Artikli alguses on antud lihtverbi kolm põhilist vormi: *ma*-infinitiiv, *da*-infinitiiv ja ainsuse 1. isiku olevikuvorm. Nende verbide puhul, mille kõigil tähendustel on ühesugune objektikäände rektsioon, järgneb põhivormidele aspektuaalset tähendust tähistav lühend (**PART/ PART***, **PERF/ PERF*** või **ASPEKT**)⁵, seejärel antakse verbi tähenduse või tähenduste kirjeldus ning tuuakse ära kasutusjuhud. Kui verb on oma erinevate tähenduste juures erineva aspektuaalse tähendusega, siis järgnevad verbi põhivormidele objektikäände rektsiooni alusel grupeeritud tähendused ning iga tähenduse kohta tuuakse vähemalt üks näitelause.

Selleks, et hõlpsamini jälgida verbiga väljendatavat aspektuaalset tähendust, on näitelauseid esitatud verbi grammatilisest vormist sõltuvas järjekorras: kõigepealt verbi isikulised vormid (oleviku; liht-, täis- ja ennemineviku vormid), seejärel umbisikulised vormid (olevik ja minevik) ning siis käskiva kõneviisi vormid (1. isiku mitmus; 2. isiku ainsus ja mitmus). Infiniitsed laused, vanasõnad ja kõnekeelsed väljendid tuuakse ära sõnaartikli lõpus.

Verbilekseemi või eri tähendusvarjundite aspektuaalse tähenduse määratlemisel on lähtutud järgmistest põhimõtetest:

⁵ **PART** – partitiivne verb või verbitähendus, **PART*** – potentsiaalselt aspektiline partitiivne verb või verbitähendus; **PERF** – perfektiivne verb või verbitähendus, **PERF*** – potentsiaalselt aspektiline perfektiivne verb või verbitähendus; **ASPEKT** – aspektiline verb või verbitähendus.

1) Partitiivne (**PART**) on verb (või verbitähendus), mis olenemata oma grammatilisest vormist nõuab enda järel partitiivobjekti, nt *alustama: Alustame tundi! Alustas oma kõnet tervitusega; mängima (mingit mängu): Lapsed mängisid peitust. Mängiti kooli*. Enamik partitiivverbe väljendab imperfektiivset tegevust. Mõned partitiivsed verbid võivad olenevalt oma tähendusest ja ajalisest vormist väljendada nii imperfektiivset kui ka perfektiivset tegevust.

2) Potentsiaalselt aspektiliseks (**PART***) loetakse partitiivset verbi (või verbitähendust), mis nõuab enda järel üldjuhul partitiivobjekti ja väljendab reeglina imperfektiivset tegevust, kuid võib perfektiveerivate keelevahendite lisamisel seostuda samuti nominatiiv-/ genitiivobjektiga ning väljendada perfektiivset tegevust. Näiteks partitiivverbi *veeretama* tähendust saab piiritleda latiivse kohamäärusega: *Mehed veeretavad vaati* (võimalik ainult partitiivobjekt); *Mehed veeretavad vaati/ vaadi õue* (võimalikud nii partitiiv- kui nominatiiv-/ genitiivobjektid) (Rätsep 1978: 221). Verbi *lugema* tähendust saab piiritleda translatiivse seisundimäärusega: *Mees luges raamatut* (võimalik ainult partitiivobjekt); *Mees luges raamatu ribadeks* (üldjuhul võimalik ainult nominatiiv-/ genitiivobjekt) (Vihman 2004: 137).

3) Perfektiivne (**PERF**) on verb (või verbitähendus), mis olenevalt oma grammatilisest vormist nõuab enda järel reeglina nominatiivset või genitiivset ainsuslikku objekti (nt *läbi lugema: Loe see raamat läbi! Loen selle raamatu läbi. Lugesin selle raamatu läbi*) ning mitmuslikku nominatiivset objekti (nt *Lugesin need raamatud läbi*). Selle rühma verbid väljendavad perfektiivset, s.o lõpule viidud või lõpule viidavat, resultatiivset tegevust. Sääraste verbide seostumine partitiivobjektiga (v.a eitavate ja infiniitsete lausete ning kvantitatiivselt piiritlemata objektide juhud) on üldjuhul võimatu.

4) Potentsiaalselt aspektiliseks (**PERF***) peetakse perfektiivset verbi (või verbitähendust), mis nõuab enda järel enamikul juhtudel nominatiiv- või genitiivobjekti ning väljendab reeglina perfektiivset tegevust, kuid võib teatud imperfektiivsetes kontekstides seostuda ka partitiivobjektiga ning väljendada imperfektiivset tegevust, vrd nt *Lõpetas oma jutu* (perfektiivne olukord); *Ema lõpetab praegu pesu pesemist* (imperfektiivne olukord).

5) Aspektiline (**ASPEKT**) on verb (või verbitähendus), mis võib seostuda nii partitiiv- kui ka nominatiiv-/ genitiivobjektiga peaaegu kõikides oma vormides ning väljendada vastavalt sellele kas imperfektiivset või perfektiivset tegevust, nt *kirjutama: Kirjutasin artiklit* (imperfektiivne tegevus); *Kirjutasin artikli* (perfektiivne tegevus).

Järgnevalt tutvustatakse näitematerjali analüüsi käigus saadud tulemusi ning nende alusel tehtud järeldusi.

3.3 Uurimuse käigus saadud tulemused, järeldused ja kokkuvõtted

509 analüüsitud lihtverbist on 235 partitiivverbi (nende hulgast on 61 potentsiaalselt aspektilist verbi), 81 aspektverbi ja 48 perfektivverbi (nende hulgast on 30 potentsiaalselt aspektilist verbi). Niisiis on analüüsitud lihtverbidest 46,2 % partitiivverbe, 15,9 % aspektverbe ja 9,4 % perfektivverbe. 62,5 % analüüsitud perfektivverbidest ning 25,9 % partitiivverbidest on potentsiaalselt aspektilised verbid.

Ülejäänud 145 lihtverbid (s.o 28,5 % kogu hulgast) on mitme aspektuaalse tähendusega verbid.

268 analüüsitud ühendverbidest on 210 perfektivverbi (78,4 %), 21 aspektverbi (7,8 %) ja 19 partitiivverbi (7,1 %). Ülejäänute 18 (6,7 %) ühendverbi aspektuaalne tähendus sõltub erinevatest tähendusvarjunditest.

52 verbi ehk 24,8 % kõikidest analüüsitud perfektivsetest ühendverbidest on potentsiaalselt aspektilised verbid.

Allolev tabel näitab, kuidas jaotuvad analüüsitud verbid põhitüüpide esinemise järgi:

Tabel 3. Analüüsitud verbide protsentuaalne jagunemine põhitüüpide järgi

	LIHTVERBID, %	ÜHENDVERBID, %
PARTITIIVVERBID	46,2	7,1
ASPEKTVERBID	15,9	7,8
PERFEKTIIVVERBID	9,4	78,4
MITME ASPEKTUAALSE TÄHENDUSEGA VERBID	28,5	6,7

Ülaltoodud arvudest selgub, et analüüsitud lihtverbidest on vastavalt ootustele kõige rohkem (46,2 %) partitiivverbe. Ootuspärane on samuti see, et kõige vähem (9,4 %) on lihtverbidest hulgast perfektivverbe.

Vastupidine on pilt ühendverbidest puhul, mis oli samuti üsna ootuspärane tulemus. Kuid toodud arvude põhjal ei saa siiski lõplikke järeldusi teha, kuna sõnastikku on valitud meelega suuremalt jaolt perfektivseid ühendverbe.

Üsna suur hulk analüüsitud lihtverbidest (28,5 %) omab mitut erinevat tähendusvarjundit, mille puhul esineb erinev objektikäände reksioon. Sääraste verbide puhul võib isegi väga väike tähenduse nüanss muuta verbi objektikäände reksiooni ja sõltuvalt sellest ka lause aspektuaalset tähendust. Sääraste verbide arv osutus oodatust suuremaks.

Analüüsi käigus on leitud samuti, et suurem osa (62,5 %) perfektiivsetest lihtverbidest ning umbes neljandik (24,8 %) perfektiivsetest ühenverbidest saavad teatud imperfektiivsetes kontekstides seostuda erandkorras partitiivobjektiga ning osutada imperfektiivsele tegevusele. Saadud arvud võivad osutada tegelikkuses veel suuremateks, kuna see, kas verbiga väljendatud tegevusele saab lisada kestust või mitte, sõltub paljuski lause kontekstist ja kõneleja keeletundest.

Näitematerjali analüüs on tõestanud, et üsna suur osa partitiivverbidest saab olenevalt oma tähendusest, ajavormist ja lause kontekstist väljendada nii imperfektiivset kui ka perfektiivset tegevust. Sääraste erandlike partitiivverbide hulka kuuluvad verbid, mis võimaldavad oma tähenduse poolest aktiivset, resultatiivset tegevust, nt *ahistama, alustama, eirama, eitama, ennustama, haavama, helistama, hoiatama, hämmastama, häälutama, informeerima, ignoreerima, karistama, kergendama, kiirendama, kohtama, kordama, kõigutama, kõnetama, kõrgendama, külastama, küsima, kütkestama, leevendama, lihtsustama, märkama, nentima, noogutama, nõudma, näitama* jms. Enamikul juhtudel saab säärase verbidega väljendatud tegevust mõista olenevalt ajavormist, lause kontekstist või verbi tähendusvarjundist nii duratiivse (kestva) kui punktuaalse (mittekestva, ühekordse) olukorrana. Näiteks:

- (1) Kõik *ennustavad* noorele kirjanikule suurt tulevikku (imperfektiivne olukord). – Mustlane *ennustas* mulle suurt tulevikku (perfektiivne olukord).
- (2) Vanemad *hoiatasid* poega kogu aeg halbade sõprade eest (imperfektiivne olukord). – Selgeltnägija *hoiatas* meest liiklusõnnetuse eest (perfektiivne olukord).
- (3) Ta *hämmastas* õpetajaid oma tarkusega (imperfektiivne olukord). – Katse tulemused *hämmastasid* avalikkust (perfektiivne olukord).
- (4) *Informeerib* juhatust aktsiate võõrandamise tehingutest (imperfektiivne olukord). – Varguse avastanud autoomanik *informeeris* kohe politseid (perfektiivne olukord).
- (5) *Kergendab* sõbrannale südant (imperfektiivne olukord). – Ülemkohus vaatas asja uuesti läbi ja *kergendas* süüaluse karistust (perfektiivne olukord).
- (6) Töölt koju tulles *kohtan* sageli oma esimest õpetajat (imperfektiivne olukord). – *Kohtasin* poes juhuslikult sõpra (perfektiivne olukord).
- (7) Õpilane *kordab* õpitut (imperfektiivne olukord). – Noormees *kordas* 100 meetri jooksus Eesti rekordit (perfektiivne olukord).
- (8) *Külastan pidevalt raamatukogu* (imperfektiivne olukord). – *Olen* seda näitust juba üks kord *külastanud* (perfektiivne olukord).
- (9) Tema arvamust *küsitakse* alati (imperfektiivne olukord). – *Küsisin* ülikonna hinda (perfektiivne olukord).

(10) Pariis *kütkestab* kunstnikku juba nooruspõlvest (imperfektiivne olukord). – Särav reklaam *kütkestas* mehe pilku (perfektiivne olukord).

Näidete 1, 4, 5, 7, 10 puhul mängivad tegevuse perfektiivsuse/ imperfektiivsuse eristamisel otsustavat rolli ajavormid, näidete 2, 3, 6, 8, 9 puhul aga erinevad leksikaalsed vahendid.

Olevikulises kontekstis väljendavad säärased partitiivverbid enamasti imperfektiivset tegevust (11), tulevikulises kontekstis perfektiivset tegevust (12), nt

(11) a) Ta *hääldab* inglisekeelseid sõnu tugeva emakeele aktsendiga.

b) Ta *näitab* oma albumit kõikidele külalistele.

(12) a) Kas siis juhtub midagi, kui *hääldan* seda sõna valesti?

b) Tule, ma *näitan* sulle oma albumit.

Minevikulises kontekstis väljendavad erandlikud partitiivverbid enamasti perfektiivset (13), kuid mõnikord, olenevalt verbi tähendusest ja kontekstuaalsetest vahenditest, ka imperfektiivset tegevust (14), nt

(13) a) Diktor *hääldas* kõiki vöörapäraseid nimesid õigesti.

b) Kõikidele oma albumit *näidanud* läks ta toast välja.

(14) a) Vöörapärast nime *hääldades* purskas ta naerma.

b) Ta *näitas* mulle oma albumit ja rääkis piltidel olevatest inimestest.

Perfekti puhul on võimalik kogemus- (15) või tulemusperfekt (16), nt

(15) *Olen* teda viimase talve jooksul mitu korda *kohanud*.

(16) a) *Olen* seda seost juba ammu *märganud*.

b) Selle probleemi kohta *olen* juba juhataja arvamust *küsinud*.

Niisiis käituvad aktiivset, resultatiivset tegevust võimaldavad partitiivverbid oma tähenduse poolest aspektiliste verbidega sarnasel viisil. Sellele vaatamata on partitiivverbi objekt alati partitiivis.

Tundeid, harjumusi, oskusi, psüühilisi seisundeid ja pikaajalisi protsesse tähistavad partitiivverbid väljendavad alati imperfektiivset tegevust, nt *armastama, harrastama, kuulama, nautima, nägema, ootama* jms.

Protsesse, kestvaid tegevusi või füsioloogilisi oskusi tähistavatele verbidele saab lisada erinevaid perfektiveerivaid keelevahendeid, vrd nt *kuulama – ära kuulama, nägema – ära nägema, ootama – ära ootama, magama – pead selgeks magama* jms. Tundeid, harjumusi ja psüühilisi seisundeid tähistavatele partitiivverbidele ei saa lisada ei perfektiivseid adverbe ega teisi perfektiveerivaid vahendeid.

Töö näitematerjali analüüsist ja teises peatükis esitatust lähtuvalt saab järeldada, et tegevuse imperfektiivset iseloomu saavad piiritleda ehk perfektiveerida järgmised keelelised vahendid,

mis on fakultatiivsed perfektiiv-, aspekt- ja potentsiaalselt aspektiliste perfektiivverbide puhul ning obligatoorsed partitiivverbide puhul:

1. ühendverbide komponendid:

a. ühendverbide komponendina esinevad perfektiivsusadverbid (nt *ära, läbi, valmis, üles, lõpuni, täis* jt) muudavad kõik verbitüübid üldjuhul perfektiivseteks verbideks, nt

(17) Ta *magas* rasket und (partitiivverb). – Ta *magas* päeval une *täis* (perfektiivverb).

(18) Ta *luges* raamatut (partitiivverb). – Ta *luges* raamatu *läbi* (perfektiivverb).

(19) Ta *kirjutas* artiklit/ artikli (aspektverb). – Ta *kirjutas* artikli *valmis* (perfektiivverb).

b. ühendverbide komponendina esinevad latiivsed (nt *alla, maha, eemale, ette, lähedale, peale, juurde, kõrvale* jms) ja separatiivsed (nt *alt, eemalt, eest, kõrvalt, juurest, otsast* jms) kohamäärused muudavad partitiiv- ja aspektverbid enamasti perfektiivseteks verbideks, nt

(20) Mees *hirmutas* naabrit tulekahjuga (partitiivverb). – 1990-ndate poliitiline ebastabiilsus *hirmutas* paljud investorid Eestist *eemale* (perfektiivverb).

(21) Rott *hammustas* last (partitiivverb). – Karu *hammustas* mehel käe *otsast* (perfektiivverb).

(22) Isa *kinnitas* riulit/ riuli seinale (aspektverb). – Poiss *kinnitas* uisud *alla* (potentsiaalselt aspektiline perfektiivverb).

(23) *Ajasime* pikka redelit/ pika redeli puu najale (aspektverb). – Ta *ajas* kogemata lillevaasi laualt *maha* (perfektiivverb).

c. ühendverbide komponendina esinevad latiivsed seisundimäärused (nt *lahti, kinni, püsti, kokku, laiali, katki, sassi, ärkvele, kohevile, pikali, nurja, viltu, praokile* jms) muudavad partitiiv- ja aspektverbid üldjuhul potentsiaalselt aspektilisteks või perfektiivseteks verbideks, nt

(24) Ta *aitas* last matemaatikas (partitiivverb). – Ta *aitas* lapse *püsti* (potentsiaalselt aspektiline perfektiivverb).

(25) Koer *kohutas* last (partitiivverb). – Koer *kohutas* lapsed *laiali* (perfektiivverb).

(26) Koer *hammustas* last (partitiivverb). – Õmbleja *hammustas* niidi *katki* (potentsiaalselt aspektiline perfektiivverb).

(27) Ema *ajas* tüdruku/ tütre poodi (aspektverb). – Tuul *ajas* juuksed *sassi* (perfektiivverb).

Ühendverbide komponentidena esinevatel perfektiivsetel ja separatiivsetel kohamäärustel ning latiivsetel seisundimäärustel peab olema selgesti eristatav suuna- või viisitähendus. Juhul, kui loetletud adverbiaalsetel komponentidel ei ole enam suuna- või viisitähendust ning nad muudavad oluliselt lihtverbi esialgset tähendust, võivad nende abil saadud idiomaatilise tähendusega ühendverbid olla niihästi perfektiivsed (28) kui ka aspektilised (29) või isegi partitiivsed (30), nt

(28) Isa *maksis* poja võlad *kinni* (perfektiivverb).

(29) Ta *hoiab* raha *kokku*. – Ta *on* palgast juba väikese summa *kokku hoidnud* (aspektverb).

(30) Ta *oli* oma tulevikku teistsugusena *ette kujutanud* (partitiivverb).

2. vabad või väljendverbide komponendina esinevad translatiivsed seisundimäärused (nt *puhtaks, pooleks, puruks, ilusaks, kurjaks, vääriliseks* jms) võimaldavad partitiivverbidel väljendada perfektiivset tegevust ning muudavad need perfektiivseteks väljendverbideks (31), (32), (33) või potentsiaalselt aspektilisteks lihtverbideks (34), (35), nt

(31) Ta *lõi* vastast (perfektiivne/ imperfektiivne olukord). – Ta *lõi* oma vastase *sandiks* (perfektiivne olukord).

(32) Tüdruk *harjutab* klaverimängu (imperfektiivne olukord). – Poisid *olid* oina *kurjaks harjutanud* (perfektiivne olukord).

(33) Karu *ehmatas* naist (perfektiivne/ imperfektiivne olukord). – Karu *ehmatas* naise *poosurnuks* (perfektiivne olukord).

(34) Seda ma *arvasingi* (imperfektiivne olukord). – Sportlane *arvati* auhinna vääriliseks (perfektiivne olukord).

(35) Laulja *arendab* oma häält (imperfektiivne olukord). – *Arendas* oma seisukohad kindlaks teooriaks (perfektiivne olukord).

3. latiivsed ja separatiivsed kohamäärused võimaldavad partitiivverbidel väljendada perfektiivset tegevust ning muudavad need sel moel potentsiaalselt aspektilisteks verbideks, nt

(36) Poiss *lööb* palli vastu seinu (imperfektiivne olukord). – Ta *lööb* munad pannile. Mees *lööb* lahkumisavalduse lauale (perfektiivne olukord).

(37) Ekskavaator *ammutab* liiva (imperfektiivne olukord). – Ekskavaator *ammutas* karjäärist liiva/ kogu liiva (imperfektiivne/ perfektiivne olukord).

(38) Torm *hirmutas* kalurit (imperfektiivne olukord). – Torm *hirmutas* kalurit/ kaluri merelt randa (imperfektiivne/ perfektiivne olukord).

(39) Tüdruk *lökkab* vankrit (imperfektiivne olukord). – Me *lökkasime* kappi/ kapi teise seinu juurde (imperfektiivne/ perfektiivne olukord).

Olenevalt lause kontekstist ja verbi tähendusest (või teatud tähendusvarjundist) võivad laused koos latiivsete ja separatiivsete kohamäärustega väljendada kas enamasti perfektiivset tegevust (36) või nii imperfektiivset kui ka perfektiivset tegevust (vt näited 37, 38, 39).

4. lõpetatust ja resultatiivsust näitavatel terminatiivsetel määrustel (*miinimumini, põhjani, viimase tilgakeseni, meisterlikkuseni* jms) on selgesti tajutav perfektiveeriv funktsioon; säärased määrused muudavad partitiivverbid potentsiaalselt aspektilisteks, vrd nt

(40) Udu *halvendas* nähtavust. – Udu *halvendas* nähtavuse miinimumini.

(41) Jõi veini. – Jõi (ühe) klaasi veini põhjani, tilgatumaks. Tervisenaps *juuakse põhjani*.

(42) *Arendas* oma mängutehnikat. – *Arendas* pideva tööga oma mängutehnika meisterlikkuseni.

5. otstarbemäärused ja teiste tähenduskomponentidega määrused võimaldavad partitiivverbidel väljendada nii imperfektiivset kui ka perfektiivset tegevust, nt

(43) Noort inimest *ahvatlevad* kauged maad ja mered. – Ta *ahvatles* sõpra/ sõbra kuriteole.

(44) Õpetaja *alandas* õpilase hinnet. – Õpetaja *alandas* hinde neljale. Õpetaja *alandas* pidevalt õpilase hinnet neljale.

Aspektverbide aspektuaalne tähendus jääb säärase määruste lisamisel enamasti samaks.

(45) *Ajas* tüdruku/ tütre poodi leiba tooma.

Eelnevast saab järeldada, et translatiivsetel ja terminatiivsetel määrustel on erinevalt teistest vabadest määrustest mõnevõrra tugevam perfektiveeriv funktsioon: nii translatiivsed kui terminatiivsed määrused muudavad tegevuse iseloomu enamasti perfektiivseks. Selle poolest sarnanevad nad ühendverbide adverbiaalsete komponentidega.

Suundumis- või lähtekohta väljendavate määruste ning teiste tähenduskomponentidega määruste lisamisel muutuvad partitiivverbid enamasti aspektilisteks, kuid mõnikord ka perfektiivseteks verbideks.

See, kas erinevate perfektiveerivate määruste lisamisel muutub verb aspektiliseks või perfektiivseks, oleneb eeskätt verbi tähendusest ja lausega väljendatud olukorra iseloomust.

Näiteks *hirmutama*-tüüpi partitiivverbid väljendavad perfektiveerivate määruste lisamisel enamasti punktuaalset ja resultatiivset, s.o perfektiivset tegevust (46), (47), nt

(46) a) Lõke *hirmutab* metsloomad laagrist kaugemale.

b) Mees *hirmutab* oma õudusjuttudega naise poosurnuks.

c) Püssipaugud *hirmutasid* tuvid lendu.

(47) a) Koer *kohutas* lapsed laiali.

b) Kass *kohutas* linnu pesalt.

c) Laps *kohutati* vaikseks.

Kuid saavad mõnikord väljendada nii punktuaalset kui ka kestva iseloomuga tegevust (48), (49), nt

(48) a) Torm *hirmutas* kaluri/ kalurit merelt randa.

b) Sagenenud terroriaktid *hirmutasid* mehe/ meest reisima.

(49) Vaenlane/ vaenlast *kohutati* põgenema.

Veeretama-tüüpi partitiivsed verbid seostuvad hästi kohamäärustega ning muutuvad enamasti aspektilisteks (50), (51), kuid seisundmääruste lisamisel võivad nad muutuda ka perfektiiivseteks (52), nt

(50) *Lükkasime* klaverit/ klaveri teise tupp.

(51) Isa *nihutas* kappi/ kapi seinast eemale.

(52) Poiss *nihutab* ettevaatlikult ukse praokile.

Niisiis on eesti keeles märkimisväärselt suur hulk potentsiaalselt aspektilisi partitiivverbe, mis seostuvad üldjuhul vaid partitiivobjektiga ning väljendavad imperfektiivset tegevust, kuid vabade perfektiveerivate määruste lisamisel saavad väljendada ka perfektiiivset tegevust, nt

(53) Isa *lakkis* põrandat. – Isa *lakkis* põrand säravaks/ särama.

(54) Vend *lappis* katust. – Vend *lappis* katuse vettpidavaks.

(55) *Manab* rasket elu. – *Manas* kõik maapõhja.

(56) Aega *arvati* nädalate kaupa. – Ravil olemise aeg *arvatakse* üldise tööstaaži hulka.

Perfektiveerivaid määrusi saab lisada vaid aktiivset tegevust või protsessi väljendavatele partitiivverbidele. Psüühilisi seisundeid ja emotsioone väljendavad verbid saavad seostuda üldjuhul vaid duratiivsete (57) ja terminatiivsete (58) ajamäärustega, mis väljendavad ajalist piiri ning osutavad imperfektiivsele tegevusele, nt

(57) Ma armastasin teda viis aastat!

(58) Ma *armastan* seda meest surmani.

Perfektiiivse tegevusega seostuvad aga eelkõige komitatiivsed (59) ja translatiivsed (60) piiritlevad ajamäärused, nt

(59) Kirjutasin artikli *kahe tunniga* valmis.

(60) Kirjutan artikli *homseks* valmis

Lisaks leksikaalsetele vahenditele võivad tegevuse perfektiiivsele iseloomule osutada samuti mõned süntaktilised ja grammatilised vahendid:

1. tulevikulist konteksti ja järgnevusseost väljendavad sandidid (nt *kui...*, *siis...* ; *niipea kui...*; *kõigepealt...*, *siis...* jms), nt

(61) Ettevõtte jääb ellu, *kui* mõni firma investeerib siia mitmed miljonid.

(62) *Niipea kui* kirjutan artikli lõpuni, saadan selle kohe ära.

(63) Oota, lõpetan *kõigepealt* kirja (ära), *siis* tulen sulle appi.

2. *nud*-tarind, nt

(64) Töö *lõpetanud* läks ta parki jalutama.

Transitiivse perfektivse olukorra võivad muuta imperfektiivseks järgmised leksikaalsed, süntaktilised ja grammatilised vahendid:

1. ajalist hetke, kontinuatiivsust ja tegevuste üheaajalisust märkivad määrsõnad ja sidendid (*parajasti, praegu, just praegu, alati, pidevalt, just siis, kui...; sel hetkel, kui...; sel ajal, kui...*), nt

(65) Ema lõpetab *praegu* pesu pesemist.

(66) Ta kaotab *pidevalt* oma asju.

(67) *Kui* ma tупpa tulin, lõpetas ta oma artiklit.

(68) *Sel ajal, kui* uut bussiliini avati, oli mehel juba oma auto olemas.

2. mitmuslik partitiivne objekt kontinuatiivses kontekstis, nt

(69) Ta *kinkis/ on kinkinud* mulle *igasuguseid asju*.

3. *mas*-tarind, nt

(70) *Kui* ma teda viimati nägin, *oli* ta endale autot *ostmas*.

4. *des*-tarind, nt

(71) Kõnet *lõpetades* tänas professor kõiki projektis osalejaid.

Harvemini seostub *des*-vormis olev perfektivverb genitiivobjektiga, nt *jätma* verbi puhul:

(72) Rootsi Kuninglik Akadeemia valis eile Nobeli kirjanduspreemia laureaadiks Poola poetessi Wislawa Szymborska, *jättes* Eesti kirjanikud preemiata.

Kui potentsiaalselt aspektiline perfektivverb esineb *des*-tarindiga lauses, võib säärane lause osutada ainsusliku partitiivobjekti puhul imperfektiivsele tegevusele (73) ning mitmusliku nominatiivobjekti puhul perfektivsele tegevusele (74), nt

(73) Haavatut teeseldes *meelitab* lind *kiskjat* oma pesast *eemale*.

(74) Haavatut teeseldes *meelitab* lind *kiskjad* oma pesast *eemale*.

Mõnede *da*-infinitiivi konstruktsioonide (75) ja tegevuse algamist (76), liikumist, seisundi või asukoha muutumist (77, 78) väljendavate *ma*-infinitiivi konstruktsioonide puhul seostuvad perfektivsele olukorrale osutavad verbid või verbifraasid erandkorras partitiivobjektiga, nt

(75) Tahan *seda juhtumit unustada*.

(76) Hakkan *oma tööd lõpetama*.

(77) Ta sõitis *venda koju viima*.

(78) Ta jäi baari veel *ühte klaasi lõpuni jooma*.

Abstraktseid mõisteid väljendavad objektid on partitiivis ka perfektivse olukorra puhul, nt

(79) Kontsert *avaldas* publikule *sügavat muljet*.

Mõned objektid moodustavad perfektiivsete verbidega teatud väljendid, kus on võimalik ainult partitiivne objekt, nt

(80) Ema *andis* lapsele *rinda*.

Mõningate verbide puhul saab kasutada objektina ainult partitiivseid abstraktseid mõisteid, nt

(81) Ta *harrastab lugemist, sporti* ja *muusikat*.

Mõnede üksikute aspektiliste verbide ja verbitähenduste puhul on objekti käändevaheldus aspekti väljendamise seisukohalt neutraalne. Laused partitiiv- ja nominatiiv-/ genitiivobjektiga on peaaegu sünonüümsed, nt

(82) a) Naine hoiab oma meest, mehe tugevasti pöidla all.

b) Lind hoiab oma väikest pesa, väikese pesa puhtana.

Eelnevat kokku võttes saab täpsustada partitiivsete, aspektiliste ja perfektiivsete verbide definitsioone järgmiste järeldustega:

- **Partitiivsete** hulka kuuluvad verbid (või verbitähendused), mis olenemata oma grammatilisest vormist ja lausungi aspektuaalsest tähendusest nõuavad enda järel alati partitiivobjekti.

- Eesti keele partitiivverbe võib jaotada kahte rühma:

1) tundeid, psüühilisi seisundeid ja pikaajalisi protsesse väljendavad verbid (nt *armastama, austama, harrastama, tundma, taga ajama* jms).

Sellesse rühma kuuluvad verbid väljendavad kõikides oma vormides pikaajalist seisundit või protsessi ning osutavad alati imperfektiivsele tegevusele.

2) aktiivset, resultatiivset tegevust võimaldavad partitiivverbid, mis olenevalt oma ajavormist ja lause kontekstuaalsest tähendusest võivad osutada nii imperfektiivsele kui ka perfektiivsele tegevusele (nt *alustama, aeglustama, alahindama, haavama, eitama, ignoreerima, karistama, kergendama, kiirendama, kohtama, märkama, nõudma* jms), nt

(83) Iga aasta *alustavad* koolid oma tööd 1. septembril (imperfektiivne tegevus). – Siin *alustas* ta oma kirjanduslikku tegevust (perfektiivne tegevus).

(84) Ravim *aeglustab* vere hüübimist (imperfektiivne tegevus). – Auto *aeglustab* käiku ja peatub (perfektiivne tegevus).

(85) Nii naised kui mehed *alahindavad* suitsetamise tagajärgede tõsisust (imperfektiivne tegevus). – Sakslased *olid* partisanide jõudu ilmselt *alahinnanud* (perfektiivne tegevus).

- Aktiivset tegevust, protsesse või füsioloogilisi oskusi tähistavatele verbidele saab lisada perfektiivsusadverbe või teisi perfektiveerivaid keelevahendeid, vrd nt *kuulama* – *ära kuulama*, *nägema* – *ära nägema*, *ootama* – *ära ootama*, *magama* – *pead selgeks*

magama. Emotsioone ja psüühilisi seisundeid tähistavatele partitiivverbidele ei saa lisada ei perfektivseid adverbe ega teisi perfektiveerivaid vahendeid.

- Partitiivverbid, mis saavad väljendada perfektivset tegevust erinevate vabade perfektiveerivate määruste lisamisel, on **potentsiaalselt aspektilised partitiivverbid** ning nad moodustavad partitiivverbide eri rühma, nt

(86) Ta *aitas* oma nooremat venda matemaatikas (imperfektiivne tegevus). – Ta *aitas* vanakest/ vanakese *trepist üles* (imperfektiivne tegevus/ perfektivne tegevus).
- **Aspektiliste** verbide hulka kuuluvad verbid (või verbitähendused), mis võivad seostuda koos nii partitiivse kui ka nominatiivse või genitiivse objektiga ning olenevalt lause valitud objektivormist osutavad kas imperfektiivsele või perfektivsele tegevusele (nt *ehitama, joonistama, kirjutama, meisterdama* jms). Perfektiivsusadverbide või teiste perfektiveerivate määruste lisamine on aspektverbide puhul fakultatiivne.

(87) Vanaisa ehitas suvilat (imperfektiivne tegevus). – Vanaisa ehitas suvila (*valmis*) (perfektiivne tegevus).

(88) Laps joonistas tüdruku nägu (imperfektiivne tegevus). – Laps joonistas (*vihikusse*) tüdruku näo (perfektiivne tegevus).
- Mõnede üksikute aspektverbide puhul on objekti käändevaheldus aspektuaalse tähenduse väljendamise seisukohalt neutraalne.
- **Perfektivsete** hulka kuuluvad verbid (või verbitähendused), mis seostuvad üldjuhul nominatiiv-/ genitiivobjektiga ning väljendavad perfektivset tegevust.
- Eesti keele perfektivverbe võib jaotada kahte rühma:
 - 1) Esimese rühma moodustavad enamasti perfektivsed ühendverbid, mis konkreetse ja tervikliku objekti puhul võivad seostuda kõikides oma jaatavates vormides (v.a infinitiivsed konstruktsioonid) ainult nominatiivse või genitiivse objektiga ning osutavad alati perfektivsele tegevusele (nt *läbi lugema, ära sööma, valmis kirjutama* jt).
 - 2) Teise rühma moodustavad perfektivse tähendusega verbid, mis seostuvad enamasti nominatiivse või genitiivse objektiga ning osutavad enamikul juhtudel perfektivsele tegevusele, kuid samas võivad teatud imperfektiivsetes kontekstides seostuda koos partitiivse objektiga ning osutada imperfektiivsele tegevusele. Sääraseid verbe nimetatakse käesolevas töös **potentsiaalselt aspektilisteks perfektivverbideks**. Sellised verbid on nt *ostma, andma, võtma, kaotama, unustama, lõpetama, ära andma, maha ajama* jt.

(89) Ta *kaotas* lootuse. – Ta *oli* juba lootust *kaotamas*.

(90) Keegi *andis* partisanid sakslastele *ära*. – Tahaksin ometi näha, mismoodi näeb välja reetur, kui ta *parajasti* sõpra *ära annab*.

Eelnevat kokku võttes saab nentida, et kõik püstitatud hüpoteesid leidsid analüüsi käigus praktilist kinnitust. Uurimuse tulemused kinnitasid ja täiendasid töö teoreetilises osas esitatud materjali.

Töö aspektisõnastiku esimese osaga andis autorile sellelaadse sõnastiku koostamise vajalikke kogemusi, mis aitavad kindlasti sõnastiku teise osa valmimisele kaasa. Koostatud materjali saab kasutada teatud verbilekseemi objektikäände rektsiooni ja aspektuaalse tähenduse teadasaamiseks ja tundmaõppimiseks.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö põhieesmärkideks oli anda ülevaade eesti keele aspekti väljendusviisidest ja nende regulaarsetest vastavustest vene keeles ning koostada eesti keele transitiivverbide aspektisõnastiku esimene osa.

Töö lähtekohaks on *aspekti* ja *verbiaspekti* mõistete lahushoidmine. Lähtuvalt funktsionaalgrammatika põhimõtetest vaatleb autor *aspekti* ehk *aspektuaalsust* kui kõikide maailma keelte universaalsemantilist kategooriat, mida saab väljendada mitmete erinevate keelevahenditega ning *verbiaspekti* kui eeskätt slaavi keelte aspekti põhilist väljendusviisi, mis moodustab nendes keeltes aspektikategooria leksikaalgrammatilise tuuma.

Töö koosneb teoreetilisest osast ja empiirilise uurimuse käiku ja tulemusi kirjeldavast osast. Tööle on lisatud eesti ja vene keele ajavormide vastavust seletavad tabelid, eesti keele objektikäänete kasutust kirjeldav skeem ning aspektisõnastiku esimene osa.

Teoreetilises osas on vaadeldud eesti keele aspekti erinevaid väljendusvõimalusi kõrvutades neid vene keele aspekti väljendusviisidega. Töö teoreetilise osa põhjal saab teha järgmisi järeldusi ja kokkuvõtteid:

- Nii eesti kui vene keeles on olemas palju erinevaid viise aspektuaalsete tähenduste väljendamiseks. Kõik eesti ja vene keele aspekti väljendusvõimalused võib tinglikult jaotada leksikaalseteks, grammatilisteks ning leksikaalgrammatilisteks väljendusviisideks.
- Eesti keele aspekti leksikaalsete väljendusviiside hulka kuuluvad verbilekseemi semantiline tähendus, momentaanset ja frekventatiivset tähendust lisavad verbisufiks, reduplikatsioon, erinevad adverbiaalid ning teised kontekstuaalsed võimalused. Leksikaalgrammatilisteks väljendusvõimalusteks võib pidada tegevuslaade ja perfektiivusadverbe. Grammatilisteks väljendusviisideks saab nimetada verbi ajavorme ning substantiivifraasi käändevaheldust.
- Vene keele aspekti leksikaalsete väljendusvõimaluste hulka kuuluvad adverbid, reduplikatsioon, verbi semantika ning lause kontekst. Leksikaalgrammatilisteks väljendusviisideks on verbiaspekt ning selle moodustamisviisid (derivatsioon, supletiivsus, häälikuvaheldus, rõhk), tegevuslaadid ja verbi piiritletuse/ piiritlematuse kategooria. Grammatiliste väljendusvõimaluste hulka kuuluvad verbi ajavormid.
- Eesti keele aspekti põhiväljendusviisideks on transitiivlause puhul objekti käändevaheldus ja perfektiivusadverbid, intransitiivlause puhul ajavormid, perfektiivusadverbid ja verbi semantiline tähendus. Vene keeles on aspekti põhiliseks väljendusviisiks verbiaspekt.

- Venekeelse lause aspektuaalne tähendus sõltub eelkõige sellest, kas predikaatverb on perfektiiivset või imperfektiivset aspekti. Teised lausemoodustajad võivad vaid täpsustada predikaatverbiga väljendatud aspektuaalset tähendust, kuid ei saa seda muuta, nt
 - (1) Собака *испугала* мальчика (perfektiivse aspekti verb; perfektiiivne olukord). – Собака *испугала* мальчика до полусмерти (perfektiivse aspekti verb; perfektiiivne olukord; määrus *до полусмерти* näitab seisundipiiri).
 - (2) Он всё время *пугал* мальчика (imperfektiivse aspekti verb; imperfektiivne olukord). – Он всё время *пугал* мальчика до полусмерти (imperfektiivse aspekti verb; imperfektiivne olukord; määrus *до полусмерти* näitab seisundipiiri).
- Eesti keele aspekt on pigem terve lause kategooria. Eestikeelse lause aspektuaalset tähendust mõjutavad peale predikaatverbi grammatilise vormi ja semantilise tähenduse ka teised lausemoodustajad. Näiteks:
 - (3) Koer *kohutas* last (perfektiivne/ imperfektiivne olukord). – Koer *kohutas* lapse metsa (perfektiivne olukord).
 - (4) Koer *hirmutas* last (perfektiivne/ imperfektiivne olukord). – Koer *hirmutas* lapse poosurnuks (perfektiivne olukord).
- Transitiivlause puhul vastab vene keele perfektiiivse aspekti verbile enamikul juhtudel eesti keele nominatiiv-/ genitiivobjekt ning imperfektiivse aspekti verbile partitiivobjekt. Kehtib samuti vastupidine seos: eesti nominatiiv-/ genitiivobjektile vastab enamasti vene perfektiiivse aspekti verb ning partitiivobjektile imperfektiivse aspekti verb.
- Kuna eesti keele eitavas lauses on objekt alati partitiivis, siis eristab eitava lause perfektiiivset/ imperfektiivset tähendust kõige sagedamini perfektiiivsusedverb. Imperfektiiivse olukorra puhul eitatakse tegevuse olemasolu (5), perfektiiivse olukorra puhul tulemuse olemasolu (6), nt
 - (5) Ma *ei lugenud* seda raamatut.
 - (6) Ma *ei lugenud* seda raamatut läbi.
- Eesti keele jaatava lause objekti käändevaheldus ja lause aspektuaalne tähendus on tihedasti seotud verbi ajavormiga:

1. Eesti keele aktuaalsele olevikuvormile vastavad vene keeles (a) imperfektiivse aspekti olevik (partitiivobjekti korral), (b) imperfektiivse aspekti tulevik (partitiivobjekti ja leksikaalselt või kontekstuaalselt väljendatud tuleviku korral); (c) perfektiiivse aspekti tulevik (nominatiiv-/ genitiivobjekti korral).

(7) a) Ма *kirjutан* artiklit. – Я *пишу* статью.

b) Homme kirjutan artiklit / Homme hakkab artiklit kirjutama. – Я буду писать статью завтра.

c) Kirjutan artikli homseks (valmis). – Я напишу статью к завтрашнему дню.

2. Eesti keele ajaloolisele olevikule vastab vene keeles imperfektiivse aspekti olevik.

(8) Isa vaid *noogutab* pead ja *läheb* toast *välja*. – Отец лишь *качает* головой и *выходит* из комнаты.

3. Eesti keele lihtminevikule vastab vene keeles (a) partitiivobjekti korral imperfektiivse aspekti minevik või (b) nominatiiv-/ genitiivobjekti korral perfektiivse aspekti minevik.

(9) a) Ma kirjutasin artiklit. – Я писал(а) статью.

b) Ma kirjutasin artikli (valmis). – Я написал(а) статью.

4. Eesti keele tulemusperfektile (objekt on nominatiivne või genitiivne) vastab vene keeles perfektiivse aspekti minevik.

(10) Ma olen artikli juba valmis kirjutanud. – Я уже написал(а) статью.

5. Eesti keele kogemus- või kestva olukorra perfektile (objekt on partitiivne) vastab vene keeles imperfektiivse aspekti minevik.

(11) Ma olen seda artiklit korduvalt ümber kirjutanud. – Я уже не раз переписывал(а) эту статью.

6. Eesti keele enneminevikule vastab vene keeles (a) partitiivobjekti korral imperfektiivse aspekti minevik või (b) nominatiiv-/ genitiivobjekti korral perfektiivse aspekti minevik.

(12) a) Ma olin seda artiklit juba paaril korral ümber kirjutanud. – Я несколько раз переписывал(а) эту статью.

b) Ma olin oma artikli valmis kirjutanud just selleks ajaks, kui ajakiri juba ilmus. – Я написал(а) свою статью как раз к тому времени, когда журнал уже вышел.

Kuna objekti käändevaheldus on eesti keele aspekti üheks põhiliseks väljendusviisiks ning samal ajal ka üheks keerulisematest valdkondadest eesti keele grammatikas paljudele eesti keelt teise keelena õppijatele, siis pidas autor otstarbekaks koostada eesti keele transitiiivverbide aspektisõnastik, milles oleks olenevalt objektikäände rektsioonist määratletud verbi aspektuaalne tähendus ning ära toodud verbi erinevad kasutusjuhud.

Transitiiivverbide loetelu on koostatud “Eesti kirjakeele sagedussõnastiku” põhjal (Kaaler, Muischnek 2002) ning on saadud 920 verbilekseemi. Et töö mahtu piiritleda, on käesoleva magistritöö raames analüüsitud kõik verbid kuni p-tähega algavate verbideni. Peatähelepanu pööras autor lihtverbide aspektuaalsele tähendusele. Eri sõnaartiklitena on esitatud eeskätt

perfektiivse tähendusega ühendverbid. Väljendverbe vaatles autor verbi eri kasutusjuhtudena lihtverbi artikli sees.

Töös on analüüsitud ühtekokku 509 lihtverbi ja 268 ühendverbi. Kõik verbid (või verbide tähendused) on jaotatud nende objektikäände reksioonist lähtuvalt partitiivseteks, aspektilisteks ja perfektiivseteks. Partitiivsete verbide alarühmana eristas autor potentsiaalselt aspektilisi partitiivverbe ja perfektiivsete verbide alarühmana potentsiaalselt aspektilisi perfektiivverbe. Laia tähendusega verbide puhul on aspektuaalne tähendus määratletud verbi eri tähendusvarjunditest lähtuvalt.

Aspektisõnastiku näitematerjali analüüsi käigus on jõutud järgmistele järeldustele:

- Analüüsitud lihtverbidest on kõige rohkem (46,2 %) partitiivverbe ja kõige vähem perfektiivverbe (9,4 %), mis kinnitab laialtlevinud arusaama, et partitiiv on kõige tavalisem eesti keele objekti kääne ning perfektiivverbe on eesti keeles üsna vähe.
- Üsna suur osa analüüsitud lihtverbidest (28,5 %) nõuab erinevate tähenduste juures erinevat objektikäände reksiooni ja vastavalt sellele omab ka erinevat aspektuaalset tähendust, mis võib olla objektikäänete väärkasutamise üheks põhjustest.
- Partitiivverbid, mis väljendavad oma tähenduse poolest aktiivset, piirivõimalusega tegevust (nt *alustama, aeglustama, alahindama, haavama, eitama, ignoreerima, karistama, kergendama, kiirendama, kohtama, märkama, nõudma* jms), saavad olenevalt oma ajavormist ja lause kontekstist väljendada nii imperfektiivset kui ka perfektiivset tegevust. Sellele vaatamata on objekt alati partitiivne, nt
(13) Ravim *aeglustab* vere hüübimist (imperfektiivne tegevus). – Auto *aeglustas* käiku ja peatus (perfektiivne tegevus).
- Tundeid, psüühilisi seisundeid ja pikaajalisi protsesse väljendavad partitiivverbid (nt *armastama, austama, harrastama, tundma, taga ajama* jms) väljendavad kõikides oma vormides imperfektiivset tegevust.
- Mõnede üksikute verbide puhul on objekti käändevaheldus aspektuaalse tähenduse väljendamise seisukohalt neutraalne, nt
(14) Naine hoiab *meest, mehe* oma põidla all.
- Eesti keeles on märkimisväärselt suur rühm potentsiaalselt aspektilisi partitiivverbe (säärased verbid moodustasid 25,9 % kõikidest analüüsitud partitiivverbidest). Need on partitiivsed verbid, mis erinevate perfektiveerivate määruste lisamisel võivad väljendada nii imperfektiivset/ perfektiivset (15) kui ka ainult perfektiivset tegevust (16), nt
(15) Ta *aitas* oma nooremat venda matemaatikas (imperfektiivne tegevus). – Ta *aitas* vanakest/ vanakese *trepist üles* (imperfektiivne tegevus/ perfektiivne tegevus).

(16) *Isa lakkis pörandat* (imperfektiivne tegevus). – *Isa lakkis pöranda säravaks/ särama* (perfektiivne tegevus).

- Partitiivverbe muudavad potentsiaalselt aspektilisteks vabad ja väljendverbide komponendina esinevad seisundimäärused (16), latiivsed ja separatiivsed kohamäärused (17), otstarbe- (18) ja lõpetatust näitavad terminatiivsed määrused (19), nt

(17) *Torm hirmutas kalurit*. – *Torm hirmutas kalurit/ kaluri merelt randa*.

(18) *Noort inimest ahvatlevad* kauged maad. – *Ta ahvatles sõbra/ sõpra kuriteole*.

(19) *Udu halvendas nähtavust*. – *Udu halvendas nähtavuse miinimumini*.

- Eesti keele partitiiv- ja aspektverbid muutuvad perfektiivseteks perfektiivsusadverbide (20), ühendverbide komponendina esinevate latiivsete (21) ja separatiivsete (22) kohamääruste ning latiivsete seisundimääruste (23) lisamisel, nt

(20) a) *Ta luges raamatut* (partitiivverb). – *Ta luges raamatu läbi* (perfektiivverb).

b) *Ta kirjutas artiklit/ artikli* (aspektverb). – *Ta kirjutas artikli valmis* (perfektiivverb).

(21) a) *Mees hirmutab naabrit* tulekahjuga (partitiivverb). – *Lõke hirmutab metsloomad eemale* (perfektiivverb).

b) *Ajasime pikka redelit/ pika redeli* puu najale (aspektverb). – *Ta ajas kogemata suure lillevaasi* laualt maha (perfektiivverb).

(22) *Rott hammustas last* (partitiivverb). – *Karu hammustas* mehel käe otsast (perfektiivverb).

(23) *Koer kohutas last* (partitiivverb). – *Koer kohutas lapsed laiali* (perfektiivverb).

- Eesti keele perfektiivverbid jaotuvad kahte rühma:

1. enamasti perfektiivsed ühendverbid, mis konkreetse ja tervikliku objekti puhul võivad seostuda kõikides oma jaatavates vormides (v.a infinitiivsed konstruktsioonid) ainult nominatiivse või genitiivse objektiga ning osutavad alati perfektiivsele tegevusele, nt *läbi lugema, ära sööma, lõpuni kirjutama, valmis ehitama* jt;

2. potentsiaalselt aspektilised perfektiivverbid, mis seostuvad enamasti nominatiivse või genitiivse objektiga ning osutavad reeglina perfektiivsele tegevusele, kuid samas võivad teatud imperfektiivsetes kontekstides seostuda partitiivse objektiga ning osutada imperfektiivsele tegevusele. Sellised verbid on näiteks *ostma, andma, võtma, kaotama, unustama, lõpetama, ära andma, maha ajama* jt.

- Eesti keeles on järgmised leksikaalsed, süntaktilised ja grammatilised vahendid, mis võivad muuta perfektiivse olukorra imperfektiivseks:

1) ajalist hetke, kontinuatiivsust ja tegevuste üheaajalisust märkivad määrsõnad ja sidendid (nt *parajasti, praegu, parasjagu, just praegu, alati, pidevalt, just siis, kui...; sel hetkel, kui...; sel ajal, kui... jms*), nt

(24) *Kui* ma tупpa tulin, lõpetas ta *parasjagu* oma artiklit.

2) mitmuslik partitiivne objekt, nt

(25) Ta *kinkis/ on kinkinud* mulle *igasuguseid asju*.

3) *mas*-tarind, nt

(26) Kui ma teda viimati nägin, *oli* ta endale autot *ostmas*.

4) *des*-tarind, nt

(27) *Kõnet lõpetades* tänas professor kõiki projektis osalejaid.

- Tegevuse perfektiiivsele iseloomule osutavad eesti keeles peale perfektiveerivate määruste ka mõned leksikaalsed, süntaktilised ja grammatilised vahendid, mis ei muuda aga transitiiivverbi objektikäände rektsiooni:

1) komitatiivsed ja translatiivsed piiritlevad ajamäärused, nt

(28) Kirjutan artikli *kahe tunniga/ homseks* valmis.

2) tulevikulist konteksti ja järgnevusseost väljendavad sidendid (nt *kui..., siis...; niipea kui...; kõigepealt..., siis... jms*), nt

(29) Ettevõtte jääb ellu, *kui* mõni firma investeerib siia mitmed miljonid.

3) *nud*-tarind, nt

(30) Töö lõpetanud läks ta parki jalutama.

Käesoleva töö põhiliseks praktiliseks tulemuseks saab nimetada aspektisõnastiku esimese osa valmimist. Töö uudsus seisneb selles, et verbilekseemi aspektuaalset tähendust on vaadeldud verbi erinevatest tähendusvarjunditest lähtuvalt. Töös on kasutusele võetud uued terminid: *potentsiaalselt aspektiline partitiiv- või perfektiiivverb, perfektiveeriv ja imperfektiveeriv keelevahend*. Töö tulemused süstematiseerisid ja täiendasid keeleteaduslikus kirjanduses leiduvat infot eesti keele aspekti väljendusvõimaluste kohta.

The expression of aspect in Estonian in comparison with Russian

Summary

The main goals of the master's thesis are to give an overview of different ways of expression of aspect in Estonian in comparison with Russian and to compose the first part of aspect dictionary of Estonian transitive verbs.

The author of the thesis makes a distinction between the terms *aspect* and *verbal aspect*. According to the principles of functional grammar, the author defines *aspect* or *aspectuality* as a universal semantic category common for all languages of the world, which can be expressed in many different ways. *Verbal aspect* is defined as the most regular way of expression of aspect in Slavic languages, which forms a lexical-grammatical core of aspect category in those languages.

The thesis consists of theoretical and empirical parts. In the appendixes of thesis tables describing accordance of Estonian and Russian tenses, scheme of usage of Estonian object cases and the first part of aspect dictionary are presented.

In the theoretical part of the thesis, different ways of expression of aspect in Estonian are observed, and their regular Russian language equivalents are provided. The main conclusions of the theoretical part are:

- There are many ways to express aspectual meanings in both the Russian and the Estonian languages. All of the possibilities can be divided into lexical, grammatical and lexical-grammatical.
- The lexical modes of expression of aspect in Estonian are semantic meaning of verb, verbal suffixes, reduplication, adverbs and contextual meaning of the sentence. Lexical-grammatical modes are *aktionsart* and perfective adverbs, grammatical modes are tenses and object case alternation.
- The lexical modes of expression of aspect in Russian are adverbs, reduplication, semantic meaning of verb and contextual meaning of the sentence. Lexical-grammatical modes are verbal aspect, *aktionsart* and a category of boundedness; grammatical ones are tenses.
- In Estonian transitive sentence, the main ways of expression of aspect are object case alternation and perfective post-verbal particles, in Estonian intransitive sentence the main ways of aspect expression are tenses, perfective adverbs and semantic meaning of the verb.
- The main way of expression of aspect in Russian is verbal aspect.
- The aspectual meaning of Russian sentence depends, first of all, on the verbal aspect of the predicate. Other parts of sentence can specify the aspectual meaning of the sentence but cannot change it from imperfective to perfective or from perfective to imperfective.

- The aspect in Estonian is, first of all, a category of the whole sentence. Unlike the Russian language, some Estonian adverbs can change aspectual meaning of the sentence from imperfective to perfective.

Since object case alternation is one of the most regular ways of expression of aspect in Estonian and in the same time it is the one of the most difficult topics in Estonian grammar, the author decided to compose the aspect dictionary of Estonian transitive verbs.

The list of verbs was made according to Estonian language frequency dictionary (Kaalep, Muischnek 2002).

In the present thesis there have been analyzed 495 simple verbs and 253 phrasal verbs. All of the verbs (or their meanings) are divided depending on their object case government into *partitive*, *aspectual* and *perfective* ones:

1) *Partitive verbs* can be used only with partitive object case and denote, depending on the meaning of the verb, tense and context of the sentence, to imperfective or perfective aspect.

2) *Aspectual verbs* can be used with both nominative/ genitive or partitive object case and denote, depending on case alternation, to perfective or imperfective aspect.

3) *Perfective verbs* can be used mostly with nominative/ genitive object case and denote to perfective aspect.

Besides these main types of Estonian transitive verbs, the author has distinguished two sub-groups: *potentially aspectual partitive verbs* and *potentially aspectual perfective verbs*.

Potentially aspectual partitive verbs can be exceptionally used with nominative/ genitive object case and denote to perfective aspect in the case some adverbs are added to the sentence.

Potentially aspectual perfective verbs can be exceptionally used in some imperfective contexts with partitive object case and denote to imperfective aspect.

The results of the study give an overview of Estonian language aspectualizers and hereby elaborate the theory of expression of aspect in Estonian.

The main practical achievement of the thesis is composing the first part of aspect dictionary, which can be used in Estonian language teaching.

KASUTATUD KIRJANDUS

Belošarkova 1999 = Белошапкова, В. 1999. Современный русский язык: Учебник для филологических специальных высших учебных заведений. Москва.

Bondarko 1971 = Бондарко, А. 1971. Вид и время русского глагола. Москва.

Brinton, L. 1988. The development of English aspectual systems: aspectualizers and post-verbal particles. Cambridge: Cambridge University Press.

Bubrich 1955 = Бубрих, Д. 1955. Историческая морфология финского языка. Москва-Ленинград.

Comrie, B. 1976. Aspect. An introduction to the study of verbal aspect and related problems. Cambridge: Cambridge University Press.

Dahl, Ö. 1985. Tense and Aspect Systems. Oxford: Blackwell.

EKSS 1988-1994 = Eesti kirjakeele seletussõnaraamat. I-IV. Keele ja Kirjanduse Instituut, Eesti Keele Instituut. Tallinn.

Erelt jt 2000 = Erelt, M.; Erelt, T.; Ross, K. 2000. Eesti keele käsiraamat. Tallinn.

Erelt, Punttila 1999 = Erelt, M.; Punttila, M. 1999. Suomalais-ugrialaisten kielten reduplikaatiosta. – Lähivertailuja 10, 3-12.

Eslon, Pihlak 1993 = Эслон, П., Пихлак, А. 1993. Вид и время (сопоставительный очерк). Таллинн: ТПУ.

EKG II 1995 = Erelt, M.; Kasik, R.; Metslang, H.; Rajandi, H., Ross, K.; Saari, H.; Tael, K.; Vare, S. 1995. Eesti keele grammatika II. Süntaks. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.

Fleischman, S. 1991. Toward a theory of tense-aspect in narrative discourse. – The function of tense in texts. Ed. by J. Gvordanovič, T. Janssen, Ö. Dahl. Amsterdam – Oxford – New York – Tokyo.

Heinämäki, O. 1984. Aspect in Finnish. – Aspect Bound: A voyage into the realms of Germanic, Slavonic, and Finno-Ugrian aspectology. Ed. by C. de Groot, H. Tommola. Dordrecht: Foris Publications, 153-177.

Kaalep, Muischnek 2002 = Kaalep, H.-J.; Muischnek, K. 2002. Eesti kirjakeele sagedussõnastik. Tartu.

Kangasmaa-Minn, E. 1978. Verbien sisäisestä aspektista. – Sananjalka 20, 17-28.

Karolak 2001 = Каролак, С. 2001. К вопросу о понятиях и терминах славянской

аспектология. – Russian Linguistics, vol. 26-2, 1-21.

Kerge, K. 2001. Eesti süntaks keeleõppe praktikule. Käsiraamat. Tallinn.

Kont, K. 1963. Käändsõnaline objekt läänemeresoome keeltes. Tallinn.

Koptevskaja-Tamm, Wächli 2001 = Koptevskaja-Tamm, M.; Wächli, B. 2001. The Circum-Baltic languages: an areal-typological approach. – The circum-Baltic languages: typology and contact, vol. 2: Grammar and typology, 647-650.

Külmoja 1993 = Кюльмоя, И. 1993. Выражение количественности в русском и эстонском языках. – Вопросы сопоставительно-типологического исследования разносистемных языков: общетеоретические и конкретные вопросы функциональной грамматики. Таллинн: Таллиннский Педагогический университет, 75-91.

Metslang, H. 1993a. Verbitarind ajatähendust väljendamas. – Virittäjä, 203-221.

Metslang, H. 1993b. Kas eesti keeles on olemas progressiiv? – Keel ja Kirjandus, nr 6, 326-334; nr 7, 410-416.

Metslang, H. 1994a. Temporal Relations in The Predicate and The Grammatical System of Estonian and Finnish. Oulu.

Metslang, H. 1994b. Eesti ja soome – futuurumita keeled? – Keel ja Kirjandus, nr 10, 603-616.

Metslang, H. 1997. Eesti prefiksaaladverbist *ära* soome keele taustal. – Lähivertailuja 9, 31-46.

Metslang, H. 2001. On the developments of the Estonian aspect. – The circum-Baltic languages: typology and contact, vol. 2: Grammar and typology, 440-461.

Miljan, M. 2003. Aspect in L2 Estonian as seen through object cases. Research Centre for English and Applied Linguistics. University of Cambridge.

Mölder, A. 1967. Eesti ja vene keele kõrvutav grammatika. Tallinn: Valgus.

Mürkhein 1979 = Мюркхейн, В. 1979. К проблеме передачи видо-временных значений русского глагола в эстонском языке. – Учёные записки Тартуского государственного университета, 842, 95-111.

Nemvalts, P. 2000. Aluse sisu ja vorm: Alusfraasi käändevaheldus tänapäeva eesti kirjakeeles. Eesti Keele Sihtasutus.

Pihlak 1982 = Пихлак, А. 1979. Отражение значений приставочных способов действия в русско-эстонских словарях. – Учёные записки Тартуского государственного университета, 537, 77-100.

- Pihlak, A. 1985a. Tähelepanekuid kursiivsusest ja terminatiivsusest eesti keeles. – Keel ja Kirjandus, nr 3, 149-158.
- Pihlak, A. 1985b. Eesti ühendverbid ja perifrastilised verbid aspektitähenduse väljendajana. – ARS Grammatika, 62-66.
- Pool, R. 2001. Eesti keele verbirektsioonid. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Päll, E. 1956. Infinitiiv eesti keele fraseoloogia allikana. – Emakeele Seltsi Aastaraamat II, 139-140.
- Päll jt 1962 = Пялль, Э.; Тотсель, Э.; Тукумцев, Г. 1962. Сопоставительная грамматика эстонского и русского языка. Tallinn.
- Rozental jt 1994 = Розенталь, Д.; Голуб, И.; Теленкова, М. 1994. Современный русский язык. Москва.
- Rätsep, H. 1956. *i*-sufiksilistest verbidest eesti keeles. – Emakeele Seltsi Aastaraamat II, 74-89.
- Rätsep, H. 1957. Aspektikategooriast eesti keeles. – Emakeele Seltsi Aastaraamat III, 72-79.
- Rätsep, H. 1973. Eesti keele väljendverbi olemusest. – Keel ja Kirjandus, nr 1, 24-30.
- Rätsep, H. 1978. Eesti keele lihtlausetes tüübid. Tallinn.
- Sasse, H.-J. 2002. Recent activities in the theory of aspect: achievements, accomplishments, or just non-progressive state? – Linguistic Typology, vol. 6-2, 199-272.
- Seilenthal, T. 1988. Aspektist ja muust eesti ja soome keeles. – Lähivertailuja 3, 52-59.
- Sulkala, H. 1996. Expression of aspectual meanings in Finnish and Estonian – Estonian Typological Studies I, 165-225.
- Tamm, A. 2004. Relations between Estonian verb, aspect, and object case. Phd dissertation. Budapest.
- Thieroff, R. 2000. On the areal distribution of tense-aspect categories in Europe. – Tense and Aspect in the languages of Europe. Ed. by Ö. Dahl. Berlin-New York, 265-305.
- Tommola 1986 = Томмола, Х. 1986. Аспектуальность в финском и русском языках. Helsinki: Neuvostoliittoinstituutin Vuosikirja 28.
- Vaiss, N. 2002. Verbi aspektikategooria eesti ja vene keeles. Bakalaureusetöö. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Vendler, Z. 1967. Linguistics in Philosophy. Cornell: Cornell University Press.
- Vihman, V.-A. 2004. Valency Reduction in Estonian. Phd dissertation. Edinburgh.
- ÕS 1999 = Erelt, T. (toim). Eesti keele sõnaraamat. Tallinn: Eesti Keele Instituut.

Lisa 1. Eesti keele verbi ajavormid ja nende vasted vene keeles

Tabel 4. Eesti keele verbi *lugema* isikulised vormid ja nende vasted vene keeles

	Preesens		Imperfekt		Perfekt		Pluskvamperfekt	
	Jaatav	Eitav	Jaatav	Eitav	Jaatav	Eitav	Jaatav	Eitav
Indikatiiv	1. loen – читаю/ буду читать 2. loed – читаешь/ будешь читать 3. loeb – читает/ будет читать 1. loeme – читаем/ будем читать 2. loete – читаете/ будете читать 3. loevad – читают/ будут читать	ei loe: 1. не читаю/ не буду читать 2. не читаешь/ не будешь читать 3. не читает/ не будет читать 1. не читаем/ не будем читать 2. не читаете/ не будете читать 3. не читают/ не будут читать	1. lugesin 2. lugesid 3. luges: → читал(а) 1. lugesime 2. lugesite 3. lugesid: → читали	ei lugenud: → не читал(а) (ainsus) → не читали (mitmus)	1. olen lugenud 2. oled lugenud 3. on lugenud: → читал(а) 1. oleme lugenud 2. olete lugenud 3. on lugenud: → читали	ei ole lugenud: → не читал(а) (ainsus) → не читали (mitmus)	1. olin lugenud 2. olid lugenud 3. oli lugenud: → читал(а) 1. olime lugenud 2. olite lugenud 3. olid lugenud: → читали	ei olnud lugenud: → не читал(а) (ainsus) → не читали (mitmus)
Imperatiiv	1. – 2. loe – читай 1. lugegem – давай(те) будем читать 2. lugege – читайте	1. – 2. ära loe – не читай 1. ärgem lugegem – давай(те) не будем читать 2. ärge lugege – не читайте	–	–	–	–	–	–
Jussiiiv	3. ta lugegu – пусть читает 3. nad lugegu – пусть читают	3. ärgu ta lugegu – пусть не читает 3. ärgu nad lugegu – пусть не читают	–	–	–	–	–	–

	Preesens		Imperfekt		Perfekt		Pluskvamperfekt	
	Jaatav	Eitav	Jaatav	Eitav	Jaatav	Eitav	Jaatav	Eitav
Konditsionaal	1. loeksin 2. loeksid 3. loeks: → читал(а) бы	ei loeks: → не читал(а) бы (ainsus)	–	–	1. oleksin lugenud 2. oleksid lugenud 3. oleks lugenud: → читал(а) бы	ei oleks lugenud: → не читал(а) бы (ainsus)	–	–
	1. loeksime 2. loeksite 3. loeksid: → читали бы	→ не читали бы (mitmus)			1. oleksime lugenud 2. oleksite lugenud 3. oleksid lugenud: → читали бы	→ не читали бы (mitmus)		
Kaudne kõneviis	lugevat: → будто бы читает (ainsus) → будто бы читают (mitmus)	ei lugevat: → будто бы не читает (ainsus) → будто бы не читают (mitmus)	–	–	olevat lugenud: → будто бы читал(а) (ainsus) → будто бы читали (mitmus)	ei olevat lugenud: → будто бы не читал(а) (ainsus) → будто бы не читали (mitmus)	–	–

Tabel 5. Eesti keele verbi *läbi lugema* isikulised vormid ja nende vasted vene keeles

	Preesens		Imperfekt		Perfekt		Pluskvamperfekt	
	Jaatav	Eitav	Jaatav	Eitav	Jaatav	Eitav	Jaatav	Eitav
Indikatiiv	1. loen läbi – прочитаю 2. loed läbi – читаешь 3. loeb läbi – читает 1. loeme läbi – читаем 2. loete läbi – читаете 3. loevad läbi – читают	ei loe läbi: 1. не читаю 2. не читаешь 3. не читает (ainsus) 1. не читаем 2. не читаете 3. не читают (mitmus)	1. lugesin läbi 2. lugesid läbi 3. luges läbi: → прочитал(а) 1. lugesime läbi 2. lugesite läbi 3. lugesid läbi: → прочитали	ei lugenud läbi: → не прочитал(а) (ainsus) → не прочитали (mitmus)	1. olen läbi lugenud 2. oled läbi lugenud 3. on läbi lugenud: → прочитал(а) 1. oleme läbi lugenud 2. olete läbi lugenud 3. on läbi lugenud: → прочитали	ei ole läbi lugenud: → не прочитал(а) (ainsus) → не прочитали (mitmus)	1. olin läbi lugenud 2. olid läbi lugenud 3. oli läbi lugenud: → прочитал(а) 1. olime läbi lugenud 2. olite läbi lugenud 3. olid läbi lugenud: → прочитали	ei olnud läbi lugenud: → не прочитал(а) (ainsus) → не прочитали (mitmus)
Imperatiiv	1. – 2. loe läbi – прочитай 1. lugegem läbi – дай(те) читаем 2. lugege läbi – прочитайте	1. – 2. ära loe läbi – 1. ärgem lugegem läbi – 2. ärge lugege läbi –	–	–	–	–	–	–

	Preesens		Imperfekt		Perfekt		Pluskvamperfekt	
	Jaatav	Eitav	Jaatav	Eitav	Jaatav	Eitav	Jaatav	Eitav
Jussiv	3. ta lugegu läbi – пусть прочитает 3. nad lugegu läbi – пусть читают	3. ärgu ta lugegu läbi – 3. ärgu nad lugegu läbi –	–	–	–	–	–	–
Konditsionaal	1. loeksin läbi 2. loeksid läbi 3. loeks läbi: → прочитал(а) бы 1. loeksime läbi 2. loeksite läbi 3. loeksid läbi: → прочитали бы	ei loeks läbi: → не прочитал(а) бы (ainsus) → не прочитали бы (mitmus)	–	–	1. oleksin läbi lugenud 2. oleksid läbi lugenud 3. oleks läbi lugenud: → прочитал(а) бы 1. oleksime läbi lugenud 2. oleksite läbi lugenud 3. oleksid läbi lugenud: → прочитали бы	ei oleks läbi lugenud: → не прочитал(а) бы (ainsus) → не прочитали бы (mitmus)	–	–
Kaudne kõneviis	lugevat läbi: → будто бы прочитает (ainsus) → будто бы прочитают (mitmus)	ei lugevat läbi: → будто бы не прочитает (ainsus) → будто бы не прочитают (mitmus)	–	–	olevat läbi lugenud: → будто бы прочитал(а) (ainsus) → будто бы прочитали (mitmus)	ei olevat läbi lugenud: → будто бы не прочитал(а) (ainsus) → будто бы не прочитали (mitmus)	–	–

Tabel 6. Eesti keele verbi *lugema* umbisikulised vormid ja nende vasted vene keeles

	Preesens		Imperfekt		Perfekt		Pluskvamperfekt	
	Jaatav	Eitav	Jaatav	Eitav	Jaatav	Eitav	Jaatav	Eitav
Indikatiiv	loetakse читают	ei loeta не читают	loeti читали	ei loetud не читали	on loetud читали	ei ole loetud не читали	oli loetud читали	ei olnud loetud не читали
Imperatiiv	loetagu пусть читают	ärgu loetagu пусть не читают	–	–	olgu loetud пусть читают	ärgu olgu loetud пусть не читают	–	–
Konditsionaal	loetaks читали бы	ei loetaks не читали бы	–	–	oleks loetud читали бы	ei oleks loetud не читали бы	–	–
Kaudne kõneviis	loetavat будто бы читают	ei loetavat будто бы не читают	–	–	olevat loetud будто бы читали	ei olevat loetud будто бы не читали	–	–

Tabel 7. Eesti keele verbi *läbi lugema* umbisikulised vormid ja nende vasted vene keeles

	Preesens		Imperfekt		Perfekt		Pluskvamperfekt	
	Jaatav	Eitav	Jaatav	Eitav	Jaatav	Eitav	Jaatav	Eitav
Indikatiiv	loetakse läbi прочитают	ei loeta läbi не прочитают	loeti läbi прочитали	ei loetud läbi не прочитали	on läbi loetud прочитали/ прочитано	ei ole läbi loetud не прочитали/ не прочитано	oli läbi loetud прочитали/ прочитано	ei olnud läbi loetud не прочитали/ не прочитано
Imperatiiv	loetagu läbi пусть прочитают	ärgu loetagu läbi пусть не прочитают	–	–	olgu läbi loetud пусть прочитают/ пусть будет прочитано	ärgu olgu läbi loetud пусть не прочитают/ пусть не будет прочитано	–	–
Konditsionaal	loetaks läbi прочитали бы	ei loetaks läbi не прочитали бы	–	–	oleks läbi loetud прочитали бы/ было бы прочитано	ei oleks läbi loetud не прочитали бы/ не было бы прочитано	–	–
Kaudne kõneviis	loetavat läbi будто бы прочитают	ei loetavat läbi будто бы не прочитают	–	–	olevat läbi loetud будто бы прочитали/ будто бы было прочитано	ei olevat läbi loetud будто бы не прочитали / будто бы не было прочитано	–	–

Lisa 2. Vene keele verbi ajavormid ja nende vasted eesti keeles

Tabel 8. Vene keele verbi ajavormid ja nende vasted eesti keeles (objekt on ainsuses):
verbi *писать* (*kirjutama*) näitel

1. Kindel kõneviis (изъявительное наклонение)						
tegu- mood (залог)	verbi- aspekt (вид)	vorm (фор- ма)	olevik (настоящее время)	minevik (прошедшее время)	tulevik (будущее время)	
					sünteetiline простое	analüütiline составное
isikuline (опре- делен- но- личные формы)	imper- fektii- ne (НСВ)	jaatav (утвер- дитель- ная)	я пишу статью – ma kirjutan artiklit	я писал(а) статью – ma kirjutasin artiklit/ ma olen artiklit kirjutanud/ ma olin artiklit kirjutanud	–	я буду писать статью – ma kirjutan artiklit (homme)
		eitav (отри- цатель- ная)	я не пишу статью – ma ei kirjuta artiklit	я не писал(а) статью – ma ei kirjutanud artiklit/ ma ei ole artiklit kirjutanud/ ma ei olnud artiklit kirjutanud	–	я не буду писать статью – ma ei kirjuta (homme) artiklit/ ma ei hakka artiklit kirjutama
	perfek- tiivne (СВ)	jaatav (утвер- дитель- ная)	–	я написал(а) статью – ma kirjutasin artikli (valmis)/ ma olen artikli (valmis) kirjutanud/ ma olin artikli (valmis) kirjutanud	я напишу статью – ma kirjutan artikli (valmis)	–
		eitav (отри- цатель- ная)	–	я не написал(а) статью – ma ei kirjutanud artiklit valmis/ ma ei ole artiklit valmis kirjutanud/ ma ei olnud artiklit valmis kirjutanud	я не напишу статью – ma ei kirjuta artiklit valmis	–
umb- isikuline (неопре- делен- но- личные формы)	imper- fektii- ne (НСВ)	jaatav (утвер- дитель- ная)	пишут статью – artiklit kirjutatakse	писали статью – artiklit kirjutati	–	будут писать статью – artiklit kirjutatakse (hiljem)
		eitav (отри- цатель- ная)	не пишут статью – artiklit ei kirjutata	не писали статью – artiklit ei kirjutatud	–	не будут писать статью – artiklit ei kirjutata (homme)
	perfek- tiivne (СВ)	jaatav (утвер- дитель- ная)	–	написали статью – artikkel kirjutati (valmis)	напишут статью – artikkel kirjutatakse (valmis)	–
		eitav (отри- цатель- ная)	–	не написали статью – artiklit ei kirjutatud valmis	не напишут статью – artiklit ei kirjutata valmis	–

2. Käsiv kõneviis (повелительное наклонение)								
tegu-mood (залог)	verbi- aspekt (вид)	vorm (фор- ма)	2. isik (2-е лицо)		mitmuse 1. isik (1-е лицо, мн. ч.)	3. isik (3-е лицо)		
			ainsus (ед. ч.)	mitmus (мн. ч.)		ainsus (ед. ч.)	mitmus (мн. ч.)	
isikuline (опре- делен- но- личные формы)	imper- fektii- ne (НСВ)	jaatav (утвер- дитель- ная)	пиши статью – kirjuta artiklit	пишите статью – kirjutage artiklit	давай(те) будем писать статью* – kirjutagem artiklit/ kirjutame artiklit	пусть он(а) пишет статью* – ta kirjutagu artiklit/ las ta kirjutab artiklit	пусть они пишут статью* – nad kirjutagu artiklit/ las nad kirjutavad artiklit	
		eitav (отри- цатель- ная)	не пиши статью – ära kirjuta artiklit	не пишите статью – ärge kirjutage artiklit	давай(те) не будем писать статью* – ärgem kirjutagem artiklit/ ärme kirjutame artiklit	пусть он(а) не пишет статью* – ärgu ta kirjutagu artiklit	пусть они не пишут статью* – ärgu nad kirjutagu artiklit	
	perfek- tiivne (СВ)	jaatav (утвер- дитель- ная)	напиши статью – kirjuta artikkel (valmis)	напишите статью – kirjutage artikkel (valmis)	давай(те) напишем статью* – kirjutagem artikkel (valmis)/ kirjutame artikli (valmis)	пусть он(а) напишет статью* – ta kirjutagu artikkel (valmis)/ las ta kirjutab artikli (valmis)	пусть они напишут статью* – nad kirjutagu artikkel (valmis)/ las nad kirjutavad artikli (valmis)	
		eitav (отри- цатель- ная)	– ära kirjuta artiklit valmis	– ärge kirjutage artiklit valmis	– ärgem kirjutagem artiklit valmis/ ärme kirjutame artiklit valmis	– ärgu ta kirjutagu artiklit valmis	– ärgu nad kirjutagu artiklit valmis	
	umb- isikuline (неопре- делен- но- личные формы)	imper- fektii- ne (НСВ)	jaatav (утвер- дитель- ная)	пусть пишут статью* – kirjutatagu artiklit				
			eitav (отри- цатель- ная)	пусть не пишут статью* – ärgu kirjutatagu artiklit				
perfek- tiivne (СВ)		jaatav (утвер- дитель- ная)	пусть напишут статью* – kirjutatagu artikkel (valmis)					
		eitav (отри- цатель- ная)	– ärgu kirjutatagu artiklit valmis					

3. Tingiv kõneviis (сослагательное наклонение)			
tegu-mood (залог)	verbi-aspekt (вид)	vorm (форма)	
isikuline (определённые формы)	imper-fektiiv-ne (НСВ)	jaatav (утвердительная)	я писал(а) бы статью – ma kirjutaksin artiklit/ ma oleksin artiklit kirjutanud
		eitav (отрицательная)	я не писал(а) бы статью – ma ei kirjutaks artiklit/ ma ei oleks artiklit kirjutanud
	perfek-tiivne (СВ)	jaatav (утвердительная)	я написал(а) бы статью – ma kirjutaksin artikli (valmis)/ ma oleksin artikli (valmis) kirjutanud
		eitav (отрицательная)	я не написал(а) бы статью – ma ei kirjutaks artiklit valmis/ ma ei oleks artiklit valmis kirjutanud
umb-isikuline (неопределённые формы)	imper-fektiiv-ne (НСВ)	jaatav (утвердительная)	писали бы статью – kirjutataks artiklit
		eitav (отрицательная)	не писали бы статью – ei kirjutataks artiklit
	perfek-tiivne (СВ)	jaatav (утвердительная)	написали бы статью – kirjutataks artikkel (valmis)
		eitav (отрицательная)	не написали бы статью – ei kirjutataks artiklit valmis

* tähistab leksikaalselt väljendatud vorme

Tabel 9. Vene keele verbi ajavormid ja nende vasted eesti keeles (objekt on mitmuses):

verbi *писатъ* (*kirjutama*) näitel

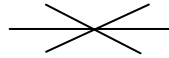
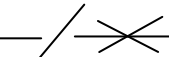
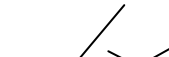
1. Kindel kõneviis (изъявительное наклонение)							
tegu-mood (залог)	verbi-aspekt (вид)	vorm (форма)	olevik (настоящее время)	minevik (прошедшее время)	tulevik (будущее время)		
					sünteetiline простое	analüütiline составное	
isikuline (определённо-личные формы)	imper-fektiiv-ne (НСВ)	jaatav (утвердительная)	я пишу эти статьи – ma kirjutan neid artikleid	я писал(а) эти статьи – ma kirjutasin neid artikleid/ ma olen neid artikleid kirjutanud/ ma olin neid artikleid kirjutanud	–	я буду писать эти статьи – ma kirjutan neid artikleid (homme)	
		eitav (отрицательная)	я не пишу эти статьи – ma ei kirjuta neid artikleid	я не писал(а) эти статьи – ma ei kirjutanud neid artikleid/ ma ei ole neid artikleid kirjutanud/ ma ei olnud neid artikleid kirjutanud	–	я не буду писать эти статьи – ma ei kirjuta neid artikleid/ ma ei hakka neid artikleid kirjutama	
	perfek-tiivne (СВ)	jaatav (утвердительная)	–	я написал(а) эти статьи – ma kirjutasin need artiklid (valmis)/ ma olen need artiklid (valmis) kirjutanud/ ma olin need artiklid (valmis) kirjutanud	я напишу эти статьи – ma kirjutan need artiklid (valmis)	–	
		eitav (отрицательная)	–	я не написал(а) эти статьи – ma ei kirjutanud neid artikleid valmis/ ma ei ole neid artikleid valmis kirjutanud/ ma ei olnud neid artikleid valmis kirjutanud	я не напишу эти статьи – ma ei kirjuta neid artikleid valmis	–	
	umb-isikuline (неопределённо-личные формы)	imper-fektiiv-ne (НСВ)	jaatav (утвердительная)	пишут эти статьи – neid artikleid kirjutatakse	писали эти статьи – neid artikleid kirjutati	–	будут писать эти статьи – neid artikleid kirjutatakse (hiljem)
			eitav (отрицательная)	не пишут эти статьи – neid artikleid ei kirjutata	не писали эти статьи – neid artikleid ei kirjutatud	–	не будут писать эти статьи – neid artikleid ei kirjutata (homme)
perfek-tiivne (СВ)		jaatav (утвердительная)	–	написали эти статьи – need artiklid kirjutati (valmis)	напишут эти статьи – need artiklid kirjutatakse (valmis)	–	
		eitav (отрицательная)	–	не написали эти статьи – neid artikleid ei kirjutatud valmis	не напишут эти статьи – neid artikleid ei kirjutata valmis	–	

2. Käsiv kõneviis (повелительное наклонение)								
tegu-mood (залог)	verbi- aspekt (вид)	vorm (фор- ма)	2. isik (2-е лицо)		mitmuse 1. isik (1-е лицо, мн. ч.)	3. isik (3-е лицо)		
			ainsus (ед. ч.)	mitmus (мн. ч.)		ainsus (ед. ч.)	mitmus (мн. ч.)	
isikuline (опре- делен- но- личные формы)	imper- fektii- ne (HCB)	jaatav (утвер- дитель- ная)	пиши эти статьи – kirjuta neid artikleid	пишите эти статьи – kirjutage neid artikleid	давай(те) будем писать эти статьи* – kirjutagem neid artikleid/ kirjutame neid artikleid	пусть он(а) пишет эти статьи* – ta kirjutagu neid artikleid/ las ta kirjutab neid artikleid	пусть они пишут эти статьи* – nad kirjutagu neid artikleid/ las nad kirjutavad neid artikleid	
		eitav (отри- цатель- ная)	не пиши эти статьи – ära kirjuta neid artikleid	не пишите эти статьи – ärge kirjutage neid artikleid	давай(те) не будем писать эти статьи* – ärgem kirjutagem neid artikleid/ ärme kirjutame neid artikleid	пусть он(а) не пишет эти статьи* – ärgu ta kirjutagu neid artikleid	пусть они не пишут эти статьи* – ärgu nad kirjutagu neid artikleid	
	perfek- tiivne (CB)	jaatav (утвер- дитель- ная)	напиши эти статьи – kirjuta need artiklid (valmis)	напишите эти статьи – kirjutage need artiklid (valmis)	давай(те) напишем эти статьи* – kirjutagem need artiklid (valmis)/ kirjutame need artiklid (valmis)	пусть он(а) напишет эти статьи* – ta kirjutagu need artiklid (valmis)/ las ta kirjutab need artiklid (valmis)	пусть они напишут эти статьи* – nad kirjutagu need artiklid (valmis)/ las nad kirjutavad need artiklid (valmis)	
		eitav (отри- цатель- ная)	– ära kirjuta neid artikleid valmis	– ärge kirjutage neid artikleid valmis	– ärgem kirjutagem neid artikleid valmis/ ärme kirjutame neid artikleid valmis	– ärgu ta kirjutagu neid artikleid valmis	– ärgu nad kirjutagu neid artikleid valmis	
	umb- isikuline (неопре- делен- но- личные формы)	imper- fektii- ne (HCB)	jaatav (утвер- дитель- ная)	пусть пишут эти статьи* – kirjutatagu neid artikleid				
			eitav (отри- цатель- ная)	пусть не пишут эти статьи* – ärgu kirjutatagu neid artikleid				
perfek- tiivne (CB)		jaatav (утвер- дитель- ная)	пусть напишут эти статьи* – kirjutatagu need artiklid (valmis)					
		eitav (отри- цатель- ная)	– ärgu kirjutatagu neid artikleid valmis					

3. Tingiv kõneviis (сослагательное наклонение)			
tegu-mood (залог)	verbi-aspekt (вид)	vorm (форма)	
isikuline (определённо-личные формы)	imper-fektiiv-ne (НСВ)	jaatav (утвердительная)	я писал(а) бы эти статьи – ma kirjutaksin neid artikleid/ ma oleksin neid artikleid kirjutanud
		eitav (отрицательная)	я не писал(а) бы эти статьи – ma ei kirjutaks neid artikleid/ ma ei oleks neid artikleid kirjutanud
	perfek-tiivne (СВ)	jaatav (утвердительная)	я написал(а) бы эти статьи – ma kirjutaksin need artiklid (valmis)/ ma oleksin need artiklid (valmis) kirjutanud
		eitav (отрицательная)	я не написал(а) бы эти статьи – ma ei kirjutaks neid artikleid valmis/ ma ei oleks neid artikleid valmis kirjutanud
umb-isikuline (неопределённо-личные формы)	imper-fektiiv-ne (НСВ)	jaatav (утвердительная)	писали бы эти статьи – kirjutataks neid artikleid
		eitav (отрицательная)	не писали бы эти статьи – ei kirjutataks neid artikleid
	perfek-tiivne (СВ)	jaatav (утвердительная)	написали бы эти статьи – kirjutataks need artiklid (valmis)
		eitav (отрицательная)	не написали бы эти статьи – ei kirjutataks neid artikleid valmis

* tähistab leksikaalselt väljendatud vorme

Lisa 3. Objektikäänete kasutust kirjeldav skeem

1)		<p>что делаю? (loen) что буду делать? (loen homme, pärast jne) что делал(а)? (lugesin/ olen lugenud/ olin lugenud) что делал(а) бы? (loeksin/ oleksin lugenud) что якобы делал(а)? (lugevat/ olevat lugenud)</p>	<p>OSASTAV ----- (seda raamatut/ neid raamatuid)</p>
2)		<p>что сделаю? (loen läbi) что сделал(а)? (lugesin läbi/ olen läbi lugenud/ olin läbi lugenud) что сделал(а) бы? (loeksin läbi/ oleksin läbi lugenud) что якобы сделал(а)? (lugevat läbi/ olevat läbi lugenud)</p>	<p>OMASTAV/ NIMETAV ----- (selle raamatu/ need raamatud)</p>
3)		<p>что делай(те)! (Loe! Lugege!) давайте будем делать (loeme) что делают? (loetakse) что делали? (loeti/ on loetud/ oli loetud) что делали бы? (loetaks/ oleks loetud) что якобы делают? (loetavat) что якобы делали? (olevat loetud)</p>	<p>OSASTAV ----- (seda raamatut/ neid raamatuid)</p>
4)		<p>что сделай(те)! (Loe läbi! Lugege läbi!) что делают? (loetakse läbi) что сделали? (loeti läbi/ on läbi loetud/ oli läbi loetud) что сделали бы? (loetaks läbi/ oleks läbi loetud) что якобы сделают? (loetavat läbi) что якобы сделали? (olevat läbi loetud)</p>	<p>NIMETAV ----- (see raamat/ need raamatud)</p>
5)		<p>давайте сделаем (loeme läbi)</p>	<p>OMASTAV/ NIMETAV ----- (selle raamatu/ need raamatud)</p>
6)	<u>Ta/ Nad</u>	<p>пусть что делает/ пусть что делают (lugegu)</p>	<p>OSASTAV ----- (seda raamatut/ neid raamatuid)</p>
7)	<u>Ta/ Nad</u>	<p>пусть что сделает/ пусть что сделают (lugegu läbi)</p>	<p>NIMETAV ----- (see raamat/ need raamatud)</p>
8)		<p>EI/ EI OLE = POLE/ EI OLNUD = POLNUD ÄRA/ ÄRGE/ ÄRME/ ÄRGU</p>	<p>OSASTAV ----- (seda raamatut/ neid raamatuid)</p>
9)			<p>osa tervikust ↓ OSASTAV</p>